

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

پیشوا

پیشوا
ظفر
بیرا

رہنما مسلم آبادی

پیشوا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پژوهشی فقهی پیرامون نماز زیارت

نویسنده:

رضا سلم آبادی

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	پژوهشی فقهی پیرامون نماز زیارت
۸	مشخصات کتاب
۸	اشاره
۱۲	فهرست
۱۷	دبیاچه
۱۹	مقدمه
۲۳	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۲۳	معنا و مفهوم نماز
۲۵	مفهوم زیارت
۲۷	بررسی اجمالی حکم زیارت
۴۸	بررسی «قاعده تسامح در ادله سنن»
۵۹	فصل دوم: مشروعیت نماز زیارت و حکم فقهی آن
۵۹	مشروعیت نماز زیارت
۷۶	حکم فقهی نماز زیارت
۷۶	اقوال فقها
۸۴	ادله مسئله
۸۴	اشاره
۸۴	دلیل اول: روایات
۹۰	دلیل دوم: اجماع
۹۱	نماز زیارت برای چه کسانی
۹۲	نماز زیارت معصومین (علیهم السلام)
۹۲	اشاره
۹۲	۱. پیامبر

۹۴	۲. حضرت زهرا(س)
۹۴	۳. امام علی(ع)
۹۹	۴. ائمه یقیع(علیهم السلام)
۱۰۱	۵. امام حسین(ع)
۱۰۹	۶. کاظمین(علیهما السلام)
۱۱۱	۷. امام رضا(ع)
۱۱۲	۸. عسکریین(علیهما السلام)
۱۱۳	۹. صاحب الزمان(عج)
۱۱۵	نماز زیارت غیرمعصوم
۱۲۵	فصل سوم: کمیت و کیفیت نماز زیارت
۱۲۵	نیت نماز زیارت
۱۲۷	کمیت نماز زیارت
۱۲۷	اشاره
۱۲۸	دو رکعت
۱۳۸	چهار رکعت
۱۴۶	شش رکعت
۱۵۲	هشت رکعت
۱۵۳	دوازده رکعت
۱۵۵	مطلق (نامحدود)
۱۵۹	کیفیت نماز زیارت
۱۶۷	فصل چهارم: زمان و مکان نماز زیارت
۱۶۷	زمان نماز زیارت
۱۶۷	اشاره
۱۶۷	مسئله اول: تقدیم یا تأخیر نماز زیارت
۱۷۵	مسئله دوم: همزمانی نماز زیارت با نماز واجب و نماز جماعت
۱۷۶	مسئله سوم: شمول حکم نمازهای مستحبی نسبت به نماز زیارت

۱۸۴	مسئله چهارم: جواز تأخیر نماز زیارت
۱۸۶	مکان نماز زیارت
۱۸۶	۱. مکان نماز زیارت از راه دور
۱۸۶	۲. نماز زیارت از نزدیک
۱۸۶	اشاره
۱۸۶	الف) عدم تقیید به مکان خاص
۱۸۷	ب) نماز خواندن بر قبور
۱۹۰	ج) نماز بین قبور
۱۹۳	د) نماز نزد قبور
۱۹۴	ه) نماز مقدم بر قبر امام
۱۹۸	و) نماز رو به قبور
۲۰۱	ز) بالاسر و محاذی
۲۰۷	ح) خواندن نماز زیارت بیرون حرم
۲۰۷	ط) نماز زیارت در حال راه رفتن
۲۱۰	نیابت در نماز زیارت
۲۱۹	نماز زیارت تبرعی از جانب چند نفر
۲۲۰	اهدای ثواب نماز زیارت بعد از انجام دادن آن
۲۲۳	کتابنامه
۲۴۱	درباره مرکز

پژوهشی فقهی پیرامون نماز زیارت

مشخصات کتاب

سرشناسه : سلم آبادی، رضا، 1349-

عنوان و نام پدیدآور : پژوهشی فقهی پیرامون نماز زیارت [کتاب] / رضا سلم آبادی.

مشخصات نشر : تهران: نشر مشعر، 1394.

مشخصات ظاهری : 232 ص.؛ 21/5×14/5 س م.

شابک : 55000 ریال: 3-591-540-964-978

یادداشت : کتابنامه: ص. 215 - 232 ؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع : نماز زیارت

موضوع : * (Shiite prayers for Islamic shrine (Namaz-e Ziyarat)

موضوع : زیارت و زائران -- آداب و رسوم

Pilgrims and pilgrimages -- Manners and customs : موضوع

رده بندی کنگره : BP187/9

رده بندی دیویی : 297/353

شماره کتابشناسی ملی : 3807569

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 3

دبیاچه 9

مقدمه 11

فصل اول: کلیات و مفاهیم

معنا و مفهوم نماز 15

مفهوم زیارت 17

بررسی اجمالی حکم زیارت 19

بررسی «قاعده تسامح در ادله سنن» 40

فصل دوم: مشروعیت نماز زیارت و حکم فقهی آن

مشروعیت نماز زیارت 51

حکم فقهی نماز زیارت 68

اقوال فقها 68

ادله مسئله 76

دلیل اول: روایات 76

دلیل دوم: اجماع 82

نماز زیارت برای چه کسانی 83

ص: 5

نماز زیارت معصومین (علیهم السلام) 84

1. پیامبر (ص) 84

2. حضرت زهرا (س) 86

3. امام علی (ع) 86

4. ائمه بقیع (علیهم السلام) 91

5. امام حسین (ع) 93

6. کاظمین (علیهما السلام) 101

7. امام رضا (ع) 103

8. عسکریین (علیهما السلام) 104

9. صاحب الزمان (عج) 105

نماز زیارت غیر معصوم 107

فصل سوم: کمیت و کیفیت نماز زیارت

نیت نماز زیارت 117

کمیت نماز زیارت 119

دو رکعت 120

چهار رکعت 130

شش رکعت 138

هشت رکعت 144

دوازده رکعت 145

مطلق (نامحدود) 147

کیفیت نماز زیارت 151

فصل چهارم: زمان و مکان نماز زیارت

زمان نماز زیارت 159

ص: 6

مسئله اول: تقدیم یا تأخیر نماز زیارت 159

مسئله دوم: همزمانی نماز زیارت با نماز واجب و نماز جماعت 167

مسئله سوم: شمول حکم نمازهای مستحبی نسبت به نماز زیارت 168

مسئله چهارم: جواز تأخیر نماز زیارت 176

مکان نماز زیارت 178

1. مکان نماز زیارت از راه دور 178

2. نماز زیارت از نزدیک 178

الف) عدم تقیید به مکان خاص 178

ب) نماز خواندن بر قبور 179

ج) نماز بین قبور 182

د) نماز نزد قبور 185

ه) نماز مقدم بر قبر امام 186

و) نماز رو به قبور 190

ز) بالاسر و محاذی 193

ح) خواندن نماز زیارت بیرون حرم 199

ط) نماز زیارت در حال راه رفتن 199

نیابت در نماز زیارت 202

نماز زیارت تبرعی از جانب چند نفر 211

اهدای ثواب نماز زیارت بعد از انجام دادن آن 212

کتابنامه 215

نماز، نخستین فرع از فروع دین مقدس اسلام و عمود خیمه شریعت و معراج مؤمن است. این فریضه الهی، در تمام ابعاد زندگی بندگان، جریان دارد. ارتباط بندگان با خالق هستی، در نماز جلوه‌نمایی می‌کند؛ ارتباطی شیرین که در موقعیت‌های گوناگون، از جمله زیارت، بر حلاوت توسل به بنده‌ای از بندگان صالح خدا می‌افزاید.

گروه فقه و حقوق پژوهشکده حج و زیارت، برای آشنایی روحانیان گران قدر کاروان‌های حج و عمره و عتبات عالیات، تحقیق فقهی جامع درباره نماز زیارت را به فاضل ارجمند، «حجت الاسلام والمسلمین رضا سلم آبادی»، سپرد و ایشان نیز ابعاد این فرع فقهی را بررسی نمود.

در پایان، ضمن تشکر و قدردانی از نویسنده محترم، توفیقات روزافزون ایشان را از خداوند متعال خواستاریم.

گروه فقه و حقوق

پژوهشکده حج و زیارت

ص: 9

نماز زیارت، به عنوان يك عمل عبادی، موضوعی فقهی تلقی می شود که محل ابتلای هر زائری است. بنابراین پاسخ به مسائل آن راهگشای همه زائران مؤمن خواهد بود.

سؤال اصلی درباره این موضوع که نگارنده در پی پاسخ آن است، این است که آیا نماز زیارت، مشروعیت دارد؟ البته سؤالات متعدد دیگری نیز درباره این موضوع، مطرح است؛ از جمله:

- حکم نماز زیارت از ادله متقن استفاده می شود یا از باب «تسامح در ادله سنن» می باشد؟

- نماز زیارت برای چه کسانی خوانده می شود؟ معصوم یا غیر معصوم؟!

- زمان آن چه وقت است؟ قبل از زیارت یا بعد از آن؟

- مکان نماز زیارت کجاست؟

- نیت نماز زیارت چگونه است؟

- نماز زیارت چند رکعت است؟ (کمیت)

- کیفیت نماز زیارت چگونه است؟ (چه سوره هایی در آن خوانده می شود؟)

- نیابت و تطوع در نماز زیارت، چگونه است؟

این تحقیق پاسخگوی نیاز هزاران زائر مؤمنی است که همه روزه، با شور و شعور، به زیارت گاه های مذهبی مشرف می شوند. همچنین روحانیان محترم کاروان های حج، عمره، عتبات و سوریه، با مطالعه این نوشتار، می توانند انواع سؤالات زائران را درباره این موضوع، به طور کامل، پاسخگو باشند.

از آنجا که این نوشتار، نخستین تحقیق منسجم در این موضوع است، می تواند زمینه تتبع بیشتر را برای محققان محترم فراهم آورد.

درباره پیشینه این تحقیق، می توان گفت، با بررسی پایگاه های اسلامی در اینترنت و نرم افزارهای علوم اسلامی، مشخص گردید هیچ کتاب یا مقاله مستقلی درباره این موضوع، نگاشته نشده یا دست کم به چاپ نرسیده است. اما در منابع حدیثی، در ضمن کتاب المزار، روایات فراوانی درباره این موضوع، می توان یافت؛ از این رو برخی از فقهای عظام نیز، به تناسب، درباره موضوع و مسائل آن، اظهار نظر فرموده اند.

روش و نوع این تحقیق، کتابخانه ای است. در این تحقیق، سعی شده است با توجه به محدوده بحث و جوانب آن، از روایات و متون فقهی استفاده شود. در طرح بحث نیز، از شیوه تحقیق «مسئله محور»، بهره گرفته شده است. بنابراین تلاش نموده ایم از حاشیه پردازی و دور شدن

ص: 12

از مسئله، خودداری نماییم. در بررسی هر يك از مطالب نیز از روش نقد و استدلال، استفاده شده است.

البته در دسته بندی روش تحقیق، از آنجا که این موضوع، «حکم فقهی» است و نتایج حاصل از آن، استفاده کاربردی دارد، می توان آن را کاربردی نیز دانست.

ص: 13

نماز در لغت، به معنای پرستش، نیاز، سجود، بندگی و اطاعت، خم شدن برای اظهار بندگی و اطاعت و یکی از فرایض دین و عبادت مخصوصی است که مسلمانان، پنج بار در شبانه روز، آن را بجا می آورند. (1) مفهوم نماز نیز به معنای خدمت و بندگی، فرمانبرداری، سر فرود آوردن و تعظیم کردن به نشانه احترام است.

نماز، داروی نسیان و وسیله ذکر خداوند است. نماز، رابطه معنوی مخلوق با خالق است. نماز، یعنی دل کندن از مادیات و پرواز دادن روح؛ یعنی پا را از دیدنی ها و شنیدنی ها فراتر نهادن. گفتنی است که فلسفه، فایده و آثار، شرایط و آداب و اوصاف نماز، در آیات و روایات بسیاری آمده است.

نماز، بزرگ ترین عبادت و مهم ترین سفارش انبیاست؛ چنان که لقمان

ص: 15

1- . لغت نامه دهخدا، علی اکبر دهخدا، ج 13، ص 20100 (نماز).

حکیم، پسرش را به نماز توصیه می کند. (1) حضرت عیسی (ع) نیز در گهواره فرمود: «خدایم مرا به نماز و زکات، سفارش کرده است». (2) همچنین حضرت ابراهیم (ع)، همسر و کودک خویش را در بیابان های داغ مکه، آن هنگام که هیچ آب و گیاهی نداشت، برای پیا داشتن نماز، مسکن داد. (3) بر اساس روایات نیز چهره پیشوایان معصوم (علیهم السلام) به هنگام نماز، تغییر می کرد.

گرچه بعضی نماز را برای بهشت یا ترس از عذاب جهنم می خوانند، اما حضرت علی (ع)، نه برای تجارت و نه ترس از آتش، بلکه به سبب شایستگی خدا برای عبادت، نماز می خواند. (4)

نماز، اهرم استعانت در غم ها و مشکلات است؛ چنان که خداوند می فرماید: «از صبر و نماز [در مشکلات] کمک بگیرید [و بر آنها پیروز شوید]». (5) همچنین نماز به منزله پرچم و نشانه مکتب اسلام است؛ چنان که پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«عَلَّمَ الْإِسْلَامُ الصَّلَاةَ». (6) نماز به منزله سر نسبت به تن است؛ چنان که پیامبر (ص) فرمود:

«مَوْضِعُ الصَّلَاةِ مِنَ الدِّينِ كَمَوْضِعِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ». (7)

نماز برای اولیای خدا، شیرین و برای غیر آنان، دشوار و سنگین 2.

ص: 16

1- . لقمان: 17.

2- . مریم: 31.

3- . ابراهیم: 37.

4- . شرح نهج البلاغه، ابن میثم بحرانی، ج 5، ص 361.

5- . بقره: 45.

6- . الصلاة في الكتاب و السنه، محمدي ري شهري، ص 47.

7- . نهج الفصاحه، روایت 3112.

است؛ چنان که خداوند در قرآن می فرماید: (وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ) . (بقره: 45)

در اهمیت نماز همین بس که حضرت علی(ع) در جنگ صفین و امام حسین(ع) در ظهر عاشورا، دست از جنگ کشیدند و به نماز ایستادند. آن گاه که به حضرت علی(ع) ایراد گرفتند که چه هنگام نماز است؟! ایشان فرمود: «ما برای همین می جنگیم؛ تا مردم اهل نماز باشند». در زیارت وارث نیز می خوانیم: «أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ» ؛ «شهادت می دهم که تو نماز را برپا داشتی».

در جهان امروز که لجام گسیختگی فرهنگی، به طور فزاینده ای، سلامت و امنیت اخلاقی بسیاری از جوامع را به خطر انداخته است و همه روزه شاهد طغیان و عصیان گروه های مختلف مردم، به ویژه نوجوانان و جوانانیم، کیست که فریادرس این مردم باشد؟! آیا چیزی جز نماز و توکل و امدادهای غیبی خداوند، می تواند ناجی این افراد از منجلاب این گناهان بزرگ شود و آنها را از سقوط در دره نیستی و فلاکت بازدارد؟

هیچ انسان باوجدان و متفکری نیست که از ابعاد و اسرار و ظرایف نماز آگاه باشد، ولی از کنار آنها بی اعتنا رد شود؛ مگر کسانی که به علت غفلت و بی خبری، توفیق سخن گفتن با خداوند را از خود سلب کرده باشند.

مفهوم زیارت

زیارت، دیدار کردن با قصد را گویند. در ریشه این واژه، مفهوم میل و گرایش نهفته است؛ گویی زیارت کننده، از دیگران روی گردانده و

به سوی زیارت شونده، تمایل و قصد کرده است. در معنای زیارت، قصد اکرام زیارت شونده و انس گرفتن با او نیز نهفته است. (1)

یکی از راه های بزرگداشت بزرگان و صاحبان کمال، زیارت آنان است که در حقیقت، موجب بقا و استمرار حیات علمی و معنوی آنان می گردد. افزون بر اینکه عامل پیوند نسل حاضر و نسل های آینده، با نسل های گذشته و وسیله ارتباط روحی با آنان و کمالاتشان است.

زیارت، برقرار کردن ارتباط قلبی است با حجت خدا که واسطه رساندن فیض و رحمت خدا به بندگانش می باشد. زیارت، بیعت با رهبران معصوم الهی و زنده نگه داشتن ایثارها و شهادت آنهاست.

زیارت، اظهار علاقه و دوستی به رهبران معصوم الهی است که خداوند به رسولش می فرماید: «بگو من از شما، پاداشی جز محبت به اهل بیت (علیهم السلام) نمی خواهم». (شوری: 23) زیارت، اعلام این نکته است که با شهادت اولیای خدا، نام و یاد و هدفشان، فراموش نمی شود.

گفتنی است زیارتگاه، مزار و محل زیارت را گویند. (2) زیارتگاه، میعادگاه عاشقان راه ولایت است. زیارت نامه نیز اعلام پشتیبانی از خط رهبری معصوم و بیزاری جستن از طاغوت و راه آنهاست.

در واقع زیارت، از عبادت های مطلوب خدای متعال و از مستحب های مؤکدی است که دلیل فقهی و عقلی دارد. واقعیت زیارت، در چهار محور خلاصه می شود:).

ص: 18

1- فرهنگ قرآن، ج 15، ص 439.

2- لغت نامه دهخدا، ج 8، ص 11503 (زیارتگاه).

1. محبت؛

2. اطاعت از امام معصوم(ع)؛

3. اقتدا به امام معصوم(ع)؛

4. براءت و بیزاری از دشمنان و مخالفان امام(ع).

بررسی اجمالی حکم زیارت

مشروعیت زیارت از نگاه فرق اسلامی

زیارت قبر رسول خدا(ص) و اهل بیت او(علیهم السلام)، از دستوره‌های صریح شرعی است که همه مسلمانان از صدر اسلام، همواره به آن عمل نموده‌اند. رواج زیارت بین مسلمانان، به عنوان «سیره متشرعه»، از مستندات مشروعیت این عمل است. سفارش حضرت رسول(ص) به زیارت، آن قدر زیاد است که نمی‌توان کمترین شبهه‌ای در مشروعیت آن داشت. علما و پیشوایانی از اهل سنت نیز که روایات و نمونه‌های تاریخی را نقل نموده‌اند، آن را تأیید کرده‌اند.

در دین اسلام، به صورت ویژه‌ای، از این مسئله استفاده شده است؛ به طوری که برای دیدار و زیارت قبور پیشوایان و اولیای بزرگوار، آداب و زیارت‌نامه‌هایی رسیده است که رعایت آن آداب و خواندن آن زیارت‌نامه‌ها و توجه به مضامین آنها و تأمل در آنها می‌تواند به صورتی شگفت‌انگیز، شخصیت‌ساز و حماسه‌گستر باشد.

بی تردید این موضوع، چنان که معلوم است، اختصاص به شیعه ندارد. علمای بزرگ اهل سنت نیز درباره زیارت پیامبر اکرم(ص) و آداب آن، ده‌ها کتاب و رساله نوشته‌اند. همچنین فلاسفه نیز به این واقعیت، توجه

ص: 19

کرده اند؛ از جمله «ابن سینا»، شرحی مفصل در جواب «شیخ ابوسعید ابوالخیر»، درباره اهمیت و فایده زیارت قبور صالحان و مردمان بزرگ و کامل، نوشته است. از آنچه در پی می آید، روشن می شود که زیارت قبور، به ویژه قبر پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم السلام)، نه تنها بدعت نیست، بلکه از سنت و سیره پیامبر اکرم (ص)، اصحاب و تابعان آن حضرت، به شمار می آید و علمای اسلام نیز بر آن فتوا داده اند.

در واقع، با توجه به روایات و سیره رسول خدا (ص) و اهل بیت (علیهم السلام) و صحابه و تابعان و حتی سیره ائمه مذاهب اهل سنت، زیارت قبور، به ویژه قبر پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم السلام)، نه تنها جایز، بلکه می توان بر استحباب آن اجماع معنوی ادعا نمود.

زیارت در قرآن

خداوند در قرآن، به پیامبر (ص) فرمان می دهد که هیچ گاه بر جنازه منافق، نماز نگذارد و بر جنازه آنها به دعا نایستد؛ زیرا آنها به خدا و رسولش، کافر شدند و در حال فسق و بدکاری مردند؛ خداوند می فرماید:

(وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ) (توبه: 84)

هرگز بر مرده هیچ يك از آنان، نماز نخوان! و بر کنار قبرش، [برای دعا و طلب آمرزش] نایست؛ زیرا آنها به خدا و پیامبرش کافر شدند و در حالی که فاسق بودند، از دنیا رفتند.

از این آیه، جواز زیارت قبور به روشنی فهمیده می شود. در واقع ایستادن بالای قبر مؤمن و دعا کردن برای او، مشروعیت دارد؛ زیرا

خداوند آن را در ردیف نماز میت می آورد و این کار را فقط درباره منافقان ممنوع می کند. (1) از جمله دلایل رجحان و استحباب زیارت قبر پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم السلام)، این است که غفران الهی را به همراه دارد؛ چنان که خداوند می فرماید:

(وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَعَفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا) (نساء: 64)

و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می کردند [و فرمان های خدا را زیر پا می گذاردند]، به نزد تو می آمدند و از خدا طلب آمرزش می کردند و پیامبر هم برای آنان استغفار می کرد، خدا را توبه پذیر و مهربان می یافتند.

رجحان زیارت در روایات معصومین (علیهم السلام)

پیروان مکتب اهل بیت (علیهم السلام)، براساس روایات بسیار، نه تنها مشروعیت، بلکه راجح بودن این امر را پذیرفته اند و برای زیارت پیامبر (ص) و اهل بیت طاهرینش (علیهم السلام)، ثواب های فراوانی نقل نموده اند که برای نمونه، برخی از آن روایات را در اینجا بیان می کنیم:

1. أَخْبَرَنَا أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُلُوبِيهِ الْقُمِّيُّ الْفَقِيهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي خَلْفٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ عَنْ قَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَيِّدِنَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ بَيْنَمَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ (ع) فِي حَجْرِ رَسُولِ اللَّهِ (ص) إِذْ 9.

ص: 21

رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَتِ مَا لِمَنْ زَارَكَ بَعْدَ مَوْتِكَ فَقَالَ يَا بُنَيَّ مَنْ أَتَانِي زَائِرًا بَعْدَ مَوْتِي فَلَهُ الْجَنَّةُ وَ مَنْ أَتَى أَبَاكَ زَائِرًا بَعْدَ مَوْتِهِ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَ مَنْ أَتَى أَخَاكَ زَائِرًا بَعْدَ مَوْتِهِ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَ مَنْ أَتَاكَ زَائِرًا بَعْدَ مَوْتِكَ فَلَهُ الْجَنَّةُ. (1)

امام صادق(ع) فرمود: هنگامی که حسین بن علی(ع) در دامن (روی زانوی) رسول الله(ص) بود، سر خود را بلند کرد و به پیامبر(ص) عرض کرد: «ای پدر! ثواب زیارت کننده شما بعد از رحلتان چیست؟» پیامبر(ص) فرمود: «ای فرزندم! کسی که بعد از رحلت من، به زیارت من بیاید، بهشت پاداش اوست و کسی که بعد از رحلت پدرت، به زیارت او برود، بهشت پاداش اوست و کسی که بعد از رحلت برادرت، به زیارت او برود، بهشت پاداش اوست و کسی که بعد از رحلتت، تو را زیارت کند، پاداش او بهشت است».

گفتنی است با این مضمون، روایات فراوان دیگری در کامل الزیارات و سایر منابع، بیان شده است.

2. حَدَّثَنِي أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبَانَ عَنِ السَّدُوسِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) مَنْ أَتَانِي زَائِرًا كُنْتُ شَفِيعَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (2)

امام صادق(ع) فرمود: رسول خدا(ص) فرمود: «کسی که به زیارت من بیاید، روز قیامت، او را شفاعت خواهم نمود».

ص: 22

1- . کامل الزیارات، صص 10 و 11.

2- . همان، ص 12.

3. عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي بَاتِطٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ أَبِي شَهَابٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ قَالَ الْحُسَيْنُ (ع) لِرَسُولِ اللَّهِ (ص) مَا جَزَاءُ مَنْ زَارَكَ فَقَالَ يَا بَنِيَّ مَنْ زَارَنِي حَيًّا أَوْ مَيِّتًا أَوْ زَارَ أَبَاكَ أَوْ زَارَكَ كَانَ حَقًّا عَلَيَّ أَنْ أَزُورَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى أُخَلِّصَهُ مِنْ ذُنُوبِهِ. (1)

امام صادق (ع) فرمود: امام حسین (ع) به رسول خدا (ص) عرض کرد: «پاداش کسی که شما را زیارت کند، چیست؟» پیامبر (ص) فرمود: «ای فرزندم! کسی که مرا در حال حیات یا بعد از مرگم زیارت کند یا پدرت را یا برادرت را یا تو را زیارت کند، بر من است که روز قیامت، به دیدن او بروم تا او را از گناهانش خلاص نمایم».

4. حَدَّثَنِي أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) يَا عَلِيُّ مَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي أَوْ زَارَكَ فِي حَيَاتِكَ أَوْ بَعْدَ مَوْتِكَ أَوْ زَارَ ابْنَيْكَ فِي حَيَاتِهِمَا أَوْ بَعْدَ مَوْتِهِمَا ضَمِنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ أُخَلِّصَهُ مِنْ أَهْوَالِهَا وَ شِدَائِدِهَا حَتَّى أُصَيِّرَهُ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي. (2)

رسول خدا (ص) فرمود: ای علی! کسی که مرا در زمان حیاتم یا بعد از مرگم زیارت کند یا تو را در زمان حیات یا بعد از

ص: 23

1- . کامل الزیارات، ص 12.

2- . همان، ص 12. برای آگاهی بیشتر، ر.ک: کامل الزیارات، ابواب 1، 2، 10، 44، 45، 49 و ...

مرگت زیارت کند یا دو فرزندت را در زمان حیات یا بعد از مرگشان زیارت کند، من ضمانت می‌کنم که روز قیامت، او را از هراس و سختی های قیامت نجات دهم؛ تا اینکه او را در درجه خود قرار دهم.

نظر فقهای اسلام درباره زیارت قبور

جمیع فقهای اسلام، بر جواز زیارت قبور مسلمانان، اجماع و اتفاق نظر دارند. فقط پیشوایان وهابی ها، این عمل را جایز نمی‌دانند. فقهای اهل سنت، برخلاف وهابیت، به جواز زیارت قبور فتوا داده اند و فلسفه این عمل را نیز بی‌اعتنایی به دنیا و یاد کردن سفر آخرت می‌دانند.

علامه امینی (رحمه الله) آداب زیارت فراوانی را از منابع جمهور نقل می‌کند و اشاره می‌نماید که جمال الدین عبدالله الفاکهی المکی الشافعی (متوفای 972 ه. ق) در کتاب «حسن التوسل فی آداب زیارة افضل الرسل»، 94 ادب از آداب زائر را آورده است. (1)

علامه امینی (رحمه الله) در جای دیگر، می‌نویسد:

قد جرت السیرة المطردة من صدر الإسلام منذ عصر الصحابة الأولین و التابعین لهم بإحسان علی زیارة قبور ضمنت فی کنفها نبیاً مرسلأ أو إماماً طاهراً أو ولیاً صالحاً أو عظیماً من عظماء الدین و فی مقدمها قبر النبی الأقدس (ص). و كانت الصلاة لیدیها و الدعاء عندها و التبرک و التوسل بها و التقرب الی الله و ابتغاء الزلفة لیدیه باتیان تلك المشاهد من المتسالم علیه بین فرق المسلمین من دون أي3.

ص: 24

1- . الغدير، علامه امینی، ج5، ص193.

نکیر من آحادهم و اى غمیزة من اأحد منهم على اختلاف مذاهبهم. (1)

از صدر اسلام تاکنون، همواره مسلمانان، قبور انبیا، امامان، اولیا و بزرگان دین و پیشاپیش همه آنها، قبر پیامبر بزرگوار اسلام (ص) را زیارت می کردند و با رفتن به سوی این مشاهد و خواندن نماز و دعا نزد آنان و تبرک و توسل به آنها، به خدا تقرب می جستند و این کار با وجود تفاوت مذاهب، مورد اتفاق نظر همه فرقه های اسلامی، بدون کوچک ترین اختلافی بوده است.

علامه امینی (رحمه الله)، 42 مورد از سخنان بزرگان اهل سنت را درباره زیارت قبر پیامبر (ص) یا عنوان «کلمات اعلام المذاهب الأربعة» آورده است (2) که به سبب طولانی بودن، تنها به ذکر برخی از آنها، با تلخیص، اکتفا می کنیم:

- قال ابوالحسن احمد بن محمد المحاملي الشافعي المتوفى (425) في التجريد: «ويستحبُّ للحاج إذا فرغ من مكّة أن يزور قبر النبي (ص)»؛ «بر حاجی مستحب است بعد از فراغ [از اعمال] مکه، قبر پیامبر (ص) را زیارت کند».

- حکى عبدالحقّ بن محمد الصقيلی المتوفى (466) فى كتابه تهذيب الطالب عن الشيخ ابى عمران المالکى أنّه قال:

إنّما كره مالك أن يُقال: زرنا قبر النبي (ص)؛ لأنّ الزيارة من شاء فعلها و من شاء تركها، وزيارة قبر النبي (ص) واجبة.

مالك اكراه داشت گفته شود قبر پیامبر (ص) را زیارت کردیم؛ 5.

ص: 25

1- . الغدير، ج5، ص133.

2- . همان، ص165.

زیرا زیارت، چیزی است که هر کس بخوهد آن را انجام می دهد و هر کس بخوهد آن را ترک می کند؛ درحالی که زیارت پیامبر(ص)، واجب است.

- قال القاضي عياض المالكي المتوفى (544) في الشفاء:

وزيارة قبره(ص) سنة مجمع عليها، وفضيلة مرغّب فيها.

زیارت قبر آن حضرت(ص) سنتی است که بر آن، اجماع شده و فضیلتی می باشد که به آن، ترغیب شده است.

- قال ابن هبيرة المتوفى (560)، في كتاب اتفاق الأئمة:

اتَّفَقَ مالك و الشافعي و ابو حنيفة و احمد بن حنبل رحمهم الله تعالى على أنّ زيارة النبي(ص) مستحبّه.

در کتاب «اتفاق الأئمة» آمده است که مالک و شافعی و ابوحنیفه و احمد بن حنبل، اتفاق نظر دارند که زیارت پیامبر(ص) مستحب است.

- قال الشيخ موفق الدين عبدالله بن احمد بن قدامة المقدسى الحنبلى المتوفى (620) في كتابه المغنى: فصل: «يستحبُّ زيارة قبر النبي(ص)»؛ زیارت قبر پیامبر(ص) مستحب است.

- قال الإمام القدوة ابن الحاجّ محمد بن محمد العبدري القيروانى المالكي المتوفى (737) في المدخل، في فصل زيارة القبور:

و اما عظيم جناب الأنبياء و الرسل صلوات الله و سلامه عليهم أجمعين فيأتي اليهم الزائر، و يتعيّن عليه قصدهم من الأماكن البعيده، فإذا جاء إليهم فليتّصف بالذلّ و الانكسار و المسكنة و

الفقر والفاقة والحاجة والاضطرار والخضوع، ويحضر قلبه وخاطره إليهم والى مشاهدتهم بعين قلبه لا بعين بصره لأنهم لا يلبون ولا يتغيرون، ثم يثني على الله تعالى بما هو أهله، ثم يصلّي عليهم و يترصّد على أصحابهم، ثم يترحم على التابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين، ثم يتوسّل إلى الله تعالى بهم في قضاء مآربه ومغفرة ذنوبه، ويستغيث بهم، ويطلب حوائجه منهم، ويجزم بالإجابة ببركتهم ويقوّي حسن ظنّه في ذلك، فإنّهم باب الله المفتوح، وجرت سنته سبحانه وتعالى بقضاء الحوائج على أيديهم وبسببهم، ومن عجز عن الوصول فليرسل بالسلام عليهم، ويذكر ما يحتاج إليه من حوائجه ومغفرة ذنوبه وستر عيوبه إلى غير ذلك؛ فإنّهم السادة الكرام، والكرام لا يردّون من سألهم ولا من توسّل بهم ولا من قصدهم ولا من لجأ إليهم.

هذا الكلام في زيارة الأنبياء والمرسلين عليهم الصلاة والسلام عموماً. ثم قال:

فصل: وأما في زيارة سيّد الأوّلين والآخريّن صلوات الله عليه وسلامه فكلّ ما ذكر يزيد عليه أضعافه... ومن اعتقد خلاف هذا فهو المحروم، ألم يسمع قول الله: (وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ) . (1) فمن جاءه ووقف ببابه وتوسّل به وجد الله تواباً رحيماً؛ لأنّ الله منزّه عن خلف الميعاد، وقد وعد سبحانه وتعالى بالتوبة لمن جاءه ووقف ببابه وسأله واستغفر ربّه، فهذا لا يشكّ فيه ولا يرتاب إلّا جاحد للدين 4.

ص: 27

اما بزرگداشت مقام انبیا(علیهم السلام)، کنار قبورشان، به این است که زائر از راه دور و نزدیک، تصمیم به زیارت آن می گیرد و به سوی آنان می آید و هرگاه کنار [قبور] آنان آمد، سعی کند که با ادب و احترام و خضوع و خشوع باشد و بکوشد با حضور قلب و چشم دل، آنان را ببیند؛ چون آنان، نه کهنه می شوند و نه تغییر می کنند. آن گاه خدا را چنان که هست، سپاس بگزارد. سپس بر آنان درود بفرستد و برای اصحاب و تابعان آنان، طلب رحمت کند. پس از آن، به وسیله ایشان درباره قضای حوائج و آمرزش گناهانش، به خدا توسل جوید و به آنها استغاثه کند و از آنها حاجات خود را بخواهد و یقین بداند که خواسته هایش برآورده خواهد شد؛ زیرا آنان، در گشوده خدایند و سنت خدا بر این جاری شده است که حوائج را با دست ایشان و به وسیله آنان، برآورده سازد.

و هرکس از رفتن به [کنار قبور] آنان ناتوان باشد، می تواند از دور، بر آنها سلام بفرستد و نیازهایش، از قبیل برآورده شدن حاجات، بخشایش گناهان و پوشیده شدن عیب هایش و همانند آن را ذکر کند؛ زیرا آنان بزرگوار و کریم اند و کریمان، هیچ گاه کسانی را که از آنان سؤال کنند و به آنها توسل جویند و پناه برند، محروم نخواهند کرد.7.

ص: 28

این درباره زیارت همه پیامبران است. سپس آورده است: اما درباره زیارت سرور اولین و آخرین، پیامبر عزیز ما که سلام و درود خدا بر او باد، آنچه ذکر گردید، باید خیلی بیشتر رعایت گردد و کسی که به غیر از این اعتقاد داشته باشد، او محروم است. آیا او سخن خدا را نشنیده است که می فرماید: «و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می کردند، نزد تو می آمدند و از خدا طلب آمرزش می کردند و پیامبر نیز برای آنان استغفار می کرد، خدا را توبه پذیر و مهربان می یافتند».

پس کسی که نزد او آمد و در برابر او ایستاد و به خدا توسل جست، خدا را توبه پذیر و مهربان خواهد یافت؛ زیرا خداوند از خلف وعده، منزّه است و خود وعده داده است توبه کسی را که نزد پیامبر(ص) آمده و بر در خانه او ایستاده و از او درخواست نموده و از خدا طلب مغفرت کرده است، بپذیرد. این حقیقتی است که جز منکر دین و معاند خدا و رسول، در آن شك نمی کند. پناه می بریم به خدا از محرومیت.

- أَلْفُ الشَّيْخِ تَقِيِّ الدِّينِ السَّبْكِ الشَّافِعِيِّ الْمَتَوَفَّى (756) كِتَابًا حَافِلًا فِي زِيَارَةِ النَّبِيِّ الْأَعْظَمِ فِي «187» صَحِيفَةٍ، وَأَسْمَاءَ شَفَاءِ السَّقَامِ فِي زِيَارَةِ خَيْرِ الْأَنْامِ رَدًّا عَلَى ابْنِ تَيْمِيَّةَ، وَذَكَرَ كَثِيرًا مِنْ أَحَادِيثِ الْبَابِ، ثُمَّ جَعَلَ بَابًا فِي نِصُوصِ الْعُلَمَاءِ مِنَ الْمَذَاهِبِ الْأَرْبَعَةِ عَلَى اسْتِحْبَابِهَا، وَأَنَّ ذَلِكَ مَجْمَعٌ عَلَيْهِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ. وَقَالَ فِي (ص 48): لَا حَاجَةَ إِلَى تَتَبُعِ كَلَامِ الْأَصْحَابِ فِي ذَلِكَ مَعَ الْعِلْمِ بِإِجْمَاعِهِمْ وَإِجْمَاعِ سَائِرِ الْعُلَمَاءِ عَلَيْهِ، وَالْحَنْفِيَّةَ قَالُوا: إِنَّ زِيَارَةَ قَبْرِ

النبي (ص) من أفضل المندوبات و المستحبات، بل تقرب من درجة الواجبات.

و عقد في (صص 75 - 87) بابا في كون السفر إلى الزيارة قربة، و بسط القول فيه و أثبته بالكتاب و السنة و الإجماع و القياس.

شيخ تقي الدين سبكي شافعي، كتاب جامعي درباره زیارت پیامبر بزرگوار اسلام در 187 صفحه نگاشته و آن را «شفاء السقام فی زیارة خیر الانام» نامیده است. این کتاب، در پاسخ ابن تیمیه نوشته شده و مؤلف، بسیاری از احادیث مربوط را در آن، آورده است. آن گاه فصلی را به گفتار علمای مذاهب چهارگانه درباره استحباب زیارت قبر پیامبر (ص) و اینکه آن مورد اتفاق نظر همه مسلمانان است، اختصاص داده و در صفحه 48 گفته است: به تتبع کلمات اصحاب در این مورد، با علم به اجماع آنها و دیگر علما، نیازی نداریم. حنفی ها نیز گفته اند: «زیارت قبر پیامبر اکرم (ص) از برترین مستحبات، بلکه نزدیک به واجبات است.

و در صفحات 75 - 87، يك باب با عنوان «سفر برای زیارت تقرب است»، اختصاص داده و در آن، به تفصیل سخن گفته و این مطلب را با کتاب، سنت، اجماع و قیاس، ثابت نموده است.

- قال زين الدين ابوبكر بن الحسين بن عمر القرشي العثماني المصري المراغي المتوفى (816) في تحقيق النصرة في تاريخ دار الهجرة:

و ينبغي لكل مسلم اعتقاد كون زيارته (ص) قربة عظيمة؛ للأحاديث الواردة في ذلك، و لقوله تعالى (وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ

فَأَسْتَتَغْفِرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ) . الآية. لأن تعظيمه لا ينقطع بموته. شایسته است هر مسلمانی معتقد باشد که زیارت کردن پیامبر اکرم (ص)، سبب نزدیک شدن بی نهایت به خداست؛ به سبب احادیث فراوانی که در این معنا وارد شده است و به سبب آیه شریفه...؛ زیرا بزرگداشت آن حضرت، با مرگ او پایان نمی پذیرد.

فَأَسْأَلُ تَعْفُورَ اللَّهِ وَاسْتِغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ). الآية. لأنَّ تعظيمه لا ينقطع بموته. شایسته است هر مسلمانی معتقد باشد که زیارت کردن پیامبر اکرم(ص)، سبب نزدیک شدن بی نهایت به خداست؛ به سبب احادیث فراوانی که در این معنا وارد شده است و به سبب آیه شریفه...؛ زیرا بزرگداشت آن حضرت، با مرگ او پایان نمی پذیرد.

- قال الحافظ ابوالعباس القسطلاني المصري المتوفى (923) في المواهب اللدنية الفصل الثاني في زيارة قبره الشريف و مسجده المنيف : اعلم أنَّ زيارة قبره الشريف من أعظم القربات و أرجى الطاعات و السبيل إلى أعلى الدرجات، و من اعتقد غير هذا فقد انخلع من ربة الإسلام، و خالف الله و رسوله و جماعة العلماء الأعلام.

و قد أطلق بعض المالكية، و هو ابو عمران الفاسي كما ذكره في المدخل عن تهذيب الطالب لعبد الحق : أنَّها واجبة.

«ابوالعباس قسطلانی» در فصل دوم «المواهب اللدینه»، درباره زیارت قبر شریف پیامبر(ص) و مسجد شریف پیامبر(ص) گفته است: بدان که زیارت قبر شریف پیامبر(ص) از بزرگ ترین عوامل تقرب به خدا و بهترین طاعات و نیز راه به سوی بالاترین درجات است و هرکس غیر از این عقیده داشته باشد، از جرگه اسلام بیرون است و با خدا و پیامبر(ص) و عموم علمای بزرگ، مخالفت کرده است.

بعضی از مالکی ها، مانند ابوعمران فاسی، به طور مطلق، به وجوب آن حکم کرده اند؛ چنان که در «المدخل» به نقل از «تهذیب الطالب» عبدالحق، آمده است.

- جعل الشيخ حسن بن عمار الشرنبلالی فی مراقی الفلاح بإمداد الفتاح، فصلاً فی زیارة النبی (ص) و قال:

زیارة النبی (ص) من أفضل القربات و أحسن المستحبات، تقرب من درجة ما لزم من الواجبات، فإنه (ص) حرّض علیها و بالغ فی الندب إليها، فقال (ص): «من وجد سعة فلم یزرنی فقد جفانی».

زیارت پیامبر (ص)، از برترین قربات و بهترین مستحبات است و درجه آن نزدیک به واجبات است؛ زیرا پیامبر (ص) به آن تشویق نموده و بدان سفارش زیاد نموده و فرموده است: «کسی که توانایی زیارت مرا داشته باشد و این کار را نکند، بر من جفا نموده است».

- قال الشيخ محمد أمين بن عابدين المتوفى (1253) في رد المحتار على الدر المختار عند العبارة المذكورة: مندوبة يا جماع المسلمين كما في اللباب إلى أن قال: وهل تستحب زيارة قبره (ص) للنساء؟ الصحيح: نعم، بلا كراهة. (1)

«ابن عابدين» در «ردالمحتار على الدر المختار» آورده است: [زیارت پیامبر (ص)] به اجماع مسلمانان، مستحب است؛ چنان که در «اللباب» است. سپس سؤال نمود: «آیا زیارت قبر پیامبر (ص) بر زنان نیز مستحب است؟» پاسخ داد: «صحیح این است که آری، مستحب است و کراهت ندارد». 3.

ص: 32

- جعل الشيخ حسن العدوي الحمزاوي الشافعي المتوفى (1303) خاتمة في كتابه كنز المطالب (صص 179-239) لزيارة النبي (ص) وفصل فيها القول، وذكر مطلوبيتها كتاباً وسنةً وإجماعاً وقياساً، وبسط الكلام في شد الرحال إلى ذلك القبر الشريف، وذكر جملةً من آداب الزائر وظائف الزيارة، وقال في (ص 195) - بعد نقل جملة من الأحاديث الواردة في أنّ النبي (ص) يسمع سلام زائريه ويرد عليهم.

«شيخ حسن العدوي» در خاتمه كتاب «كنز المطالب»، درباره زیارت پیامبر (ص) به تفصیل سخن گفته و مطلوب بودن آن را از نظر کتاب، سنت، اجماع و قیاس ذکر نموده است و کلام مبسوطی درباره سفر به سوی آن قبر شریف آورده و برخی از آداب زائر و زیارت را بیان کرده است. او بعد از نقل پاره ای از احادیث وارد شده در این باره، گفته است: همانا پیامبر (ص) سلام زائران خود را می شنود و پاسخ آنها را می دهد.

- قال الشيخ عبدالباسط ابن الشيخ على الفاخوري - مفتي بيروت - في الكفاية لذوى العناية (ص 125):

الفصل الثاني عشر في زيارة النبي (ص) وهي متأكدة مطلوبة ومستحبة محبوبة...

عبدالباسط مفتی بیروت فصل دوازدهم از کتاب الکفایه را به زیارت پیامبر (ص) اختصاص داده و می گوید: زیارت آن حضرت، مطلوب، محبوب و مستحب مؤکد است.

- قال فقهاء المذاهب الأربعة المصريون في الفقه على المذاهب

در کتاب «الفقه علی المذاهب الاربعه» آمده است که فقهای مذاهب چهارگانه در مصر گفته اند: «زیارت قبر پیامبر (ص)، از برترین مستحبات است».

- علامه امینی (رحمه الله) درباره زیارت ائمه بقیع (علیهم السلام) و سایر زیارتگاه های بقیع، چنین فرموده است:

- و يستحبُّ بعد زیارته علیه السلام أن يخرج الزائر إلى البقیع كلَّ يوم، و يوم الجمعة أكد كما قال الفاكهي. وفي إحياء العلوم: يستحبُّ أن يخرج كلَّ يوم إلى البقیع. وكذا قال النووي و الفاخوري و زاد الأخير: و يخص يوم الجمعة، يأتي المشاهد و المزارات فيزور العباس و معه الحسن بن عليّ، و زين العابدين، و ابنه محمد الباقر، و ابنه جعفر الصادق، و ... (2)

و مستحب است که زائر بعد از زیارت پیامبر (ص)، همه روزه به بقیع برود و روز جمعه، مؤکد است؛ هم چنان که «فاکهی» گفته است. در «احیاء العلوم» نیز آمده است که مستحب است [زائر] هر روز به بقیع برود. «نوی» و «فاخوری» نیز چنین گفته اند و فاخوری اضافه کرده است: به ویژه روز جمعه به زیارتگاه ها درآید و زیارت کند عباس و حسن بن علی، زین العابدین، فرزندش محمد باقر و فرزندش جعفر صادق (علیهم السلام) و ...

- علامه امینی (رحمه الله) درباره زیارت شهدای احد، چنین آورده است: 3.

ص: 34

1- . الفقه علی المذاهب الاربعه، ج 1، ص 590.

2- . الغدير، ج 5، ص 233.

يستحبّ للحاجّ أن يزور شهداء أحد، قال النووي و الشرنبلالي وغيرهما: أفضلها وأحسنها يوم الخميس خصوصاً قبر سيّدنا حمزة.

وقال الفخوري في الكفاية: ويخص بها يوم الإثنين. وقال ابن حجر: ويسنُّ له أن يأتي متطهراً قبور الشهداء بأحد، ويبدأ بسيد الشهداء حمزة رضي الله عنه. وقال الفاكهي في حسن الأدب (ص 83): وقد ورد: زورهم و سلّموا عليهم، والذي نفسي بيده لا يسلم عليهم أحد إلا ردّوا عليه إلى يوم القيامة. ولا يخفى أنّ ردّهم السلام دعاء بالسلامة، ودعاؤهم مستجاب. (1)

مستحب است که حاجی، شهدای احد را زیارت کند. نووی و شرنبلالی و دیگران گفته اند: «برترین و بهترین زمان، روز پنج شنبه است؛ به ویژه قبر آقایمان حمزه». فخوری در «الکفایه» گفته است: «روز دوشنبه را برای زیارت اختصاص دهد». ابن حجر گفته است: «سنت است، با طهارت، به زیارت شهدای احد برود و ابتدا از سیدالشهداء، حمزه آغاز نماید». فاکهی در حسن الادب گفته است: در روایت وارد شده است که زیارت کنید ایشان را و سلام کنید به آنها؛ قسم به کسی که جان من در دست قدرت اوست، سلام نمی کند کسی به ایشان، مگر آنکه تا قیامت بر او پاسخ می دهند و روشن است که پاسخ آنها، دعا برای سلامتی است و دعای آنها نیز مستجاب است.

- حمزاوی در «کنز المطالب» گفته است: 5.

ص: 35

و يتوسّل بهم إلى الله في بلوغ آماله؛ لأنّ هذا المكان محلّ مهبط الرحمات الربّانيّة، وقد قال خير البريّة عليه الصلاة وأزكى التحيّة: إنّ لربّكم في دهركم نفحات، ألا فتعرّضوا لنفحات ربّكم.

ولا شكّ ولا ريب أنّ هذا المكان محلّ هبوط الرحمات الإلهيّة، فينبغي للزائر أن يتعرّض لهاتيك النفحات الإحسانيّة، كيف لا؟ وهم الأحبّة والوسيلة العظمى إلى الله ورسوله، فجدير لمن توسّل بهم أن يبلغ المنى وينال بهم الدرجات العلى، فإنّهم الكرام لا يخيب قاصدهم وهم الأحياء، ولا يُرد من غير إكرام زائرهم.

زائر در رسیدن به آرزوهایش، به ایشان توسل جوید؛ زیرا آنجا، محل فروآمدن رحمت الهی است؛ چنان که پیامبر (ص) فرمود: «برای خدایتان در دوران زندگی تان، نسیم های روح بخشی است، خود را در برابر آن قرار دهید». شکی نیست که این مکان، محل نزول رحمت الهی است. پس شایسته است که زائر از این نسیم های ربانی، بهره مند گردد. چگونه چنین نباشد؛ درحالی که آنان دوستان خدایند و وسیله های بزرگ به سوی خدا و رسولش می باشند. پس سزاوار است برای کسی که به آنها متوسل شده، به آرزوهایش برسد و به درجات عالی نایل گردد؛ چون آنان کریم اند و کسی که به آنها توجه کند، محروم نشود. آنان زنده اند، و زائرشان را بدون پاداش، باز نمی گردانند.

علامه امینی (رحمه الله) در بحث الحث علی زیارة القبور (ترغیب به زیارت قبور)، چنین می نویسد:

ورد في السنّة الصحيحة المتفق عليها الأمر بزيارة القبور و الحثّ عليها و أصفقت آراء أعلام المذاهب الإسلاميّة على الفتيا بمفاده و أنّها تستحبّ بل قال بعض الظاهريّة بوجوبها كما نص عليه غير واحد أخذوا بظاهر الأمر؛ و إليك جملة من تلك النصوص. (1)

در سنت صحیح و مورد اتفاق، دستور زیارت قبور و ترغیب به آن، وارد شده و تمام بزرگان مذاهب اسلامی، بر طبق آن، فتوا داده و گفته اند که آن مستحب است. بلکه بعضی از ظاهریه، چنان که بسیاری به آن تصریح کرده اند، از باب اخذ به ظواهر، حکم به وجوب کرده اند. اینک برخی از آن روایات را می آوریم.

سپس مرحوم علامه امینی، 26 مورد از روایات را نقل می نماید که به علت طولانی بودن، فقط به نقل يك مورد اكتفا می کنیم: عن بريدة مرفوعاً: «كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، أَلَا فَزُرُوها». (2)

مرحوم صاحب جواهر (رحمه الله)، در این باره فرمود:

المسألة الثانية يستحب زيارة النبي أبي القاسم رسول الله محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف (ص) خصوصاً للحاج استحباباً مؤكداً إجماعاً و ضرورة من الدين و لذا يجبر الإمام الناس». .

ص: 37

1- . الغدير، ج 5، ص 241.

2- . همان، ص 241؛ و زاد الترمذي: «فقد أذن الله لنبیّه 9 في زيارة قبر أمّه». أخرجه: مسلم في صحيحه، و الترمذي في سننه، و قال: حديث حسن صحيح، و النسائي في السنن، ج 4، ص 89؛ الحاكم في المستدرک، ج 1، ص 374. عن الصحيحين للبخاري و مسلم و البغوي في مصابيح السنّه، ج 1، ص 116 و عدّة من الصحاح، و المنذري في الترغيب و التهيب، ج 4، ص 118 و ابن الديبع في تيسير الوصول، ج 4، ص 210 و قال: «أخرجه الخمسة إلا البخاري».

عليها لو تركوها كما سمعت. (1)

مسئله دوم: مستحب است زیارت رسول خدا(ص)، به ویژه برای حج گزار، مستحب مؤکد است و این مطلب، اجماعی است و از ضروریات دین شمرده می شود و به همین علت است که حاکم مسلمانان، در صورتی که مردم به زیارت آن حضرت نروند، آنها را مجبور به این کار می نماید.

المسألة الثالثة لا خلاف في أنه يستحب أن تزار فاطمة(س) بنت رسول الله(ص) أم الحسن و الحسين(عليهما السلام) حليلة امير المؤمنين و سيد الوصيين استحبابا مؤكدا بل هو من ضروريات المذهب بل الدين. (2)

و كذا تستحب زيارة الأئمة(عليهم السلام) بالبقيع إجماعا أو ضرورة من المذهب أو الدين مضافا الى النصوص المتواترة. (3) و (4)

و من المستحبات المؤكدة زيارة أمير المؤمنين(ع) و سيد الوصيين أبي الحسن علي بن أبي طالب بن عبدالمطلب بن هاشم. (5)

و كذا يستحب زيارة منتجي الصحابة كسلمان بالمدائن و عمار بصفين و أبي ذر بالربذة و حذيفة و نحوه و الشهداء سيما جعفر ابن أبي طالب بموتة و نحوه و الأنبياء حيث كانوا و جميع الصلحاء.

ص: 38

1- . جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ج 20، ص 79.

2- . همان، ص 85.

3- . برخی از نصوص مورد اشاره بدین قراراند: الوسائل، ج 14، باب 2، 3، 4، 23، 24، 25، 27، 28، 30، 31، 36، 37، 38، 39، 40 من أبواب المزار.

4- . جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ج 20، ص 87.

5- . همان، ص 90.

مسئله سوم: اختلافی در استحباب زیارت حضرت فاطمه (س)، دختر گرامی پیامبر (ص)، مادر حسن و حسین (علیهم السلام) و همسر امیر مؤمنان (ع) نیست. این استحباب، مؤکد است و از ضروریات مذهب، بلکه دین است.

همچنین مستحب است زیارت ائمه بقیع (علیهم السلام)؛ علاوه بر آنکه بر این مطلب، روایات متواتر دلالت دارد، اجماع است و از ضروریات مذهب و دین، شمرده شده است و از مستحبات مورد تأکید، زیارت امیر مؤمنان (ع) است.

همچنین مستحب است زیارت صحابه بزرگوار مانند جناب سلمان در مدائن، عمار در صفین، ابی ذر در ربه، حذیفه و همانند ایشان و مستحب است زیارت شهدا، به ویژه جناب جعفر بن ابی طالب در موه و همه پیامبران و صالحان، در هر مکانی که هستند.

فقهای بزرگوار شیعه، به استحباب زیارت پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم السلام) تصریح فرموده (2) و بر استحباب آن، تأکید نموده اند (3) و آن را از ضروریات مذهب برشمرده اند (4) و همچنین این مطلب را اجماع میان مسلمانان دانسته اند. (5)2.

ص: 39

1- . جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج 20، صص 79 و 103.

2- . موسوعة الشهيد الاول، ج 9، ص 419.

3- . مفاتیح الشرائع، فیض کاشانی، ج 1، ص 395؛ الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، شیخ یوسف بحرانی، ج 17، ص 401؛ فقه الصادق 7، روحانی، ج 12، ص 241.

4- . جامع المدارک فی شرح مختصر النافع، سید احمد خوانساری، ج 2، ص 554؛ فقه الصادق 7، ج 12، صص 241 و 245.

5- . مهذب الأحكام، سبزواری، ج 15، ص 62.

در فروع مسئله نماز زیارت برخی از بزرگان، به قاعده «تسامح در ادله سنن» استناد نموده اند. به همین علت، در اینجا لازم است به صورت فشرده، به اقوال و ادله مطرح شده درباره این قاعده، اشاره شود.

درباره این قاعده، دست کم دو قول وجود دارد:

1. قول کسانی که در مجموع این قاعده را قبول نموده اند؛

2. قول کسانی که تسامح در ادله سنن را برای اثبات حکم شرعی استحباب، قبول ندارند.

قول اول و ادله آن

بسیاری از بزرگان، قاعده «تسامح در ادله سنن» را پذیرفته و بر همین اساس، حکم به استحباب افعالی نموده اند که ادله ثابت شده شرعی ندارند و تنها به وجود روایات ضعیف درباره آنها، اکتفا کرده و به آنها استناد نموده اند.

از جمله قائلان به جواز «تسامح در ادله سنن»، مرحوم صاحب ریاض (رحمه الله)، می باشد که تعبیر به «جواز التسامح في ادلة السنن كما هو التحقيق» کرده است. (1) محقق نراقی (رحمه الله) طی بحث مبسوط درباره این قاعده، ضمن قبول این قاعده درباره سنن، آن را درباره مکروهات نیز پذیرفته است. حتی براساس پذیرش این قاعده و عمومات تسامح، تسامح در قبول روایات مخالفان که در بردارنده سنن می باشند، را پذیرفته است. (2)

ص: 40

1- . ریاض المسائل، سید علی طباطبایی، ج 3، ص 268.

2- . عوائد الایام في بیان قواعد الاحکام، مولی احمد نراقی، ص 793.

مرحوم نراقی، در کتاب «مستندالشیعه، افزون بر این، می گوید تسامح در ادله سنن، شامل سننی نیز می شود که تنها دلیل آنها، فتوای فقهاست. (1) صاحب جواهر (رحمه الله) نیز در چند مورد، به پذیرش این قاعده اشاره می کند. (2)

شیخ انصاری (رحمه الله)، رساله مبسوط و جامعی، درباره این قاعده نگاشته است و ضمن نقل مطالبی از برخی بزرگان، از جمله ذکری (3)، عدة الداعی (4)، اربعین (5) و مفاتیح الاصول (6)، قول به قبول این قاعده را مشهور بین اصحاب ما و عامه برشمرده و سپس قبول این قاعده را به این معنا دانسته است: «عدم اعتبار ما ذکروه من الشروط للعمل بأخبار الآحاد: من الاسلام و العدالة و الضبط في الروایات الدالة على السنن فعلا أو ترکاً». (7)

میرزای آشتیانی (رحمه الله) نیز این قاعده را قبول نموده و مطالبی شبیه مطالب شیخ انصاری (رحمه الله) نقل فرموده است. (8) برخی دیگر، فتوای براساس خبر ضعیف را نه به سبب حجت بودن خبر ضعیف، بلکه به سبب قرارگرفتن تحت عنوان اخبار «من بلغ»، صحیح می دانند. (9)

اما دلیل عمده ای که قائلان به قاعده «تسامح در ادله سنن»، به آن 4.

ص: 41

- 1- . مستند الشیعه، مولی احمد نراقی، ج 9، ص 22.
- 2- . جواهر الکلام، النجفی، ج 1، ص 26 و ج 4، صص 21، 210، 214، 224 و ...
- 3- . ذکری الشیعه، الشهید الاول، ص 68.
- 4- . عدة الداعی، ابن فهد حلی، ص 13.
- 5- . الاربعین، شیخ بهایی، ص 195.
- 6- . مفاتیح الاصول، سید محمد طباطبایی، ص 346.
- 7- . رسائل فقهیه، شیخ انصاری، ص 137.
- 8- . القواعد الفقهیه، بحر الفوائد، میرزا محمد حسن آشتیانی، ج 2، ص 66.
- 9- . القواعد الفقهیه، سید حسن بجنوردی، ج 3، ص 334.

استناد نموده اند، روایات معروف به اخبار «مَنْ بَلَغَ» می باشد که مرحوم شیخ انصاری، از آنها به «الأخبار المستفیضة التي لا یبعد دعوی تواترها معنی»، تعبیر فرموده است. (1) ایشان بعد از نقل چند نمونه از این روایات، فرموده است: «وهذه الاخبار مع صحة بعضها غنية عن ملاحظة سندها لتعاضدها و تلقیها بالقبول بین الفحول». (2)

در اینجا به برخی از این گونه روایات، اشاره می کنیم:

1. «هشام بن سالم» از امام صادق(ع) نقل می کند که حضرت فرمود:

من بلغه عن النبي(ص) شيء من الثواب فعمله كان أجر ذلك له وإن كان رسول الله(ص) لم يقله. (3)

هرگاه ثواب عملی، از پیامبر(ص) برای کسی برسد و بدان عمل نماید، آن ثواب به او داده می شود؛ هرچند در واقع، پیامبر(ص) آن را نفرموده باشد.

2. همچنین در روایتی دیگر از هشام بن سالم، امام صادق(ع) فرمود:

من سمع شيئاً من الثواب على شيء فصنعه كان له أجره وإن لم يكن كما بلغه. (4)

کسی که ثواب عملی را بشنود و بدان عمل نماید آن ثواب به او داده می شود هرچند در واقع آن گونه نباشد.

3. صفوان از امام صادق(ع) نقل می کند که حضرت فرمود: ن.

ص: 42

1- . رسائل فقهیه، ص 142.

2- . همان، ص 143.

3- . وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، ج 1، ص 60.

4- . همان.

من بلغه شيء من الثواب على شيء من الخير فعمل به كان له أجر ذلك وإن كان رسول الله (ص) لم يقله. (1)

کسی که ثواب کار خیری را بشنود و بدان عمل کند، آن ثواب به او داده می شود؛ هرچند در واقع رسول خدا(ص) آن را نفرموده باشد.

4. محمد بن مروان از امام صادق(ع) نقل می کند که حضرت فرمود:

من بلغه عن النبي (ص) شيء من الثواب ففعل ذلك طلب قول النبي (ص) كان له ذلك وإن كان النبي (ص) لم يقله. (2)

کسی که از پیامبر(ص) ثواب انجام دادن عملی را شنیده باشد و برای رسیدن به ثواب آن، بدان عمل نماید، آن ثواب به او داده می شود؛ هرچند رسول خدا(ص) آن را نفرموده باشد.

5. محمد بن مروان می گوید که از امام باقر(ع) شنیدم که فرمود:

من بلغه ثواب من الله على عمل ففعله التماس ذلك الثواب أوتيه وإن لم يكن الحديث كما بلغه. (3)

کسی که ثواب انجام دادن عملی را از جانب خدا شنیده باشد و برای رسیدن به ثواب، آن عمل را انجام دهد، آن ثواب به او داده می شود؛ هرچند آن گونه که شنیده است، نباشد.

6. سید بن طاووس در کتاب «اقبال» نقل می کند که امام صادق(ع) فرمود: ن.

ص: 43

1- وسائل الشیعه، ج 1، ص 60.

2- همان.

3- همان.

من بلغه شيء من الخير فعمل به كان ذلك له وإن لم يكن الأمر كما بلغه. (1)

کسی که ثواب کار خیری را بشنود و بدان عمل کند، آن ثواب به او داده می شود؛ هرچند در واقع آن گونه که شنیده، نباشد.

7. از طریق عامه، روایتی از «عبدالرحمان حلوانی» نقل شده است که «جابر بن عبدالله انصاری» می گوید پیامبر گرامی اسلام (ص) فرمود:

من بلغه من الله فضيلة فأخذ بها وعمل بها إيمانا بالله ورجاء ثوابه أعطاه الله ذلك، وإن لم يكن كذلك. (2)

کسی که نیکویی عملی را از جانب خدا بشنود و به سبب ایمان به خدا و امید ثواب، بدان عمل کند، خداوند آن ثواب را به او عطا می کند؛ هرچند در واقع چنین نباشد.

گفتنی است برخی از این روایات، صحیح و برخی نیز حسن می باشند.

علامه مجلسی (رحمه الله) ضمن اذعان به ابتدای این قاعده بر احادیث صحیح «من بلغ»، عمل به این قاعده را مشروط به جایی می داند که مخالف کتاب و سنت قطعی نباشد. (3)

اما «مرحوم مامقانی» دلیل استناد به قاعده «تسامح در ادله سنن» را دو چیز برشمرده است: یکی، اخبار «من بلغ» و دیگری، حُسن عقلی؛ زیرا 8.

ص: 44

1- . الاقبال بالاعمال الحسنة، سيد بن طاووس، ص 277.

2- . تاريخ بغداد، ج 8، ص 296؛ عدّة الداعي، جمال الدين الحلبي، ص 13.

3- . بحار الانوار، مجلسي، ج 84، ص 102؛ زاد المعاد مفتاح الجنان، مجلسي، ص 258.

عقل، مستقلاً حکم می کند به حُسن عمل آنچه احتمال دارد در نظر مولا مطلوب باشد. محتوای اخبار ضعیف، از این قبیل است. (1)

قول دوم و ادله آن

برخی دیگر از بزرگان که تعداد آنها کم هم نیست، قاعده «تسامح در ادله سنن» را برای اثبات حکم شرعی استحباب، کافی نمی دانند؛ بنابراین این عبادات چه واجب و چه مستحب، توقیفیه اند و نیاز به دلیل صریح و نص صحیح مبنی بر مشروعیت دارند؛ در حالی که اخبار «من بلغ»، این معنا را نمی رساند.

صاحب مدارک (رحمه الله)، این قاعده را برای اثبات حکم شرعی استحباب، کافی نمی داند و می گوید: «استحباب، حکم شرعی است. پس همانند سایر احکام، نیاز به دلیل شرعی دارد». (2) صاحب حدائق (رحمه الله)، از جمله کسانی است که درباره این قاعده، به طور مبسوط، بحث نموده و گفته است: «ان الاستحباب حکم شرعی يتوقف ثبوته على الدليل وإلا كان قولاً على الله بغير دليل».

ایشان در ادامه بحث، می گوید: «اگر روایات ضعیفه، ادله شرعی اند، توانایی اثبات وجوب یا استحباب را دارند؛ وگرنه نمی توان با آنها مطلقاً حکم شرعی را ثابت نمود. بنابراین سخن از اینکه می توان در ادله استحباب، تسامح نمود، ضعیف است». ایشان در نهایت، چنین نتیجه می گیرد: «هو الی الفساد أقرب من الصلاح». (3) ایشان درباره دلالت روایات 7.

ص: 45

1- . غایة الآمال في شرح کتاب المکاسب، محمد حسن مامقانی، ج 2، ص 324.

2- . مدارک الاحکام، محمد عاملی، ج 1، ص 8.

3- . حدائق الناضره، یوسف بحرانی، ج 4، ص 197.

«مَنْ بَلَّغَ»، می نویسد: «از این روایات، فقط ترتب ثواب بر عمل استفاده می شود؛ البته در صورتی که مشروعیت آن عمل، ثابت شده باشد و نصی بر آن دلالت کند». (1)

اما درباره این قسمت از سخن ایشان، می توان گفت که حکم به ترتب ثواب بر عملی، مساوی با رجحان یا استحباب آن عمل است؛ زیرا ثواب، فقط برای واجب یا مستحب می باشد. از طرفی نیز چون اخبار «مَنْ بَلَّغَ»، فقط متضمن ثواب اند و در صورت ترك، دلالتی بر عقاب ندارند، شامل حکم وجوبی نمی شوند. بنابراین اگر ثواب را قبول کنیم و از طرفی، عقاب بر ترك هم بیان نشده باشد، استحباب باقی می ماند.

مرحوم حکیم و مرحوم شاهرودی نیز به صراحت، این قاعده را نپذیرفته اند. (2) مرحوم خوانساری نیز به دو علت، اثبات استحباب با روایات ضعیف را نمی پذیرد:

1. با عدم حجیت دلیل، می توان گفت بلوغ مستفاد از اخبار «من بلغ»، حاصل نشده است؛

2. با فرض صدق بلوغ، استحباب ثابت نمی شود. (3)

البته قسمت اخیر فرمایش ایشان، با فرض صدق بلوغ و تعلق ثواب، با بیانی که ذیل فرمایش صاحب حدائق آوردیم، قابل خدشه است. 8.

ص: 46

-
- 1- . حدائق الناضره، ج 4، ص 203.
 - 2- . مستمسك العروة الوثقى، سيد محسن حكيم، ج 7، ص 171؛ منهاج الصالحين، المحشي للحكيم، ج 1، ص 17، كتاب الحج، شاهرودي، ج 2، ص 327.
 - 3- . جامع المدارك في شرح مختصر النافع، خوانساري، ج 2، ص 228.

آیت الله مرعشی (رحمه الله) استفاده استحباب بر مبنای تسامح در ادله سنن را حتی با عنوان ثانوی قبول نمی کند و اعطای ثواب بر کسی که بر این اساس، عملی را انجام داده است، از باب تفضل الهی می داند؛ نه استحقاق. عبارت ایشان را به علت دربرداشتن نکات خوب و جامع بودنش، در اینجا می آوریم:

فمنهم من قال بقاعدة التسامح في أدلة السنن بمعنى الاستحقاق أي على نحو الاستحقاق للثواب وإن لم يكن ثابتاً وروده عن المعصوم (ع) وذهب بعض كالمحقق النائيني عليه الرحمة أنه كذلك في المكروهات ولكن المختار عدم الاستحقاق بل من باب التفضل الإلهي سبحانه و تعالی يعطي الأجر و الثواب لمن عمل بما بلغه عن المعصوم (ع) وإن لم يكن ثابتاً عنه و هذا إنما يستفاد عند المراجعة الى أحاديث «من بلغ» فمن عمل عملاً رجاءً للثواب و إن لم يقل به رسول الله (ص) فإن الله سبحانه يعطيه ذلك يدل هذا على التفضل لا على نحو الاستحقاق فلا يستفاد استحباب العمل حينئذٍ من مثل أخبار العامة التي لم يثبت صحّة صدورها. إلا أنه على مبني من يقول بالتسامح فله أن يقول بالاستحباب استناداً على رواياتهم. وقيل إنما يستحبّ بالعنوان الثانوي و هو خلاف الظاهر. (1)

برخی از علما، قاعده تسامح در ادله سنن را به معنای استحقاق ثواب، قبول نموده اند؛ به این معنا که عامل، استحقاق ثواب دارد؛ هر چند ورود این ثواب، از جانب معصوم (ع)، ثابت نباشد. برخی مانند محقق نائینی (رحمه الله) در مکروهات نیز جاری می دانند. اما ما 1.

ص: 47

استحقاق را نمی پذیریم و اعطای ثواب در چنین مواردی را از باب تفضّل الهی می دانیم. این مطلب با مراجعه به روایات «من بلغ» استفاده می شود؛ «کسی که عملی را به امید ثواب انجام دهد، هرچند در واقع رسول خدا(ص) آن را نفرموده باشد، خداوند آن ثواب را عطا می فرماید». این مطلب، دلالت بر تفضل دارد؛ نه استحقاق. بنابراین «استحباب عمل» را نمی توان از روایاتی که از طریق عامه وارد شده اند، ثابت کرد؛ مگر بر مبنای کسی که قائل به تسامح در چنین مواردی باشد و گفته شده «استحباب» در چنین مواردی، با عنوان ثانوی است و این خلاف ظاهر است.

«آیت الله مکارم شیرازی دام ظلّه» در حاشیه عروه، در چندین مورد، به عدم قبول این قاعده، تصریح می نماید و از این رو استحباب افعالی را که قائلان به آن، براساس این قاعده، به استحباب آنها نظر داده اند، نپذیرفته و عمل به آنها را از باب امید به ثواب، روا دانسته است. (1)

در مجموع، در نظر این بزرگان، ادله تسامح نمی تواند ثابت کند که این فعل، خواسته شارع است. همچنین نمی تواند استحباب را ثابت کند و در نهایت، مدلول روایات «من بلغ»، فقط ترتب ثواب را دربردارد و اینکه ثواب برای عمل، از باب تفضل الهی است.

جمع بندی اقوال درباره این قاعده

از مجموع فرمایشات بزرگان در این باره، می توان چنین نتیجه گرفت:

در مواردی که دلیل به علت سند، ضعیف است و از طرفی مخالفتی 3.

ص: 48

با کتاب و سنت ندارد، حتی بنابر عدم قبول قاعده و عدم قبول استحباب، می توان آن عمل را به سبب وجود روایات «مَنْ بَلَغَ»، به امید ثواب از باب تفضل الهی انجام داد. بنابراین می توان گفت با این شرایط، عمل مزبور، بدعت نیست.

ص: 49

مشروعیت نماز زیارت

برای زیارت، آداب فراوانی در روایات و کتاب های فریقین، ذکر شده که از جمله این آداب، نماز زیارت است. (1)

در اینجا سؤال این است آیا نماز زیارت در حرم اولیا و اهل بیت (علیهم السلام) شرك است؟! با پرسش چند سؤال که پاسخ روشنی دارند، به تشریح و پاسخگویی این سؤال می پردازیم.

آیا به هنگام عیادت بیماران، بردن هدیه، کار ناپسندی است؟! آیا به هنگام دیدار دوست، بردن هدیه ای هرچند کوچک، کار زشتی بوده و نشانه ای از شرك در آن است؟! آیا ربوبی و مصافحه هنگام ملاقات و دیدار یکی از عزیزانی که مدتی است او را ندیده اید، نشانه پرستش آن

ص: 51

1- . موسوعة الشهيد الاول، ج 9 (الدروس الشرعیه، 1)، ص 436؛ بحارالانوار، ج 97، ص 135؛ الزیارة، عبدالحسین امینی تبریزی، ص 105؛ الفقه علی المذاهب الاربعه و مذهب اهل البیت:، (عبدالرحمان جزیری، سید محمد غروی، یاسر مازح، ج 1، صص 551 و 716-724؛ آداب سفر حج، سیدعلی قاضی عسکر، ص 199.

فرد می باشد و کار زشت و ناپسندی است؟!

در کتب اخبار و روایات، فعلی با عنوان «ثواب هدیه دادن به مؤمن» وجود دارد و رسول گرامی اسلام (ص) هم بر آن، سفارش نموده است. [\(1\)](#) بنابراین هدیه بردن به هنگام ملاقات دیگران، نشانه ای از ادب و احترام می باشد و از نظر اسلام نیز مستحب مؤکد است.

حال هنگامی که سر مزار یکی از دوستان یا بستگان خود می روید، چه هدیه ای می توانید برایش ببرید؟! آیا می توان برای او هدیه مادی برد؟! یا اینکه با قرآن خواندن، صلوات فرستادن، دعا کردن، ذکر و نماز خواندن و... برایش خیرات می فرستید؟ به دلیل روشن بودن پاسخ این سؤال، توصیه شده است تا برای ارواح والدین و مؤمنان، نماز هدیه نمایید. [\(2\)](#) نماز هدیه باید دقیقا ویژگی بقیه نمازهای یومیه را داشته باشد و همانند آنها باشد؛ یعنی هم قربة الی الله و هم رو به قبله باشد. در این صورت، خواندن چنین نماز هدیه ای، چه نشانی از شرك دارد؟!

ضمن اینکه احمد بن حنبل در مسند [\(3\)](#) و ابن شبه در تاریخ مدینه [\(4\)](#)، از عایشه نقل می کند: «پیامبر (ص) [از منزل بیرون] رفتند و بازگشتند. سؤال کردم کجا بودید؟ فرمود که به من امر شد به بقیع بروم، برای آنها دعا کنم و برای آنها نماز بخوانم».

پیشوایان دینی ما تأکید نموده اند که زائران پس از زیارت اولیای الهی 8.

ص: 52

1- . وسایل الشیعه، ج 17، ص 285.

2- . همان، ج 2، ص 443 و ج 8، ص 168.

3- . مسند، احمد بن حنبل، ج 3، ص 65.

4- . تاریخ المدینه، ابن شبه، ج 1، ص 98.

و خواندن زیارت نامه، دو رکعت نماز، قربة الی الله، بخوانند و ثوابش را نثار روح آنها نمایند.

برای نمونه، در آداب زیارت امام علی(ع)، چنین آمده است:

چون به خندق کوفه رسیدی، بگو: «اللّٰهُ أَكْبَرُ أَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَ الْمَجْدِ وَ الْعِظْمَةِ اللّٰهُ أَكْبَرُ أَهْلَ التَّكْبِيرِ وَ التَّقْدِيسِ...» و چون به دروازه نجف رسیدی بگو «الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَ مَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْ لَا أَنْ هَدَانَا اللّٰهُ...» و چون به در ورودی صحن مطهر رسیدی، بخوان: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ...» و وقتی که به بقعه مبارکه رسیدی بخوان: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ...».

سپس زیارت های گوناگون دیگری را که شامل سلام بر پیامبر(ص) و امیر مؤمنان(ع) است، بخواند. پس از اتمام زیارت نامه، دو رکعت نماز هدیه، برای آن امام بخواند. نماز هم باید به همان صورت و با نیت تقرب به خدا و رو به قبله باشد. پس از فراغت از نماز و در تعقیبات نماز، باید این دعا را بخواند «پروردگارا! دو رکعت نماز به سید و مولای خود، ولی تو و برادر رسول تو، امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب(ع) هدیه نمودم». (1)

ص: 53

1- . المزار في كيفية زيارات النبي و الاثمه:، ص 50؛ «اللّٰهُمَّ إِنِّي صَدَّقْتُ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةً مِنِّي إِلَى سَيِّدِي وَ مَوْلَايَ وَ لِيَّتِكَ وَ أَخِي رَسُولِكَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ سَيِّدِ الْوَصِيِّينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ 7 اللّٰهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تَقَبَّلْهَا مِنِّي وَ اجْزِنِي عَلَى ذَلِكَ جَزَاءَ الْمُحْسِنِينَ اللّٰهُمَّ لَكَ صَلَّيْتُ وَ لَكَ رَكَعْتُ وَ لَكَ سَجَدْتُ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لِأَنَّهُ لَا تَكُونُ الصَّلَاةُ وَ الرُّكُوعُ وَ السُّجُودُ إِلَّا لَكَ لِأَنَّكَ أَنْتَ اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ».

آیا زیارت نامه و نماز که از آغاز تا فرجامش ذکر است و حمد و ستایش خدا و شهادت به وحدانیت حق و شهادت به رسالت محمد(ص) است و یا اگر کسی علی(ع) را عبد صالح خدا بخواند، شرك است؟! باید گفت که نه تنها شرك نیست، بلکه توحید محض است.

ضمن اینکه شیعیان، هرکجا و هر نمازی که می خوانند، چنانچه بخواهند نیت نماز را به زبان بیاورند، می گویند: «نماز می خوانم قربۀ الی الله». در نماز زیارت نیز همین گونه نیت می کنند و هرگز به ذهنشان هم خطور نمی کند که العیاذ باللله، «نماز می خوانم قربۀ الی صاحب القبر». و نماز را «قربۀ الی الله» می خوانند و ثواب آن را به صاحب قبر هدیه می کنند؛ همان گونه که برای مثال، در دعای بعد از نماز زیارت امام حسین(ع) می گویند:

اللهم انی صَلَّیْتُ وَرَكَعْتُ وَسَجَدْتُ لَكَ وَحَدَّكَ لِاشْرِيكَ لَكَ لِأَنَّ الصَّلَاةَ وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ لَا يَكُونُ إِلَّا لَكَ... اللَّهُمَّ وَهَاتَانِ الرَّكْعَتَانِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى مَوْلَايَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ(ع). (1)

خدایا نماز خواندم و رکوع کردم و سجده کردم برای تو؛ تو یکتایی. هیچ شریکی برای تو نیست؛ زیرا هیچ نماز و رکوع و سجودی نیست؛ مگر برای تو... خداوندا! این دو رکعت نماز را هدیه نمودم به مولایم حسین بن علی(ع).

گذشته از اینها، ابن تیمیه که از پیشتازان افکار ضد تشیع بوده، گفته است: «به اتفاق رؤسای مذاهب، بلکه اکثر مسلمانان، میت، از نماز، روزه، 7.

ص: 54

قرائت قرآن، صدقه و مانند اینها که زنده انجام می دهد، بهره می برد». (1)

ابن قیم نیز که یکی دیگر از بزرگان آنهاست، گفته است:

مسلمانان برای اموات، طلب مغفرت کنند، صدقه بدهند، حج بجا آورند، روزه بگیرند، نماز و قرآن و ذکر انجام دهند، ثوابش به اموات می رسد و [نیز گفته است:] جمهور سلف بر این مطلب، اتفاق نظر دارند. (2)

همچنین «بن باز» گفته است: «ثواب صدقه، حج و عمره، ادای دیون میت، دعا و استغفار، به میت می رسد. ولی افضل و بهتر این است که قرآن و نماز و طواف، برای میت انجام ندهند». (3)

در «الفقه علی المذاهب الاربعه» درباره زیارت قبور، چنین آمده است:

ينبغي للزائر الاشتغال بالدعاء والتضرع والاعتبار بالموتى وقراءة القرآن للميت فان ذلك ينفع الميت على الاصح... (4)

سزاوار است زائر قبور، دعا و تضرع کند و از مرده ها عبرت بگیرد و برای میت، قرآن بخواند که بنابر اصحّ، میت از قرآن خواندن زائر، بهره مند می شود... .

بنابراین شیعیان هم کنار قبور، قرآن و دعا و نماز را برای خدا می خوانند و ثواب آن را هدیه می کنند و هرگز برای صاحب قبر، نماز نمی خوانند و او را پرستش نمی کنند. 1.

ص: 55

1- . صلاة المؤمن، وهب القحطاني، ص 1339.

2- . همان.

3- . مجموع الفتاوي، عبدالله بن باز، ج 13، صص 249-282.

4- . الفقه علي المذاهب الاربعه، ج 1، كتاب الصلاة «خاتمة في زيارة القبور»، ص 551.

نماز کنار قبور، چه نماز زیارت و چه نمازهای واجب یا مستحب، نه تنها شرک نیست، بلکه ارجح است و سیره متشرعه، بر آن قرار گرفته است. قرآن کریم نیز این مطلب را تأیید می کند و در سوره کهف می فرماید:

(فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُيُوتًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا) (کهف: 21)

گروهی می گفتند: «بنایی بر آنان بسازید [تا از نظرها پنهان شوند که] پروردگارشان از وضع آنها آگاه تر است!». ولی کسانی که از راز آنها آگاهی یافتند [و آن را دلیلی بر رستاخیز دیدند،] گفتند: «ما عبادتگاهی کنار [مدفن] آنها می سازیم [تا خاطره آنان فراموش نشود]».

صاحب مجمع البیان، ذیل این آیه آورده است:

عن الجبائی (لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا) أي معبدا و موضعا للعبادة و السجود يتعبد الناس فيه ببركاتهم. (1)

جبائی گفته: منظور از (لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا) یعنی در اینجا مسجدی می سازیم تا عبادتگاه مردم باشد و مردم از برکات آنها به درگاه خدای بزرگ نیایش کنند.

ظاهر تعبیر قرآن، این است که اصحاب کهف، سرانجام از دنیا رفتند و به خاک سپرده شدند و کلمه «علیهم»، شاهد این مدعاست. سپس علاقه مندان به آنها، تصمیم گرفتند معبدی کنار آرامگاه آنان بسازند. قرآن 0.

ص: 56

این موضوع را در این آیات، با لحن موافقی آورده است و این نشان می دهد که ساختن معبد به احترام قبور بزرگان دین، نه تنها حرام نیست، چنان که وهابی ها می پندارند، بلکه کار خوب و شایسته ای است.

اصولاً بناهای یادبود که خاطره افراد برجسته و باشخصیت را زنده می دارد، همیشه میان مردم جهان بوده و هست و در واقع این کار، نوعی قدردانی از گذشتگان و تشویق برای آیندگان است. پس اسلام نه تنها از این کار نهی نکرده، بلکه آن را مجاز شمرده است.

وجود این گونه بناها، سندی تاریخی بر وجود این شخصیت ها و برنامه و تاریخشان است؛ به همین دلیل، پیامبران و شخصیت هایی که قبر آنها متروک مانده، تاریخ آنها نیز مورد تردید و استفهام قرار گرفته است. این نیز واضح است که این گونه بناها، کمترین منافاتی با مسئله توحید ندارد؛ زیرا «احترام»، مطلبی است و «عبادت» و «پرستش» مطلبی دیگر. (1)

خداوند در سوره مبارکه نور می فرماید:

(فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ) (نور: 36)

[این چراغ پرفروغ] در خانه هایی قرار دارد که خداوند اذن فرموده [دیواره های] آن را بالا برند [تا از دستبرد شیاطین در امان باشد] و در آنها، نام خدا برده شود و صبح و شام در آنها تسبیح او گویند.

صاحب تفسیر قمی، ذیل این آیه کریمه آورده است:

.48

ص: 57

1- . تفسیر نمونه، ج 12، ص 388.

حدثنا محمد بن همام قال حدثنا جعفر بن محمد بن مالك: قال حدثنا القاسم بن الربيع عن محمد بن سنان عن عمار بن مروان عن منخل عن جابر عن أبي جعفر (ع) في قوله (في بُيُوتِ أذنَ الله أن تُرْفَعَ وَيُذَكَرَ فِيهَا اسْمُهُ) قال: هي بيوت الأنبياء وبيت علي (ع) منها. (1)

امام باقر (ع) درباره آیه (في بُيُوتِ أذنَ الله أن تُرْفَعَ وَ...) فرموده است: «منظور از «بيوت»، خانه های انبياست و خانه علی (ع) جزء آنهاست».

در تفسیر مجمع البیان چنین آمده است:

(في بُيُوتِ أذنَ الله أن تُرْفَعَ) قيل هي بيوت الأنبياء وروي ذلك مرفوعاً أنه سئل النبي (ص) لما قرأ الآية أي بيوت هذه فقال بيوت الأنبياء فقال أبو بكر فقال يارسول الله هذا البيت منها يعني بيت علي و فاطمة قال نعم من أفاضلها. و يعضد هذا القول قوله (إِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً) وقوله (رَحِمْتُ اللهُ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ) فالإذن برفع بيوت الأنبياء والأوصياء مطلق والمراد بالرفع التعظيم ورفع القدر من الأرجاس والتطهير من المعاصي والأدناس وقيل المراد برفعها رفع الحوائج فيها الى الله تعالى (وَيُذَكَرُ فِيهَا اسْمُهُ) أي يتلى فيها كتابه عن ابن عباس وقيل تذكر فيها أسماؤه الحسنی (يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ) أي يصلي له فيها بالبكور والعشايا عن ابن عباس والحسن والضحاك وقال4.

ص: 58

ابن عباس كل تسبيح في القرآن صلاة وقيل المراد بالتسبيح تنزيه الله تعالى عما لا يجوز عليه و وصفه بالصفات التي يستحقها لذاته و أفعاله التي كلها حكمة و صواب. (1)

برخی گفته اند: مقصود از خانه هایی که خدا اذن داده، رفع شونند، خانه های انبیاست. از پیامبر (ص) نیز روایت شده است که منظور، بیوت انبیاست. ابوبکر سؤال کرد: «یا رسول الله! خانه علی و فاطمه (علیهما السلام) هم از همان بیوت است؟» فرمود: «بله. از بهترین آنهاست». مؤید این مطلب است آنجا که قرآن می گوید: (إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ ...) ؛ «خداوند فقط می خواهد پلیدی [گناه] را از شما اهل بیت دور کند و کاملاً شما را پاک سازد» (2) و نیز (رَحِمْتُ اللَّهُ وَ بَرَكَاتُهُ ...) ؛ «رحمت خدا و برکاتش بر شما خانواده است». (3) مقصود از رفع بیوت انبیا، تعظیم و پاک کردن آنها از آلودگی هاست و مقصود از تطهیر، پاک کردن از معصیت هاست. برخی گفته اند: مقصود این است که در این خانه ها، رفع حوائج به سوی خدا شود.

(وَيَذَكَّرُ فِيهَا سَمُّهُ) ابن عباس گفته است یعنی در این خانه ها، کتاب خدا خوانده شود. همچنین گفته شده است اسمای نیکوی او برده شود. (يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ) ؛ یعنی صبح و شام در آنها نماز خوانده می شود. برخی گفته اند: «هر 3.

ص: 59

1- . مجمع البيان في تفسير القرآن، ج 7، ص 227.

2- . احزاب: 33.

3- . هود: 73.

تسبیحی در قرآن، نماز است». همچنین گفته شده است: مقصود از تسبیح کردن، تنزیه و پاک شمردن خداست، در ذات و افعالش، از همه تقایص». ¹

در تفسیر المیزان نیز ذیل آیه، چنین آمده است:

وفیه أخرج ابن مردويه عن أنس بن مالك و بريدة قالوا: قرأ رسول الله (ص) هذه الآية (فِي بُيُوتِ أَدْنَى اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ) فقام إليه رجل فقال: أي بيوت هذه يا رسول الله؟ قال: بيوت الأنبياء. فقام إليه أبو بكر فقال: يا رسول الله هذا البيت منها أي بيت علي وفاطمة؟ قال: نعم من أفاضلها. أقول: ورواه في المجمع عنه (ص) مراسلا وروى هذا المعنى القمي في تفسيره بإسناده عن جابر عن أبي جعفر (ع) ولفظه: قال: هي بيوت الأنبياء وبيت علي (ع) منها. ⁽¹⁾

ابن مردويه آورده است: رسول خدا (ص) آیه: (فِي بُيُوتِ أَدْنَى اللَّهِ) را قرائت نمود. شخصی سؤال کرد: «مقصود کدام خانه هاست؟» رسول خدا (ص) فرمود: «خانه های انبیا». ابوبکر برخاست و سؤال کرد: «آیا خانه علی و فاطمه (س) را شامل می شود؟» حضرت فرمود: «آری. از بهترین آنهاست».

علامه طباطبایی (رحمه الله) در ادامه می گوید: «این روایت، در مجمع البیان و تفسیر قمی نیز وارد شده است».

در تفسیر نور الثقلین نیز در این باره چنین آمده است:

در حدیثی از امام باقر (ع) می خوانیم که با «قتاده» فقیه معروف اهل بصره، گفت وگویی داشت. قتاده از حضور در مجلس 2.

ص: 60

1- . الميزان في تفسير القرآن، ج 15، ص 142.

امام (ع) و ابّتهت خاص آن حضرت که سراسر قلب او را فراگرفته بود، اظهار شگفتی کرد. امام به او فرمود: آیا می دانی کجا نشسته ای؟» در برابر همان ها که خدا درباره آنها می فرماید: (فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ) . سپس فرمود: «فانت ثم ونحن اولئك»؛ «تو آن هستی که گفتی (فقیه اهل بصره) و ما این هستیم که قرآن می گوید!». فتاده در جواب گفت: «صدقت و الله، جعلني الله فداك، والله ماهي بيوت حجارة ولا طين»؛ «راست گفתי فدایت گردم! به خدا سوگند! منظور خانه های سنگی و گلی نیست. [بلکه منظور خانه های وحی و ایمان و هدایت است]. (1)

علاوه بر دلالت آیات مذکور و نیز افزون بر سیره متشرعه و مقبول بودن نماز زیارت نزد عقلا، عمده دلیل بر مشروعیت نماز زیارت، وجود روایات فراوان درباره ثواب زیارت ائمه معصوم (علیهم السلام) به همراه نماز زیارت است که از آنها به صراحت، رجحان عمل یا همان استحباب استفاده می شود. سند برخی از این روایات، صحیح است و در مجموع، می توان با یقین گفت تواتر معنوی دارند.

از جمله روایاتی که از آنها استفاده می شود نماز زیارت مشروع می باشد، روایات مستفیضی است که در آنها به کیفیت زیارت، تصریح 9.

ص: 61

1- . نورالثقلین، ذیل آیات مورد بحث (با کمی تلخیص)، ج 3، ص 609.

گردیده و دربردارنده نماز زیارت نیز می باشند که در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم:

عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْحَرَّانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مَا لِمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ (ع) قَالَ مَنْ أَتَاهُ وَزَارَهُ وَصَلَّى عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ: وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ قَالَ وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ وَعَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْحُرَّانِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مِثْلُهُ. (1)

ابی علی حرانی گفته: به امام صادق (ع) عرض کردم: «ثواب زیارت امام حسین (ع) چیست؟» فرمود: «کسی که آن حضرت را زیارت کند و نزد او دو رکعت یا چهار رکعت نماز گزارد، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود». عرض کردم: «آیا این ثواب، برای زیارت هر پیشوای واجب الطاعه می باشد؟!» فرمود: «آری. این ثواب برای هر فردی است که امام واجب الطاعه ای را زیارت کند».

عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ طَاوُسٍ فِي مِصْبَاحِ الزَّائِرِ عَنِ الصَّادِقِ (ع) فِي حَدِيثٍ أَنَّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ بَعْدَ وَفَاتِهِ وَصَلَّى عِنْدَهُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ. (2)

از امام صادق (ع) روایت شده است هرکسی که امام واجب 1.

ص: 62

1- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 520.

2- همان، ص 521.

الطاعة را بعد از رحلتش زیارت کند و نزد او چهار رکعت نماز بخواند، برای او ثواب یک حج و یک عمره، نوشته شود.

-أَخْبَرَنِي الشَّرِيفُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ طَاهِرِ الْمُوسَوِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ عَقْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مُسَلِّمٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَرَّانِيُّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مَا لِمَنْ زَارَ قَبْرَ الْحُسَيْنِ (ع) قَالَ مَنْ أَتَاهُ وَزَارَهُ فَصَلَّى عِنْدَهُ رُكْعَتَيْنِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حِجَّةً مَبْرُورَةً فَإِنْ صَلَّى أَرْبَعَ رُكْعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حِجَّةٌ وَ عُمْرَةٌ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ كَذَلِكَ لِكُلِّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ قَالَ وَ كَذَلِكَ لِكُلِّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَةً طَاعَتُهُ. (1)

راوی می گوید که به امام صادق (ع) عرض کردم: «ثواب زیارت امام حسین (ع) چیست؟» فرمود: «کسی که آن حضرت را زیارت کند و نزد او، دو رکعت نماز بخواند، برای او ثواب یک حج مقبول نوشته می شود و چنانچه چهار رکعت نماز بخواند، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود». عرض کردم: «فدایت شوم! آیا این ثواب برای زیارت هر پیشوای واجب الطاعة است؟!» فرمود: «آری. این ثواب هرکسی است که امام واجب الطاعة ای را زیارت کند».

-مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْجَمَّالِ عَنِ الصَّادِقِ (ع) قَالَ: سَارَ وَ أَنَا مَعَهُ فِي الْقَادِسِيَّةِ حَتَّى أَشْرَفَ عَلَيَّ 5.

ص: 63

1- . کتاب المزار، شیخ مفید، ص 185.

النَّجْفِ فَقَالَ هَذَا هُوَ الْجَبَلُ الَّذِي اعْتَصَمَ بِهِ ابْنُ جَدِّي نُوحٌ فَقَالَ سَأْوِي إِلَى جَبَلٍ يَعِصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ فَأَوْحَى إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ اِيعْتَصِمْ بِكَ مِنِّي أَحَدٌ فَغَارَ فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعَ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ قَالَ اِعْدِلْ بِنَا قَالَ فَعَدَلْتُ بِهِ فَلَمْ يَزَلْ سَائِرًا حَتَّى أَتَى الْغُرِّيَ فَوَقَفَ بِهِ ثُمَّ أَتَى الْقَبْرَ فَسَاقَ السَّلَامَ مِنْ آدَمَ عَلَى نَبِيِّ نَبِيِّ (ع) وَأَنَا أُسَوِّقُ السَّلَامَ مَعَهُ حَتَّى وَصَلَ السَّلَامَ إِلَى النَّبِيِّ (ص) ثُمَّ خَرَّ عَلَى الْقَبْرِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَعَلَا نَحِيْبُهُ ثُمَّ قَامَ فَصَدَّقَ لِي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ.

وَفِي خَبَرٍ آخَرَ سِتَّ رَكَعَاتٍ وَصَلَّيْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا هَذَا الْقَبْرُ فَقَالَ هَذَا قَبْرُ جَدِّي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع). (1)

صفوان بن مهران نقل می کند که امام صادق (ع) از قادسیه حرکت نمود، در حالی که من همراهش بودم؛ تا به نجف رسید و فرمود: «این همان کوهی است که فرزند نوح، بدان پناهنده شد؛ گفت: «به زودی به کوهی پناه می برم که مرا از آب حفظ کند». پس خداوند وحی نمود: «آیا کسی به تو پناه می آورد از دست من؟» آن گاه در زمین فرو رفت و به سوی شام حرکت کرد. سپس فرمود: «با ما بیا». با او همراه شدم تا به «غری» رسید و آنجا ایستاد. سپس نزدیک قبر شد و آغاز به سلام نمود؛ از آدم (ع) و پیامبران. من نیز به همراه او آغاز نمودم؛ تا رسید به سلام بر پیامبر (ص). سپس صورت خود را بر قبر نهاد و بر او سلام کرد و صدایش را بلند نمود و بعد برخاست و چهار رکعت نماز خواند. [در خبر دیگری وارد شده است که 9.

ص: 64

حضرت، شش رکعت نماز خواند. من نیز همراهش خواندم. عرض کردم: «یا بن رسول الله! این قبر کیست؟» فرمود: «این قبر جدم، علی بن ابی طالب (ع) است».

این دو روایت، صحیح اند.

- حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعَسَدِيِّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ جَمِيعًا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ (ع) إِذَا أَرَدْتَ الْمَسِيرَ إِلَى قَبْرِ الْحُسَيْنِ (ع)... ثُمَّ تَدُورُ مِنْ خَلْفِ الْحُسَيْنِ (ع) إِلَى عِنْدَ رَأْسِهِ وَ صَلِّ عِنْدَ رَأْسِهِ... إِلَّا أَنْ رَكْعَتِي الزِّيَارَةَ لَا بُدَّ مِنْهُمَا عِنْدَ كُلِّ قَبْرٍ. (1)

ابوحمزہ ثمالی از امام صادق (ع) نقل می کند که فرمود: «هرگاه اراده نمودی رفتن به سوی قبر امام حسین (ع)... سپس از پشت سر، دور می زنی به سوی بالای سر و در آنجا نماز بخوان... اما دو رکعت نماز زیارت نزد هر قبری خوانده می شود».

- حَدَّثَنِي أَبِي (رَحِمَهُ اللَّهُ) عَنْ سَعْدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ وَ نَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَعْلُ أَعْلَى مَنْزِلٍ لَهُ فَيَصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَ لِيُؤْمَ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِيرُ إِلَيْنَا. (2)

امام صادق (ع) فرمود: هرگاه راه هریک از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد؛ بر بلندای منزل خویش برو و دو.

ص: 65

1- . کامل الزیارات، صص 222-240.

2- . همان، ص 286.

رکعت نماز بگزارد و به سوی قبور ما سلام نماید که این سلام، به ما می رسد.

- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلِ عَنْ أَبِي أَحْمَدَ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعَدْتَ عَلَيْكَ الشُّقَّةَ وَنَأَتْ بِكَ الدَّارُ فَلْتَعْلُ عَلَى أَعْلَى مَنْزِلِكَ وَ لْتُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ فَلْتُؤْمِ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا. (1)

امام صادق (ع) فرمود: هرگاه راهت دور باشد و سفر برایت دشوار باشد، بر بلندای منزل خود برو و دو رکعت نماز بگزار و سپس به سوی قبور ما سلام کن که این سلام، به ما می رسد.

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعَدْتَ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةَ وَنَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَصِدِّعْهُ أَعْلَى مَنْزِلِهِ فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ لْتُؤْمِ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا. (2)

امام صادق (ع) فرمود: هرگاه راه یکی از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد، بر بام خانه اش برود و دو رکعت نماز بگزارد و به سوی قبور ما سلام کند که این سلام، به ما می رسد.

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعَدْتَ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةَ وَ نَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَعْلُ عَلَى مَنْزِلِهِ وَ لْتُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ لْتُؤْمِ بِالسَّلَامِ إِلَيْنَا. 7.

ص: 66

1- . کامل الزیارات، ص 288.

2- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 577.

قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا... وَرَوَاهُ الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ يَصِلُ إِلَيْنَا. (1)

امام صادق(ع) فرمود: هرگاه راه یکی از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد، بر بام خانه اش برود و دو رکعت نماز بگزارد و به سوی قبور ما سلام کند که این سلام، به ما می رسد.

-روى عن الرضا علي بن موسى(ع) أنه قال يجزيك في الزيارة لكل إمام أن تقول السلام... ثُمَّ تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ وَتَدْعُو بَعْدَهَا بِمَا شِئْتَ وَفَدَّ تَمَّتْ زِيَارَتُكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. (2)

از امام رضا(ع) روایت شده است که فرمود: کافی است در زیارت هر امامی بگویی: «السلام...». سپس نماز زیارت بخوانی و بعد از آن، هر دعایی خواستی بنمایی؛ ان شاء الله زیارتت کامل شده است.

افزون بر این می توان گفت از جمله ادله مشروعیت نماز زیارت، تصریح به انجام دادن آن در کتاب های معتبر زیارت است که در برخی از آنها، سند ذکر گردیده و در برخی دیگر، احتمالاً به سبب تسامح در ادله سنن، سندی ذکر ننموده اند. اما مورد عمل اصحاب بوده و کسی به آنها اشکال ننموده است. برخی از این کتاب ها، عبارت است از: «کامل الزیارات» اثر ابن قولویه، «کتاب المزار» اثر شیخ مفید، «المزار الکبیر» اثر 8.

ص: 67

1- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 577؛ کتاب المزار، شیخ المفید، ص 214. فراز اول از این روایت، همان است که از کامل الزیارات گذشت. ر.ک: کامل الزیارات، ص 286.

2- . المقنعه، باب زیارة جامعة لسائر المشاهد علي ساکنیها السلام...، ص 488.

مشهدی، «المزار فی کیفیت زیارات النبی و الأئمة(علیهم السلام)» اثر شهید اول، «مصباح الزائر» اثر سید بن طاووس و «المصباح» اثر کفعمی. (1)

حکم فقهی نماز زیارت

اقوال فقها

برخی از فقهای بزرگوار، به استحباب نماز زیارت، به طور کلی، یا برای زیارت پیامبر(ص) و اهل بیت گرامی آن حضرت(علیهم السلام) تصریح نموده اند که در اینجا به برخی از این اقوال اشاره می کنیم:

- علامه(رحمه الله) می نویسد: «و يستحب صلاة الزيارة، و التحية، و الإحرام، عند أسبابها» (2)؛ «مستحب است نماز زیارت، نماز تحیت و نماز احرام؛ هرگاه سبب آنها پیش آید».

- عبارت فخر المحققین نیز چنین است: «و يستحب صلاة الزيارة و التحية و الإحرام عند أسبابها» (3)؛ «نماز زیارت، نماز تحیت و نماز احرام مستحب اند؛ هرگاه سبب آنها پیش آید». ایشان در کتاب دیگرش، چنین می گوید: «و نية صلاة الزيارة: «أصلي ركعتي صلاة الزيارة لندبها قربة الى الله» (4)؛

ص: 68

-
- 1- . کامل الزیارات، ص 246 و...؛ کتاب المزار، شیخ مفید، ص 83؛ مصباح المتهجد، ج 1، ص 285؛ المزار الكبير، مشهدی، صص 69، 88، 90، 290، 541، 549، 550، 552، 553، 554، 585، 652؛ المزار فی کیفیت زیارات النبی و الائمه:، صص 16، 33، 49، 188، 192، 193 و 210؛ مصباح الزائر، صص 69، 103 و 104؛ المصباح، کفعمی، صص 412، 485، 490، 493، 494، 498، 501، 503 و 505؛ البلد الأمين و الدرع الحصین، ص 164.
 - 2- . قواعد الأحكام فی معرفة الحلال و الحرام، ج 1، ص 301.
 - 3- . إيضاح الفوائد فی شرح مشكلات القواعد، ج 1، ص 139.
 - 4- . الرسالة الفخرية فی معرفة النية، ص 54.

«نیت نماز زیارت چنین است: دو رکعت نماز زیارت مستحب می خوانم قربة الى الله».

- شهید اول (رحمه الله) ضمن اینکه در آداب زیارت، نماز را برشمرده است، در بیان نمازهای مستحب نیز نماز زیارت را می آورد و می نویسد:

و منها صلاة الزيارة لأحد المعصومين و هي ركعتان، يقرأ فيهما ما شاء.

از جمله نمازهای مستحب، نماز زیارت برای هر يك از معصومان است که دو رکعت می باشد و در آن می توان هر سوره ای را قرائت کرد.

«منها»، یعنی نمازهای مستحبی. (1) ایشان در کتاب «ذکری» نیز می نویسد: «و منها: صلاة الزيارة للنبي (ص) أو أحد الأئمة (عليهم السلام)» (2)؛ «از جمله نمازهای مستحب، نماز زیارت برای پیامبر (ص) یا یکی از ائمه معصوم (عليهم السلام) است».

- شهید ثانی (رحمه الله) می گوید: «و يستحب صلاة الزيارة، و التحية، و الإحرام، عند أسبابها» (3)؛ «نماز زیارت، نماز تحیت و نماز احرام، مستحب اند؛ به هنگامی که سبب آنها پیش آید».

- ابن فهد حلی (رحمه الله) در چگونگی نیت نماز زیارت، به استحباب آن تصریح فرموده و نوشته است:

و نية صلاة الزيارة: أصلي ركعتي زيارة النبي أو أحد الأئمة (عليهم السلام). أو 6.

ص: 69

1- . البيان، ص 224.

2- . ذكرى الشيعة في أحكام الشريعة، ج 4، ص 287.

3- . فوائد القواعد، ص 206.

أصلي ركعتي الزيارة لندبهما قرابة الى الله. (1)

نیت نماز زیارت چنین است: دو رکعت نماز زیارت پیامبر (ص) یا هر یک از اهل بیت (علیهم السلام) را می خوانم. یا می گویی دو رکعت نماز زیارت مستحب می خوانم قرابة الى الله.

- محقق ثانی (رحمه الله) نیز فرموده است: «و يستحب صلاة الزيارة، و التحية، و الإحرام عند أسبابها» (2)؛ «نماز زیارت، تحیت و احرام، به هنگامی که سبب آنها پیش آید، مستحب می شوند».

- فاضل هندی (رحمه الله) نیز ضمن تصریح به استحباب نماز زیارت، دلیل آن را دو چیز بیان فرموده است: نصوص و اجماع. عبارت ایشان، چنین است:

و يستحب صلاة الزيارة و صلاة التحية و صلاة الإحرام عند أسبابها و هي الزيارة للنبي (ص) و الأئمة (عليهم السلام) و دخول المساجد و الإحرام بالنصوص و الإجماع. (3)

نماز زیارت، تحیت و احرام، به هنگام پیش آمدن سبب آنها، مستحب می شوند و سبب آنها عبارت است از: زیارت پیامبر (ص) و ائمه (علیهم السلام)، وارد شدن به مساجد و محرم شدن؛ دلیل این مطلب، روایات و اجماع است.

- صاحب جواهر (رحمه الله) نماز زیارت را در شمار نمازهای مستحب آورده است؛ عبارت ایشان نیز شبیه «كشف اللثام» است: 1.

ص: 70

1- . الرسائل العشر، ابن فهد، ص 249.

2- . جامع المقاصد في شرح القواعد، ج 2، ص 487.

3- . كشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، ج 4، صص 410 و 411.

و منها صلاة الزيارة للنبي و الأئمة(عليهم السلام) و تحية المساجد و الإحرام عند حصول أسبابها بالنصوص و الإجماع كما عن كشف اللثام. (1)

از جمله نمازهای مستحب نماز زیارت پیامبر(ص) و ائمه(عليهم السلام) و نماز تحیت مساجد و نماز احرام است، به هنگامی که سبب آنها پیش آید. دلیل این نیز هم چنان که در كشف اللثام وارد شده، وجود روایات و اجماع است.

- محدث بزرگ، مرحوم حر عاملی نیز در زیارت امام رضا(ع) چنین فرموده است: «یستحبّ صلاة الزيارة عند رأسه و كثرة الدعاء» (2)؛ «نماز زیارت و دعای زیاد نمودن در بالاسر امام رضا(ع) مستحب است».

- صاحب مفتاح الكرامة نیز چنین آورده است:

[الثامن عشر: صلاة الزيارة و التحية و الإحرام] قوله قدّس الله تعالى روحه: و يستحبّ صلاة الزيارة و التحية و الإحرام عند أسبابها و هي الزيارة للنبي أو الأئمة(عليهم السلام) و دخول المساجد و الإحرام بالنصوص و الإجماع كما في «كشف اللثام». و في «الغنية» صلاة الزيارة للنبي أو أحد الأئمة(عليهم السلام) ركعتان عند الرأس بعد الفراغ من الزيارة. (3)

[مورد هجدهم از نمازهای مستحب: نماز زیارت، تحیت و احرام است]. استحباب این نمازها، به هنگام وجود سبب است و سبب اینها شامل زیارت پیامبر(ص) یا یکی از ائمه(عليهم السلام)، وارد6.

ص: 71

1- . جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ج12، ص181.

2- . هداية الأمة الي أحكام الأئمة - منتخب المسائل، ج5، ص512.

3- . مفتاح الكرامة في شرح قواعد العلامة (ط - الحديثه)، ج9، ص266.

شدن به مساجد و احرام است و دلیل این مطلب، چنان که در کشف اللثام آمده، روایات و اجماع است. در «غنیة» نیز فرموده است: «نماز زیارت پیامبر (ص) یا هر یک از ائمه (علیهم السلام)، دو رکعت است که بعد از زیارت بالای سر، خوانده می شود».

- مرحوم نراقی نیز می گوید:

بلکه ظاهر، استحباب نماز زیارت است برای هر یک از انبیا و ائمه که نزد قبر ایشان، آنها را زیارت کنی، به هر نوع زیارتی؛ به سبب حدیثی که در مصباح الزائر آمده است که حضرت صادق (ع) فرمود: «من زار اماما مفترض الطاعة بعد وفاته و صلی عنده أربع ركعات كتبت له حجة و عمرة»؛ «کسی که هر امام واجب الطاعة را بعد از رحلتش زیارت نماید و چهار رکعت نماز نزد او بخواند، ثواب یک حج و یک عمره برای او نوشته می شود».

و معنای امام به حسب لغت پیشواست که جمیع انبیا را شامل می گردد. (1)

- در عروه نیز چنین آمده است:

فصل نهم [اقسام نمازهای مستحبی]: بدان که نمازهای مندوبه، بسیار و آنها بر چند قسم است: ... «قسم چهارم»: نمازهایی که برای اسباب خاصه، مندوب است؛ مثل نماز زیارت، تحیت مسجد و نماز شکر و همانند آنها». (2) 9.

ص: 72

1- . رسائل و مسائل، نراقی، ج 1، ص 58.

2- . الغایة القصوی فی ترجمة العروة الوثقی، ج 2، ص 119.

(مسئله 17): لا يجوز الإجارة للنيابة عن الحي في الصلاة و لو في الصلوات المستحبة، نعم يجوز ذلك في الزيارات و الحجّ المندوب و إتيان صلاة الزيارة ليس بعنوان النيابة، بل من باب سببية الزيارة لاستحباب الصلاة بعدها ركعتين و يحتمل جواز قصد النيابة فيها لأنها تابعة للزيارة، و الأحوط إتيانها بقصد ما في الواقع. (1)

جایز نیست نیابت از زنده در نماز؛ هر چند در نمازهای مستحب. اما نیابت نماز در زیارت ها و حج مستحب، جایز است؛ زیرا استحباب نماز زیارت، به سبب نیابت نیست. بلکه به علت سبب بودن زیارت برای استحباب دو رکعت نماز زیارت بعد از آن است. البته احتمال دارد جواز نیابت در نماز زیارت، به سبب این باشد که نماز زیارت، تابع زیارت می باشد. البته احتیاط این است که نماز زیارت، به قصد ما فی الذمه آورده شود.

- مرحوم سبزواری (رحمه الله) در زیارت امام حسین (ع) آورده است:

و يستحب زيارته (ع) في الأوقات المخصوصة كيوم الغدير و مولد النبي (ص)، و المبعث و سائر الأوقات المضبوطة في كتب المزار، كما يستحب صلاة الزيارة ركعتان أو أربع، أو ست، أو ثمانية، أو اثنتا عشرة كل ذلك مروي و محمول على مراتب الفضل، و قد فصل ذلك في كتب الأدعية و المزار و من شاء فليراجع إليها. (2)

زیارت امام حسین (ع) در زمان های خاص، مانند عید غدیر، 6.

ص: 73

1- العروة الوثقى مع تعاليق الإمام الخميني، ص 843.

2- مهذب الأحكام، سبزواری، ج 15، ص 66.

روز ولادت پیامبر (ص)، عید مبعث و برخی ایام دیگر که در کتاب های مزار ذکر گردیده، مستحب است؛ چنان که نماز زیارت دو رکعت یا چهار رکعت یا شش رکعت یا هشت رکعت یا دوازده رکعت، مستحب است؛ همه اینها (تعداد رکعات)، نقل شده است که بر فضیلت بیشتر حمل می شود. تفصیل این مطلب در کتاب های دعا و مزار، ذکر گردیده است. هرکه اشتیاق دارد، به آنها مراجعه نماید.

- استاد گرانقدر آیت الله تبریزی (رحمه الله) در پاسخ سؤالی درباره حکم نماز زیارت، فرموده:

صلاة الزيارة للإمام ركعتان لله سبحانه وتعالى فإن الصلاة لا تحرز الا لله ويهدي ثوابهما الى المزور وهي مستحبة والله العالم. (1)

نماز زیارت امام (ع) دو رکعت است که برای رضای خداوند سبحان خوانده می شود و ثواب آن، به زیارت شونده هدیه می شود. نماز زیارت، مستحب است.

- استاد گرامی آقای وجدانی فخر (رحمه الله) نیز در حاشیه شرح لمعه، به استحباب نماز زیارت، تصریح نموده و نوشته است:

الضمير في قوله «حصولها» يرجع الى الزيارة، فإن زيارة مشاهد الأئمة المعصومين (عليهم السلام) توجب استحباب صلاة الزيارة. (2)

زیارت قبور ائمه معصوم (علیهم السلام) موجب استحباب نماز زیارت می شود. 4.

ص: 74

1- . صراط النجاه، تبریزی، ج 10، ص 409.

2- . الجواهر الفخریه فی شرح الروضة البهیة، ج 2، ص 54.

برخی از بزرگان نیز، هرچند کلمه «استحباب» را به کار نبرده اند، اما آن را به عنوان یکی از آداب زیارت ذکر کرده اند که البته با توجه به قراین، از آن استحباب استفاده می شود.

- ابن براج نیز می نویسد: «و رکعتان صلاة الزيارة لكل واحد ممن يزار» (1)؛ «از جمله نمازهای مستحب، دو رکعت نماز زیارت است که برای هر زیارت شونده ای خوانده می شود».

- ابن زهره گفته: «و أما صلاة الزيارة للنبي (ص) أو لأحد الأئمة (عليهم السلام) فرکعتان» (2)؛ «نماز زیارت پیامبر (ص) یا هریک از ائمه (عليهم السلام)، دو رکعت است».

- کفعمی فرموده:

وَصَلَاةُ الزِّيَارَةِ لِأَحَدِ الْمُعْصُومِينَ رُكْعَتَانِ يَتْرَأُ فِيهِمَا مَا شَاءَ وَيَقُولُ بَعْدَهُمَا اللَّهُمَّ إِنِّي لَكَ صَدِّيقٌ وَ لَكَ رُكْعَةٌ وَ لَكَ سَجْدَةٌ وَ حُدُكٌ لَا شَرِيكَ لَكَ إِلَى آخِرِهِ وَ قَدْ ذُكِرَ فِي بَابِ الزِّيَارَاتِ. (3)

نماز زیارت هریک از ائمه معصوم (عليهم السلام) دو رکعت است؛ در آن هر سوره ای که بخواهد، می خواند و بعد از نماز می گوید: بار الها! من برای تو نماز خواندم و بر تو رکوع و سجده نمودم. تو یگانه ای و شریکی برای تو نیست».

- استاد معظم مرحوم آیت الله فاضل (رحمه الله) فرموده است:

ذكر العلماء و الفقهاء كالعامة، و الشهيد و المجلسي رضوان الله عليهم أجمعين للزيارة آداباً و أعمالاً، يُشار هنا الى بعضها:....6. أن 2.

ص: 75

1- . المهذب، ابن براج، ج 1، ص 68.

2- . غنية النزوع الي علمي الاصول و الفروع، ص 109.

3- . البلد الأمين و الدرع الحصين، ص 164؛ المصباح، كفعمي، ص 412.

يصلّي صلاة الزيارة بعد الفراغ من قراءة الزيارة و يستحبّ أن يقرأ بعد الحمد في الركعة الاولى سورة يس، و في الركعة الثانية بعد الحمد سورة الرحمن. (1)

علما و فقها، مانند علامه حلي، شهيد اول و علامه مجلسي (رحمه الله)، برای زیارت آدابی ذکر فرموده اند که در اینجا به برخی از آنها اشاره می شود... 6. بعد از زیارت، دو رکعت نماز زیارت بجا آورد و مستحب است در رکعت اول، بعد از حمد، سوره «یس» و در رکعت دوم، بعد از حمد، سوره «الرحمن» بخواند.

ادله مسئله

اشاره

از بررسی کلمات بزرگان، استفاده می شود که در مجموع، برای استحباب نماز زیارت، به دو دلیل تصریح فرموده اند: نصوص و اجماع. افزون بر این دو دلیل، می توان گفت از جمله ادله استحباب نماز زیارت، تصریح به انجام دادن آن در کتاب های معتبر زیارت است و چنان که می آید، اصحاب به آنها عمل کرده اند و کسی نیز به آنها اشکال ننموده است. (2)

دلیل اول: روایات

روایات فراوانی درباره زیارت ائمه معصوم (علیهم السلام) به همراه نماز زیارت وارد شده است که از آنها، رجحان عمل یا همان استحباب، استفاده

ص: 76

1- . مناسك الحج، فاضل، ص 273.

2- . صص 128 - 130 همین کتاب با عنوان «کتاب های معتبر زیارت».

می شود. سند برخی از این روایات، صحیح است و در مجموع، با اطمینان می توان گفت تواتر معنوی دارند. این روایات یا درباره ثواب زیارت چهارده معصوم (علیهم السلام) به همراه نماز زیارت می باشند یا کیفیت زیارت را بیان می کنند که در ضمن آن، زیارت نامه و نماز زیارت را نیز بیان فرموده اند. این روایات، دو دسته اند که ما در اینجا، برخی از روایات هر دو دسته را می آوریم:

روایات دسته اول:

روایاتی است که نماز زیارت را برای همه معصومان (پیامبران الهی و اهل بیت)، سایر امام زادگان، شهدا و مؤمنان بیان می کنند:

- حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعَسَّكَرِيِّ وَ مُحَمَّدُ ابْنُ الْحَسَنِ جَمِيعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ (ع) إِذَا أَرَدْتَ الْمَسِيرَ إِلَى قَبْرِ الْحُسَيْنِ (ع) ... ثُمَّ تَدَوَّرُ مِنْ خَلْفِ الْحُسَيْنِ (ع) إِلَى عِنْدِ رَأْسِهِ وَ صَلِّ عِنْدَ رَأْسِهِ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَ يَسُ وَ فِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَ الرَّحْمَنَ وَ إِنَّ شِئْتَ صَلَّيْتَ خَلْفَ الْقَبْرِ وَ عِنْدَ رَأْسِهِ أَفْضَلُ فَإِذَا فَرَعْتَ فَصَلِّ مَا أَحْبَبْتَ إِلَّا أَنْ رَكَعَتِي الزِّيَارَةِ لَا بُدَّ مِنْهُمَا عِنْدَ كُلِّ قَبْرِ. (1)

ابوحمزہ ثمالی از امام صادق (ع) نقل کرده است که حضرت فرمود: هرگاه خواستی به سوی قبر امام حسین (ع) بروی... سپس از پشت سر امام (ع) به سوی بالاسر دور بزنی و در آنجا دو.

ص: 77

رکعت نماز بخوان؛ در رکعت اول بعد از حمد، یس و در رکعت دوم بعد از حمد، الرحمن بخوان و اگر خواستی پشت قبر بخوان. اما بالای سر افضل است و بعد از این دو رکعت، هر چقدر دوست داشتی نماز بخوان. اما باید دو رکعت نماز زیارت نزد هر قبری خوانده شود.

علی التحقیق، این روایت، صحیح است.

منظور از «کل قبر» می تواند شامل قبور همه انبیا، اهل بیت (علیهم السلام)، امام زادگان، شهدا و سایر مؤمنان باشد.

-وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْحَرَّانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مَا لِمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ (ع) قَالَ مَنْ أَتَاهُ وَزَارَهُ وَصَلَّى عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَزْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ: وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَاماً مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ قَالَ وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَاماً مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ وَعَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْحَرَّانِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مِثْلَهُ. (1)

ابوعلی حرانی می گوید که به امام صادق (ع) عرض کردم: «ثواب زیارت امام حسین (ع) چیست؟» فرمود: «کسی که آن حضرت را زیارت کند و نزد او دو یا چهار رکعت نماز گزارد، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود». عرض کردم: «آیا این ثواب برای زیارت هر امام واجب الطاعه 1.

ص: 78

1- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 521. این روایت را با همین مضمون و کمی تفاوت، ابن قولویه در کامل الزیارات آورده است، ص 251.

است؟!» فرمود: «آری. این ثواب برای هر فردی است که امام واجب الطاعه را زیارت کند».

هر دو طریق در این روایت، صحیح می باشند.

امام واجب الطاعه، نه تنها همه پیامبران الهی، بلکه به طور قطع، اوصیای منصوب از طرف ایشان را نیز شامل می شود که ائمه معصوم (علیهم السلام) کامل ترین مصداق آن می باشند؛ چنان که مرحوم نراقی تصریح نموده و فرموده است: «و معنای امام به حسب لغت، پیشواست که جمیع انبیا را شامل می گردد».⁽¹⁾

-عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ طَاوُسٍ فِي مِصْبَاحِ الزَّائِرِ عَنِ الصَّادِقِ (ع) فِي حَدِيثٍ أَنَّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ بَعْدَ وَفَاتِهِ وَصَلَّى عِنْدَهُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ.⁽²⁾

از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمود: هرکسی امام واجب الطاعه را بعد از وفاتش زیارت کند و نزد او چهار رکعت نماز بخواند، برای او ثواب يك حج و يك عمره نوشته می شود.

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْجَمَّالِ عَنِ الصَّادِقِ (ع) قَالَ: سَارَ وَأَنَا مَعَهُ فِي الْقَادِسِيَّةِ حَتَّى أَشْرَفَ عَلَيَّ النَّجْفِ فَقَالَ هَذَا هُوَ الْجَبَلُ الَّذِي اعْتَصَمَ بِهِ ابْنُ جَدِّي نُوحٌ فَقَالَ سَأَوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِي مَنِّي مِنَ الْمَاءِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنْ يَعْتَصِمَ بِكَ مِنِّي أَحَدٌ فَغَارَ فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعَ إِلَى الشَّامِ ثُمَّ قَالَ ائِدِلْ بِنَا قَالَ فَعَدَلْتُ بِهِ فَلَمْ يَزَلْ سَائِرًا حَتَّى أَتَى الْغُرِّيَ فَوَقَّفَ بِهِ ثُمَّ أَتَى الْقَبْرَ 1.

ص: 79

1- . رسائل و مسائل، نراقی، ج 1، ص 58.

2- . وسائل الشيعه، ج 14، ص 521.

فَسَاقَ السَّلَامَ مِنْ آدَمَ عَلَى نَبِيِّ (ع) وَأَنَا أُسَوِّقُ السَّلَامَ مَعَهُ حَتَّى وَصَلَ السَّلَامَ إِلَى النَّبِيِّ (ص) ثُمَّ خَرَّ عَلَى الْقَبْرِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَعَلَا نَحْبِيَهُ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ.

وَفِي خَبَرٍ آخَرَ سِتِّ رَكَعَاتٍ وَصَلَّيْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا هَذَا الْقَبْرُ فَقَالَ هَذَا قَبْرُ جَدِّي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع). (1)

صفوان بن مهران می گوید که امام صادق (ع) از قادسیه حرکت نمود، درحالی که من همراهش بودم؛ تا به نجف رسید و فرمود: «این همان کوهی است که فرزند نوح بدان پناهنده شد؛ «گفت به زودی به کوهی پناه می برم که مرا از آب حفظ کند». پس خداوند وحی نمود: «آیا کسی به تو پناه می آورد از دست من؟» آن گاه در زمین فرورفت و به سوی شام حرکت کرد. سپس فرمود: «با ما بیا». با او همراه شدم تا به «غری» رسید و آنجا ایستاد. سپس نزدیک قبر شد و آغاز به سلام نمود؛ از آدم (ع) و پیامبران. من نیز به همراه او آغاز نمودم؛ تا رسید به سلام بر پیامبر (ص). سپس صورت خود را بر قبر نهاد و بر او سلام کرد و صدایش را بلند نمود و بعد برخاست و چهار رکعت نماز خواند. [در خبر دیگری وارد شده است که حضرت، شش رکعت نماز خواند]. من نیز همراهش خواندم. عرض کردم: «یا بن رسول الله این قبر کیست؟» فرمود: «این قبر جدم علی بن ابی طالب (ع) است».

این دو روایت صحیحه اند. 9.

ص: 80

منظور از شش رکعت، سه نماز دو رکعتی است که با توجه به قراین، دو رکعت برای امیر مؤمنان (ع)، دو رکعت برای حضرت آدم (ع) و دو رکعت برای حضرت نوح (ع) بوده است.

روایات دسته دوم

از برخی روایات، استحباب نماز زیارت برای چهارده معصوم (علیهم السلام)، به طور کلی، استفاده می شود که در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم:

حَدَّثَنِي أَبِي (رحمه الله) عَنْ سَعْدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمْ الشُّقَّةُ وَنَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَعْلُ أَعْلَى مَنْزِلٍ لَهُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَ لِيَوْمٍ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِيرُ إِلَيْنَا. (1)

امام صادق (ع) فرمود: هرگاه راه هر یک از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد، بر بلندای منزل خویش برود دو رکعت نماز بگذارد و به سوی قبور ما سلام نماید که این سلام، به ما می رسد.

منظور از «قبورنا» در این روایات، قبور ائمه اهل بیت (علیهم السلام) است.

- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِي أَحْمَدَ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعُدَتْ عَلَيْكَ الشُّقَّةُ وَنَأَتْ بِكَ الدَّارُ فَلْتَعْلُ عَلَى أَعْلَى مَنْزِلِكَ وَ لَتُصَلِّ رَكَعَتَيْنِ فَلْتُؤْمِ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ 6.

ص: 81

يَصِلُ إِلَيْنَا. (1)

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعَدَتْ بِأَحَدِكُمْ الشُّقَّةُ وَنَأَتْ بِهِ الدَّارُ - فَلْيَصِّ عَدُوَّ أَعْلَى مَنْزِلِهِ فَلْيُصَلِّ رُكْعَتَيْنِ - وَلْيُؤْمِرْ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا. (2)

- روي عن الرضا علي بن موسى (ع) أنه قال يجزيك في الزيارة لكل إمام أن تقول السلام... ثُمَّ تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ وَتَدْعُو بَعْدَهَا بِمَا شِئْتَ وَفَدَّ تَمَّتْ زِيَارَتُكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. (3)

- از امام رضا (ع) روایت شده است که فرمود: کافی است در زیارت هر امام بگویی: السلام... . سپس نماز زیارت بخوانی و بعد از آن، هر دعایی خواستی بنمایی؛ ان شاء الله زیارتت کامل شده است.

دلیل دوم: اجماع

دلیل دیگری که برخی از فقهای بزرگوار به آن اشاره نموده اند، «اجماع» است. چنان که گذشت، مرحوم فاضل هندی، ضمن تصریح به استحباب نماز زیارت، دلیل آن را دو چیز بیان فرموده است: نصوص و اجماع. عبارت ایشان، چنین است:

و يستحبّ صلاة الزيارة و صلاة التحية و صلاة الإحرام عند

ص: 82

1- . کامل الزیارات، ص 288.

2- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 577.

3- . المقنعة، ص 489، باب زیارة جامعة لسائر المشاهد علی ساکنیها السلام... .

أسبابها وهي الزيارة للنبي (ص) والأئمة (عليهم السلام) ودخول المساجد والإحرام بالنصوص والإجماع. (1)

نماز زیارت، تحیت و احرام به هنگام پیش آمدن سبب آنها، مستحب می شوند و سبب آنها عبارت است از: زیارت پیامبر (ص) و ائمه (عليهم السلام)، وارد شدن به مساجد و مُحرم شدن؛ دلیل این مطلب، روایات و اجماع است.

بعد از مرحوم فاضل هندی، مرحوم صاحب جواهر و صاحب مفتاح الكرامه (رحمهم الله)، به کلام ایشان استناد نموده و اجماع را نقل نموده اند. (2) اما با توجه به وجود روایات بسیاری که به برخی از آنها اشاره گردید؛ به طوری که می توان گفت متواتر معنوی می باشند، نوبت به اجماع نمی رسد.

نماز زیارت برای چه کسانی

سؤال مهم بیشتر زائران در زیارتگاه ها این است که آیا اینجا، نماز زیارت دارد؟!

در پاسخ به این سؤال، بهتر است ابتدا تقسیم بندی کلی زیارتگاه ها را بیان کنیم. سپس به روایات و کلمات فقهای بزرگوار در این باره اشاره نماییم.

فرد مزور، یا معصوم است یا غیر معصوم. معصوم نیز، به طور کلی، تمام پیامبران الهی و چهارده معصوم، یعنی پیامبر عظیم الشأن اسلام (ص) و

ص: 83

1- . كشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، ج4، صص 410 و 411.

2- . جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ج12، ص181؛ مفتاح الكرامه في شرح قواعد العلامة، ج9، ص266.

اهل بیت گرامی آن حضرت(علیهم السلام) را شامل می شود. غیر معصوم نیز امام زادگان و سایر مقربان درگاه الهی را دربر می گیرد.

مطالبی که درباره نماز زیارت در زیارتگاه های مختلف معصومان(علیهم السلام) در روایات یا کتب معتبر زیارت وارد شده است، دو دسته اند. البته گفتنی است پیش از این، به برخی روایاتی که از آنها، نماز زیارت پیامبران استفاده می شد، اشاره کردیم. (1)

نماز زیارت معصومین (علیهم السلام)

اشاره

روایات و مطالبی که درباره چگونگی نماز زیارت هریک از زیارتگاه های چهارده معصوم(علیهم السلام)، بیان شده است:

1. پیامبر

(ص)

و بِالْإِسْمِ نَادِيَ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ قَال: رَأَيْتَ أَبَا الْحَسَنِ (ع) وَ هُوَ يُرِيدُ أَنْ يُودَعَ لِلْخُرُوجِ إِلَى الْعُمْرَةِ فَأَتَى الْقَبْرَ مِنْ مَوْضِعِ رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ (ص) بَعْدَ الْمَغْرَبِ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ (ص) وَ لَزِقَ بِالْقَبْرِ ثُمَّ أَتَى الْمِنْبَرَ وَ انْصَرَفَ حَتَّى أَتَى الْقَبْرَ فَقَامَ إِلَى جَانِبِهِ يُصَلِّي وَ الْأَصَقَ مِنْكَبَهُ الْأَيْسَرَ بِالْقَبْرِ قَرِيباً مِنَ الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي دُونَ الْأُسْطُوَانَةِ الْمُخَلَّقَةِ الَّتِي عِنْدَ رَأْسِ النَّبِيِّ (ص) فَصَلَّى سِتَّ رَكَعَاتٍ أَوْ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ فِي نَعْلَيْهِ قَالَ فَكَانَ مِقْدَارُ رُكُوعِهِ وَ سُجُودِهِ ثَلَاثَ تَسْبِيحَاتٍ أَوْ أَكْثَرَ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ ذَلِكَ سَجَدَ سَجْدَةً أَطَالَ فِيهَا السُّجُودَ حَتَّى بَلَ عَرْفُهُ الْحَصَى قَالَ وَ ذَكَرَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ رَأَى الْأَصَقَ خَدَّهُ بِأَرْضِ الْمَسْجِدِ. وَ رَوَاهُ

ص: 84

الصَّدُوقُ فِي عُيُونِ الْأَخْبَارِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ أَسْقَطَ قَوْلَهُ ثُمَّ أَتَى الْمِنْبَرَ وَقَوْلُهُ أَوْ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ. (1)

ابن فضال می گوید که امام رضا(ع) را دیدم درحالی که برای رفتن به عمره، با قبر پیامبر(ص) وداع می نمود؛ بعد از مغرب، از جانب سر نزد قبر رسول خدا(ص) آمد و بر پیامبر(ص) سلام کرد و به قبر چسبید. سپس نزد منبر رفت و بعد به سوی قبر بازگشت و کنار قبر، به نماز ایستاد و شانه چپش را به قبر چسبانده بود؛ نزدیک ستونی که بعد از ستون مخلقه و بالای سر پیامبر(ص) قرار دارد و شش یا هشت رکعت ایستاده نماز گزارد و هر رکوع و سجده اش، به مقدار سه بار گفتن ذکر یا بیشتر، طول می کشید. بعد از نماز سجده ای طولانی نمود؛ به گونه ای که ماسه کف مسجد از عرق پیشانی اش، تر شده بود. بعضی از اصحاب نقل کرده اند ابن فضال دیده است که حضرت صورت (گونه) خود را به زمین مسجد چسبانده بود.

این روایت، موثقه می باشد.

در المزار الکبیر نیز چنین آمده است:

نُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ، وَصِفْتُهَا أَنْ تَنْوِي بِقَلْبِكَ أَصْلِي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ مَنْدُوبًا قُرْبَةً إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، وَتَقْرَأُ فِيهَا بَعْدَ الْحَمْدِ مَا تَيْسَّرَ لَكَ مِنَ السُّورِ، وَإِنْ قَدَرْتَ عَلَى سُورَةِ الرَّحْمَنِ وَيَسْ فَافْعَلْ، فَالْفَضْلُ فِيهِمَا. (2)

نماز زیارت می خوانی بدین گونه که در قلب خود نیت 9.

ص: 85

1- . وسائل الشیعة، ج 14، ص 359.

2- . المزار الکبیر، مشهدی، ص 69.

می کنی: نماز زیارت مستحب می خوانم قریه الی الله و در آن، هر سوره ای که می توانی بعد از حمد، می خوانی و بهتر است «الرحمن» و «یس» بخوانی.

شهید (رحمه الله) نیز در المزار می نویسد:

ثُمَّ صَلِّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ رُكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِيهَا مَا شِئْتَ فَإِذَا فَرَعْتَ سَبَّحْتَ تَسْبِيحَ الزَّهْرَاءِ عَلَيْهَا السَّلَامُ وَقُلْ... (1)

سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان و در آن، هر سوره ای که بخواهی می خوانی و بعد از نماز، تسبیح حضرت زهرا(س) را بگو و... .

2. حضرت زهرا(س)

مرحوم سید بن طاووس، بعد از ذکر زیارت نامه حضرت زهرا(س) چنین آورده است: «ثُمَّ تَصَلِّيْ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ وَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَ صَلَاتِهَا(س) فَافْعَلْ» (2)؛ «بعد از زیارت نامه، نماز زیارت می خوانی و اگر توانستی، نماز خود حضرت زهرا(س) (3) را بخوان».

3. امام علی(ع)

- حَدَّثَنِي أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ

ص: 86

1- . المزار، شهید اول، ص 16.

2- . اقبال الاعمال، سید ابن طاووس، ج 3، ص 166.

3- . تفصیل نماز حضرت زهرا را مرحوم شیخ عباس قمی در مفاتیح الجنان ذکر فرموده است که اجمالاً دو رکعت است؛ در رکعت اول بعد از حمد، صد مرتبه سوره قدر و رکعت دوم بعد از حمد، صد مرتبه سوره توحید و بعد از نماز، ذکر تسبیحات آن حضرت.

أَبِيهِ عَنْ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ يَزِيدَ بْنِ عُمَرَ بْنِ طَلْحَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَهُوَ بِالْحَيْرَةِ: أَمَا تُرِيدُ مَا وَعَدْتُكَ قَالَ قُلْتُ بَلَى يَعْزِي الدَّهَابَ إِلَى قَبْرِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) قَالَ فَرَكِبَ وَرَكِبَ إِسْمَاعِيلُ ابْنُهُ مَعَهُ وَرَكِبْتُ مَعَهُمْ حَتَّى إِذَا جَاَزَ الثُّوَيَّةَ وَكَانَ بَيْنَ الْحَيْرَةِ وَالنَّجْفِ عَدَدَ ذَكَوَاتٍ بِيضٍ نَزَلَ وَنَزَلَ إِسْمَاعِيلُ وَنَزَلْتُ مَعَهُمْ فَصَلَّى فَصَلَّى إِسْمَاعِيلُ وَصَلَّيْتُ فَقَالَ لِإِسْمَاعِيلَ قُمْ فَسَلِّمْ عَلَيَّ جَدُّكَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ (ع) فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَلَيْسَ الْحُسَيْنُ (ع) بِكَرْبَلَاءَ فَقَالَ نَعَمْ وَ لَكِنْ لَمَّا حُمِلَ رَأْسُهُ إِلَى الشَّامِ سَرَقَهُ مَوْلَى لَنَا فَدَفَنَهُ بِجَنْبِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع). (1)

یزید بن عمر بن طلحه نقل کرده است که امام صادق (ع) زمانی که در «حیره» بود، به من فرمود: «آیا نمی خواهی آنچه را به تو وعده داده بودم، یعنی رفتن به زیارت قبر امیر مؤمنان (ع)» گفتم: «بله». آن گاه امام صادق (ع) و فرزندش اسماعیل و من، سوار مرکب شدیم و از «ثویه» (میان حیره و نجف نزدیک بیشه ها) گذشتیم و سپس پیاده شدیم و نماز خواندیم. پس از آن، حضرت به فرزندش اسماعیل فرمود: «برخیز و به جدت امام حسین (ع) سلام کن». من عرض کردم: «مگر امام حسین (ع) در کربلا نیست؟!» فرمود: «آری. اما هنگامی که سر مبارک او را به شام بردند، یکی از دوستان ما آن را پنهان کرد و بعداً کنار امیر مؤمنان (ع) دفن نمود.4.

ص: 87

- حَدَّثَنِي أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ جَمِيعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَتَيْلٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُقْبَةَ عَنِ الْحَسَنِ الْخَزَّازِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبِي الْفَرَجِ عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ كُنْتُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَمَرَّ بِظَهْرِ الْكُوفَةِ فَنَزَلَ وَ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ تَقَدَّمَ قَلِيلاً فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَذَا مَوْضِعُ قَبْرِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا الْمَوْضِعُ عَيْنِ اللَّذِينَ صَلَّيْتُمْ فِيهِمَا قَالَ مَوْضِعُ رَأْسِ الْحُسَيْنِ (ع) وَ مَوْضِعُ مَنْبَرِ الْقَائِمِ (عج). (1)

ابان بن تغلب می گوید که همراه امام صادق (ع) بودم؛ هنگامی که از پشت کوفه عبور می کرد. حضرت آنجا پیاده شد و دو رکعت نماز خواند. سپس مقداری جلورفت و دو رکعت نماز خواند و باز مقداری جلورفت و دو رکعت نماز خواند و فرمود: «اینجا مکان قبر امیر مؤمنان (ع) است». عرض کردم: «دو موضع قبلی که نماز خواندی، چه مکان هایی بودند؟» فرمود: «یکی، مقام رأس الحسين (ع) و دیگری، مقام منبر قائم (عج)».

مرحوم مفید نیز در المزار، چنین آورده است:

- وَ انْفَتَلَ إِلَى الْقِبْلَةِ فَتَوَجَّهَ إِلَيْهَا وَ أَنْتَ فِي مَقَامِكَ عِنْدَ الرَّأْسِ فَصَلِّ رُكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ الرَّحْمَنِ وَ فِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَ سُورَةَ يَسَّ ثُمَّ تَشْهَدُ وَ تُسَلِّمُ. (2)

بچرخ به طرف قبله و رو به قبله کن در بالا سر و دو رکعت 3.

ص: 88

1- . کامل الزیارات، ص 34.

2- . کتاب المزار، شیخ مفید، ص 83.

نماز بخوان؛ در رکعت اول بعد از حمد، سوره «الرحمن» و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره «یس» بخوان و تشهد و سلام بده.

- وَ تَقُومُ تُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِيهَا بِمِثْلِ مَا قَرَأْتَ فِي الرُّكْعَتَيْنِ وَيُجْزِيكَ أَنْ تَقْرَأَ بِ (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) أَوْ سُورَةَ الْإِخْلَاصِ وَيُجْزِيكَ
إِنْ عَدَلْتَ عَنْ ذَلِكَ إِلَى مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ تَكْمُلُ بِالْأَرْبَعِ سِتَّ رَكَعَاتٍ الرُّكْعَتَانِ الْأَوَّلَتَانِ مِنْهَا لِيَزَارَةَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (ع) وَالْأَرْبَعِ لِيَزَارَةَ آدَمَ وَ
نُوحَ (عليهما السلام). (1)

می ایستی و چهار رکعت نماز می خوانی و در آن، همانند دو رکعت پیشین، عمل می کنی (در رکعت اول، سوره «الرحمن» و در رکعت دوم، سوره «یس» می خوانی) و اگر «انا انزلنا» یا سوره «اخلاص» یا هر مقدار از قرآن را بخوانی، کافی است که با این چهار رکعت، مجموعاً شش رکعت کامل می شود؛ دو رکعت اول، برای زیارت امیرمؤمنان (ع) و چهار رکعت دیگر، برای زیارت حضرت آدم و نوح (عليهما السلام) است.

- فَصَلِّ رُكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ يَسَ وَ فِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ الرَّحْمَنِ فَإِذَا سَلَّمْتَ فَسَبِّحْ تَسْبِيحَ
الرَّهْرَاءِ (س) وَ مَجْدِ اللَّهِ كَثِيرًا وَ اسْتَغْفِرْ. (2)

پس دو رکعت نماز بخوان؛ در رکعت اول آن بعد از حمد، 5.

ص: 89

1- . کتاب المزار، ص 84.

2- . همان، ص 115.

«یس» و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره «الرحمن» بخوان و بعد از سلام، تسبیح حضرت زهرا(س) را بگو و خدا را به بزرگی یاد کن و استغفار نما.

شهید(رحمه الله) نیز در زیارت آن حضرت، چنین آورده است:

ثُمَّ تُصَلِّي سِتَّ رَكَعَاتٍ رَكَعَتَيْنِ مِنْهَا زِيَارَةٌ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) تَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ الرَّحْمَنِ وَ فِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَ سُورَةَ يَسَ وَ تَشْهَدُ وَ تُسَلِّمُ وَ تُسَبِّحُ تَسْبِيحَ الزَّهْرَاءِ (س) وَ تَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى وَ ادْعُ لِنَفْسِكَ ثُمَّ قُلْ ... (1)

پس شش رکعت نماز بخوان؛ دو رکعت برای زیارت امیرمؤمنان(ع) است که در رکعت اول بعد از حمد، سوره «الرحمن» و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره «یس» می خوانی و بعد از تشهد و سلام، تسبیح حضرت زهرا(س) را بگو و استغفار کن و برای خود دعا کن و ...

سید(رحمه الله) نیز در اقبال می گوید:

ثُمَّ صَلِّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ، وَ هِيَ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِيهَا مَا شِئْتَ، فَإِذَا فَرَغْتَ فَسَبِّحْ تَسْبِيحَ الزَّهْرَاءِ (س) وَ قُلْ ... (2)

سپس نماز زیارت بخوان و آن، چهار رکعت است و می توانی هر سوره ای را در آن بخوانی و بعد از نماز، تسبیح حضرت زهرا(س) بخوان و ... 6.

ص: 90

1- . المزار في كيفية زيارات النبي و الأئمة:، ص 49.

2- . الإقبال بالأعمال الحسنه، ج 3، ص 126.

ابن قولویه در کامل الزیارات، چنین روایت کرده است:

وَرَوَى سَلِيمَانُ بْنُ عَيْسَى عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) كَيْفَ أَرْوُوكَ وَ لَمْ أَقْدِرْ عَلَى ذَلِكَ قَالَ قَالَ لِي يَا عَيْسَى إِذَا لَمْ تَقْدِرْ عَلَى الْمَجِيءِ فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاعْتَسِلْ أَوْ تَوَضَّأْ وَ اصْدِّعْ إِلَى سَطْحِكَ وَ صَلِّ رَكَعَتَيْنِ وَ تَوَجَّهْ نَحْوِي فَإِنَّهُ مَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي فَقَدْ زَارَنِي فِي مَمَاتِي وَ مَنْ زَارَنِي فِي مَمَاتِي فَقَدْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي. (1)

سلیمان بن عیسی، از پدر خود، از امام صادق (ع) نقل کرده است که به حضرت عرض کردم: «وقتی که نمی توانم حضوراً بیایم، چگونه شما را زیارت کنم؟» حضرت فرمود: «اگر نمی توانی بیایی، روز جمعه غسل کن یا وضو بگیر و بالای بام برو و دو رکعت نماز بخوان و به سوی من توجه نما. همانا کسی که بعد از وفات، مرا زیارت کند، مانند آن است که در زمان زنده بودن مرا زیارت کرده است.»

شهید (رحمه الله) نیز در المزار، چنین فرموده است:

ثُمَّ تَدْعُو لِنَفْسِكَ بِمَا أَحْبَبْتَ وَ صَلِّ لِكُلِّ إِمَامٍ رَكَعَتَيْنِ زِيَارَةً وَ انصَرِفْ فَإِذَا أَرَدْتَ وَ دَاعَهُمْ فَقُلْ بَعْدَ مَا صَنَعْتَ مِثْلَ مَا صَنَعْتَ فِي وَصُولِكَ أَوَّلًا السَّلَامَ عَلَيْكُمْ أُمَّةَ الْهُدَى وَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ أَسْتَدْعُكُمْ اللَّهُ وَ أَقْرَأُ عَلَيْكُمْ السَّلَامَ. (2)

ص: 91

1- . کامل الزیارات، ص 288.

2- . المزار فی کیفیت زیارات النبی و الأئمة:، ص 28.

بعد از زیارت، آنچه دوست داری برای خود دعا کن و برای هر امام، دو رکعت نماز زیارت بخوان و بازگرد و در وداع ائمه بقیع نیز بعد از انجام دادن همان کارها، بگو: «سلام بر شما امامان هدایتگر و رحمت و برکت خدا بر شما باد. شما را به خدا می سپارم و بر شما سلام می گویم».

در المزار الکبیر نیز چنین آمده است:

- وَادْعُ لِنَفْسِكَ وَلِوَالِدَيْكَ وَ لِمَنْ أَحْبَبْتَ بِمَا شِئْتَ مِنَ الدُّعَاءِ، وَصَلِّ لِكُلِّ إِمَامٍ رُكْعَتَيْ زِيَارَةٍ مَدْدُوبًا وَانصَرَفًا. (1)

بعد از زیارت، برای خود و پدر و مادر و هرکه را دوست می داری دعا کن و برای هر امام، دو رکعت نماز زیارت با نیت استحباب بخوان و بازگرد.

- وَصَلِّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ، وَصِدْفَتْهَا أَنْ تَنْوِي بِقَلْبِكَ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ مَدْدُوبًا قُرْبَةً إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، وَتَكُونَ النَّيَّةَ مُقَارِنَةً لِلْفِعْلِ، وَتُصَلِّي لِكُلِّ إِمَامٍ رُكْعَتَيْنِ، وَادْعُ بِمَا تُحِبُّ، وَاسْأَلْهُ الْحَوَائِجَ، فَإِنَّهُ مَوْضِعُ إِجَابَةٍ. (2)

بعد از زیارت، نماز زیارت بخوان و آن، چنین است که در قلب خود، نیت نماز زیارت می کنی استحباباً قربة الى الله و نیت همزمان با انجام دادن نماز است. برای هر امام، دو رکعت نماز است و بعد دعا کن به آنچه می خواهی و از خدا حاجاتت را بخواه که آنجا محل استحباب دعاست» 0.

ص: 92

1- . المزار الکبیر، مشهدي، ص 88.

2- . همان، ص 90.

روایات درباره زیارت حضرت ابا عبدالله الحسین(ع) بسیار است که ما برخی از آنها را می آوریم:

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ ثَوِيرٍ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَيُوسُ بْنُ ظَبْيَانَ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَكَانَ أَكْبَرَنَا سِدْنَا إِلَى أَنْ قَالَ فَقَالَ إِذَا أَرَدْتُ زِيَارَةَ الْحَسَنِ كَيْفَ أَصْنَعُ وَكَيْفَ أَقُولُ: قَالَ إِذَا أَتَيْتَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَاعْتَسِدْ لِي عَلَى سِدِّ طَيْئِ الْفُرَاتِ وَالْبَسْ ثِيَابَكَ الطَّاهِرَةَ ثُمَّ امْشِ حَافِيًا فَإِنَّكَ فِي حَرَمٍ مِنْ حَرَمِ اللَّهِ وَحَرَمِ رَسُولِهِ وَعَلَيْكَ بِالتَّكْبِيرِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّسْبِيحِ وَالتَّمَجِيدِ وَالتَّعْظِيمِ لِلَّهِ كَثِيرًا وَالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ حَتَّى تَصِيرَ إِلَى بَابِ الْحَيْرِ ثُمَّ تَقُولُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حُجَّةَ اللَّهِ وَابْنَ حُجَّتِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا مَلَائِكَةَ اللَّهِ وَرُؤَاةَ قَبْرِ ابْنِ نَبِيِّ اللَّهِ ثُمَّ اخْطُ عَشْرَ خَطَا ثُمَّ قِفْ وَكَبِّرْ ثَلَاثِينَ تَكْبِيرَةً ثُمَّ امْشِ إِلَيْهِ حَتَّى تَأْتِيَهُ مِنْ قَبْلِ وَجْهِهِ فَاسْتَقْبِلْ وَجْهَكَ بِوَجْهِهِ وَتَجْعَلِ الْقِبْلَةَ بَيْنَ كَتِفَيْكَ ثُمَّ قُلِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حُجَّةَ اللَّهِ وَابْنَ حُجَّتِهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ (يَا قَتِيلَ اللَّهِ وَابْنَ قَتِيلِهِ) السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَارَ اللَّهِ وَابْنَ نَارِهِ... ثُمَّ تَدْوُرُ فَتَجْعَلُ قَبْرَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) بَيْنَ يَدَيْكَ فَصَلِّ سِتَّ رَكَعَاتٍ وَقَدْ تَمَّتْ زِيَارَتُكَ فَإِنْ شِئْتَ فَانصَرِفْ وَرَوَاهُ الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ نَحْوَهُ وَرَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ نَحْوَهُ. (1)

حسین بن ثویر می گوید که من و یونس بن ظبیان که از نظر

ص: 93

سن، از ما بزرگ تر بود، نزد امام صادق(ع) بودیم؛ یونس از حضرت پرسید: «هرگاه خواستم امام حسین(ع) را زیارت کنم، چگونه عمل کنم و چه بگویم؟» فرمود: «هرگاه نزد اباعبدالله(ع) رفتی، کنار شط فرات غسل کن، لباس پاکیزه بپوش و پابرهنه حرکت کن؛ زیرا تو در حریمی از حرم های خدا و رسول خدا(ص) هستی و ذکر خدا را بسیار بگو و بر پیامبر(ص) و اهل بیتش صلوات بفرست تا به باب الحیر برسی.

آن گاه به حضرت سلام کن. سپس ده قدم بردار و بایست و سی مرتبه تکبیر بگو و آن گاه از طرف صورت حضرت، به گونه ای که قبله، پشت سرت باشد، بگو السلام عليك يا حجة الله... . سپس قبر شریف را دور بزنی و رو به قبله، به گونه ای که قبر مطهر رویه رویت باشد، شش رکعت نماز بخوان. در اینجا زیارت تو کامل شده است و می توانی بازگردی».

این روایت، صحیحه است.

- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ جَمِيعًا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ ابْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَشَّيْمَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ قَالَ قَالَ الْحُمْرِ قَالَ هُوَ كُنْتُ عِدَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) بِالْحَبِيرَةِ أَيَّامَ مَقْدَمِهِ عَلَيَّ أَبِي جَعْفَرَ فِي لَيْلَةِ صَحْيَانَةِ مُقِيمَةً قَالَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ يَا يُونُسُ أَمَا تَرَى هَذِهِ الْكَوَاكِبَ مَا أَحْسَنَ نَهْجَهَا أَمَا إِنَّهَا أَمَانٌ لِأَهْلِ السَّمَاءِ وَ نَحْنُ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ ثُمَّ قَالَ يَا يُونُسُ فَمُرْ بِإِسْرَاحِ الْبَعْلِ وَ الْجِمَارِ فَلَمَّا أُسْرِجَا

ص: 94

قَالَ يَا يُونُسُ أَيُّهَا أَحَبُّ إِلَيْكَ الْبُغْلُ أَوْ الْحِمَارُ قَالَ فَظَنَنْتُ أَنَّ الْبُغْلَ أَحَبُّ إِلَيْهِ لِقَوْلِهِ فَقُلْتُ الْحِمَارُ فَقَالَ أَحَبُّ أَنْ تُؤْتُونِي بِهِ قُلْتُ قَدْ فَعَلْتُ
فَرَكِبْتُ وَرَكِبْتُ وَلَمَّا خَرَجْنَا مِنَ الْحَيْرَةِ قَالَ تَقَدَّمْ يَا يُونُسُ قَالَ فَأَقْبَلَ يَقُولُ تَيَّامُنْ تَيَّاسِرْ فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَى الذِّكْوَاتِ الْمَكَانِ قُلْتُ نَعَمْ فَتَيَّامُنْ ثُمَّ
قَصَدَ إِلَى مَوْضِعٍ فِيهِ مَاءٌ وَعَيْنٌ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ دَنَا مِنْ أَكْمَةِ فَصَلَّى عِنْدَهَا ثُمَّ مَالَ عَلَيْهَا وَبَكَى ثُمَّ مَالَ إِلَى أَكْمَةِ دُونَهَا فَفَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ.

ثُمَّ قَالَ يَا يُونُسُ افْعَلْ مِثْلَ مَا فَعَلْتُ فَفَعَلْتُ ذَلِكَ فَلَمَّا تَفَرَّغْتُ قَالَ لِي يَا يُونُسُ تَعْرِفُ هَذَا الْمَكَانَ فَقُلْتُ لَا فَقَالَ الْمَوْضِعُ الَّذِي صَدَلَيْتُ عِنْدَهُ
أَوَّلًا هُوَ قَبْرُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) وَالْأَكْمَةُ الْأُخْرَى رَأْسُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع). (1)

حُمر نقل کرده است زمانی که منصور دوانیقی، امام (ع) را به بغداد احضار کرده بود، در یک شب صاف و مهتابی، در حیره، کنار آن
حضرت بودم؛ حضرت نگاه می به آسمان انداخت و فرمود: «ای یونس! آیا این ستارگان زیبا را می بینی؟ اینها مایه آرامش اهل آسمان اند و
ما اهل بیت، مایه آرامش و تکیه گاه اهل زمین هستیم». سپس فرمود: «ای یونس! قاطر و الاغ را آماده نما (زین کن)». بعد از آماده شدن
فرمود: «کدام یک را برای خود می خواهی؟» گمان کردم چون قاطر، قوی تر است، برای آن حضرت، مناسب تر است. پس گفتم: «الاغ».
فرمود: «آن را برای من بیاور». آن را آوردم و حضرت سوار شد. من 6.

ص: 95

نیز سوار شدم. وقتی که از حیره خارج شدیم، فرمود: «ای یونس! نزدیک بیا». سپس به من می فرمود که راست یا چپ بروم تا رسیدیم به بیشه زار. آن گاه پرسید: «همان جاست». عرض کردم: «آری».

در سمت راست چشمه آبی بود؛ به آنجا رفت و وضو گرفت و نزدیک کُپه ای رفت و نزد آن نماز خواند. سپس به سوی آن خم شد و گریست و نزد کُپه ای پایین تر از آن، این کارها را انجام داد. آن گاه فرمود: «ای یونس! آنچه من انجام دادم، تو نیز انجام بده». وقتی انجام دادم، فرمود: «ای یونس! اینجا را می شناسی؟» عرض کردم: «خیر». فرمود: «نخستین جایی که نماز خواندم، قبر امیر مؤمنان (ع) و دومی، محل سر امام حسین (ع) است».

- وَ يَأْسِدُ نَادِيَهُ عَنِ الْأَصَمِّ قَالَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ قَالَ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَلْ يُزَارُ وَالِدُكَ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ وَ يُصَلِّي عِنْدَهُ وَقَالَ يُصَلِّي خَلْفَهُ وَ لَا يُتَقَدَّمُ عَلَيْهِ. (1)

هشام بن سالم، در حدیث طولانی، از امام صادق (ع) نقل کرده که شخصی خدمت حضرت رسید و گفت: «یا ابن رسول الله! آیا پدر بزرگوارتان (امام حسین (ع) را باید زیارت نمود؟». فرمود: «آری و باید نماز نیز خوانده شود». همچنین حضرت فرمود: «نماز، پشت سر امام (ع) خوانده می شود؛ نه جلوتر از او». 3.

ص: 96

وَحَدَّثَنِي أَبِي (رحمه الله) عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ الزَيْتُونِيِّ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسَلِّمٍ عَنْ عَيْسَى بْنِ رَاشِدٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا لِمَنْ زَارَ قَبْرَ الْحُسَيْنِ (ع) وَصَلَّى عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ قَالَ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ أَتَى قَبْرَ إِمَامٍ مُفْتَرَضٍ طَاعَتُهُ قَالَ وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ أَتَى قَبْرَ إِمَامٍ مُفْتَرَضٍ طَاعَتُهُ. (1)

عیسی بن راشد می گوید که به امام صادق (ع) عرض کردم: «فدایت شوم! ثواب کسی که امام حسین (ع) را زیارت کند و نزد او دو رکعت نماز بخواند، چیست؟» حضرت فرمود: «برای او، ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود». عرض کردم: «فدایت شوم! آیا این ثواب برای هر امام واجب الطاعه نیز هست؟» فرمود: «همین طور است».

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَتَى قَبْرَ الْحُسَيْنِ (ع) قَالَ نَعَمْ يَا أَبَا سَعِيدٍ أَنْتَ قَبْرَ الْحُسَيْنِ (ع) أَطِيبِ الطَّبِيبِينَ وَأَطْهَرِ الطَّاهِرِينَ وَابْرَأِ الْأَبْرَارَ وَإِذَا زُرْتَهُ يَا أَبَا سَعِيدٍ فَسَبِّحْ عِنْدَ رَأْسِهِ تَسْبِيحَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) أَلْفَ مَرَّةٍ وَسَبِّحْ عِنْدَ رِجْلَيْهِ تَسْبِيحَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ (س) أَلْفَ مَرَّةٍ ثُمَّ صَلِّ عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِيهِمَا يَسَ وَالرَّحْمَنَ. (2)

ابوسعید مدائنی می گوید که نزد امام صادق (ع) رفتم و عرض کردم: «فدایت شوم! آیا به زیارت امام حسین (ع) بروم؟» فرمود: 4.

ص: 97

1- . کامل الزیارات، ص 160.

2- . همان، ص 214.

«ابوسعید برو به سوی حسین(ع)؛ بهترین خوبان، پاک ترین پاکان و نیکوترین نیکان و وقتی زیارت نمودی، در بالاسر او، تسبیح امیر مؤمنان(ع) را هزار بار بگو و پایین پای آن حضرت نیز تسبیح حضرت زهرا(س) را هزار بار بگو و دو رکعت نماز نزد او بخوان و در آن نماز، سوره های «یس» و «الرحمن» را بخوان.

- حَدَّثَنِي أَبِي رَه عَنْ سَعْدٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعَدْتَ بِأَحَدِكُمْ الشُّقَّةَ وَ نَأَتْ بِه الدَّارَ فَلْيَعْلُ أَعْلَى مَنْزِلٍ لَهُ فَيُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ وَ لِيَوْمٍ بِالسَّلَامِ. (1)

امام صادق(ع) فرمود: «هرگاه راه یکی از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد، بر بام خانه اش برود و دو رکعت نماز بخواند و رو به ما سلام کند».

مرحوم مفید در کتاب المزار، چنین آورده است:

ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى عِنْدِ الرَّأْسِ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ يَس وَ فِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ الرَّحْمَنِ فَإِذَا سَلَّمْتَ فَسَبِّحْ تَسْبِيحَ الزَّهْرَاءِ (س) وَ مَجْدِ اللَّهِ كَثِيرًا وَ اسْتَغْفِرْ. (2)

... سپس به بالاسر بازگردد دو رکعت نماز بخوان؛ در رکعت اول بعد از حمد، سوره «یس» و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره «الرحمن» را بخوان و بعد از سلام، تسبیحات حضرت زهرا(س) را بگو و ثنای الهی را بجای آور و استغفار کن. 5.

ص: 98

1- . کامل الزیارات، ص 286.

2- . کتاب المزار، شیخ مفید، ص 115.

-رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيْعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَالَ مَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ (ع) فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ مِنَ الْمُحَرَّمِ حَتَّى يَطَّلَ عِنْدَهُ بِأَكْبِيَاءَ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ يَلْقَاهُ بِثَوَابِ حِجَّةٍ وَ أَلْفِي عُمْرَةٍ وَ أَلْفِي غَزْوَةٍ كُلِّ غَزْوَةٍ وَ حِجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ كَثُورٍ مَنْ حَجَّ وَ اعْتَمَرَ وَ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (ص) وَ مَعَ الْأَيْمَةِ الرَّاشِدِينَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا لِمَنْ كَانَ فِي بَعِيدِ الْبِلَادِ وَ أَقْصَايِهِ وَ لَمْ يُمَكِّنْهُ الْمَصِيرُ إِلَيْهِ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ قَالَ إِذَا كَانَ كَذَلِكَ بَرَزَ إِلَى الصَّحْرَاءِ أَوْ صَدَّ عَدَسَ طُحَا مُرْتَفِعًا فِي دَارِهِ وَ أَوْمَأَ إِلَيْهِ بِالسَّلَامِ وَ اجْتَهَدَ فِي الدُّعَاءِ عَلَى قَاتِلِهِ وَ صَلَّى مِنْ بَعْدِ رُكُوعَتَيْنِ وَ لِيَكُنْ ذَلِكَ فِي صَدْرِ النَّهَارِ قَبْلَ أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ ثُمَّ لِيُنْدَبَ الْحُسَيْنَ (ع) وَ يَبْكِيهِ وَ... (1)

امام باقر (ع) فرمود: کسی که امام حسین (ع) را در روز عاشورا زیارت کند و نزد آن حضرت، زیاد گریه کند، روز قیامت خدا را ملاقات می کند با ثواب دو هزار حج و دو هزار عمره و دو هزار غزوه که ثواب هر غزوه، هر حج و هر عمره ای، همانند آن باشد که با رسول خدا (ص) و ائمه (علیهم السلام) غزوه و حج و عمره انجام داده باشد. عرض کردم: «فدایت شوم کسی که در سرزمین های دور است و نمی تواند در این روز، از نزدیک امام حسین (ع) را زیارت کند، چگونه عمل کند؟» فرمود: «به صحرا یا بالای بام خانه اش برود و به آن حضرت سلام دهد و قاتلان 2.

ص: 99

حضرت را نفرین کند و دو رکعت نماز بخواند. این کار را قبل از ظهر انجام دهد و ناله و گریه کند و...».

- أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلْعُكَبَرِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مَعْمَرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ابْنَ مَسْعَدَةَ وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ فَضَالٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ قَالَ لِي مَوْلَايَ الصَّادِقُ (ع) فِي زِيَارَةِ الْأَرْبَعِينَ تَزُورُ عِنْدَ اِرْتِفَاعِ النَّهَارِ وَ تَقُولُ السَّلَامُ... ثُمَّ تُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ وَ تَدْعُو بِمَا أَحْبَبْتَ وَ تَنْصَرِفُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. (1)

صفوان بن مهران می گوید که آقایم، امام صادق (ع)، به من فرمود: «در روز اربعین، وقتی که آفتاب بالا آمد، امام حسین (ع) را زیارت می کنی و سپس دو رکعت نماز می خوانی و بعد از آن، هر چه می خواهی دعا می کنی و باز می گردی».

صاحب المزار الكبير نیز چنین می نویسد:

- ثُمَّ صَلِّ عِنْدَ الرَّأْسِ أَرْبَعَ رُكْعَاتٍ، فَإِذَا سَلَّمْتَ فَقُلْ: ...اللَّهُمَّ وَ هَاتَانِ الرَّكْعَتَانِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى سَيِّدِي الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ (ع)، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَعَلَيْهِ وَ تَقَبَّلْهَا مِنِّي وَ اجْزِنِي. (2)

... سپس بالای سر، چهار رکعت نماز بخوان و بعد از سلام بگو: «بار الها! این دو رکعت، هدیه ای است از جانب من، به سرورم حسین بن علی (ع). خدایا! بر پیامبر (ص) و آن حضرت درود فرست و این هدیه را از من بپذیر و مرا اجر عنایت فرما». 2.

ص: 100

1- . مصباح المتعجد، ج2، ص790.

2- . المزار الكبير، مشهدي، صص 423 و 432.

شهید(رحمه الله) نیز در المزار می گوید:

ثُمَّ (قُمْ ف) صَلِّ رَكَعَتَيْنِ عِنْدَ الرَّأْسِ (اقْرَأْ فِيهِمَا مَا أَحْبَبْتَ). (1)

سپس برخیز و بالای سر، دو رکعت نماز با هر سوره ای که می خواهی، بخوان.

ابن طاووس نیز در الاقبال می نویسد: «و صَلِّ عِنْدَهُ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ» (2): «نزد آن حضرت، نماز زیارت بخوان».

کفعمی(رحمه الله) نیز در موارد متعددی، چنین آورده است: «ثُمَّ صَلِّ رَكَعَتَيِ الزِّيَارَةِ بِمَهْمَا شِئْتَ» (3): «سپس دو رکعت نماز زیارت، با هر سوره ای که می خواهی، بخوان».

6. کاظمین(علیهما السلام)

در کامل الزیارات، چنین روایت شده است:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مَتِّ الْجَوْهَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسَدِّ لِمِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ قَالَ سَأَلَ الرَّضَا(ع) فِي إِيْتَانِ قَبْرِ أَبِي الْحَسَنِ(ع) فَقَالَ صَلُّوا فِي الْمَسَاجِدِ حَوْلَهُ وَيُجْزَى فِي الْمَوَاضِعِ كُلِّهَا أَنْ تَقُولَ السَّلَامَ... (4)

از امام رضا(ع) درباره زیارت امام کاظم(ع) سؤال شد، فرمود: «نماز [زیارت] را در مساجد اطراف بخوانید و کافی است در هر یک از آن مکان ها چنین سلام دهی...»

ص: 101

1- . المزار في كيفية زيارات النبي و الائمه:، صص 126 و 159.

2- الإقبال بالأعمال الحسنة، ج 2، ص 62.

3- . المصباح، کفعمی، صص 482، 485، 490، 499، 501 و 503.

4- . کامل الزیارات، ص 315.

ابن المشهدی در المزار الكبير، چنین آورده است:

- ... ثُمَّ قَبِلَ الْقَبْرَ وَصَلَّ رُكْعَتَيْنِ، وَصَلَّ بَعْدَهُمَا مَا أَحْبَبْتَ. (1)

... سپس قبر شریف را ببوس و دو رکعت نماز بخوان و بعد از آن، هرچه خواستی نماز بخوان.

- رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّزَّازُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَمَّنْ ذَكَرَهُ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ (ع) قَالَ: تَقُولُ بِبَغْدَادَ: السَّلَامُ... قَالَ: وَتَسَلِّمُ عَلَيَّ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) بِهَذَا ثُمَّ تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ، فَإِذَا فَرَعْتَ مِنْهَا سَبَّحْتَ تَسْبِيحَ الرَّهَاءِ فَاطِمَةَ (س)، وَ... (2)

امام هادی (ع) فرمود: در بغداد چنین سلام می دهی.... و همین گونه به امام جواد (ع) سلام می دهی و سپس نماز زیارت می خوانی و بعد از آن، تسبیحات حضرت زهرا (س) را می گویی.

شهید (رحمه الله) در المزار، درباره زیارت امام کاظم (ع) چنین فرموده است:

فَإِذَا وَقَفْتَ عَلَيْهِ فَقُلْ: السَّلَامُ ثُمَّ قَبِلَ الْقَبْرَ وَصَلَّ رُكْعَتَيْنِ عِنْدَ الرَّأْسِ وَصَلَّ بَعْدَهَا مَا أَحْبَبْتَ وَاسْجُدْ وَ... (3)

هرگاه کنار آن حضرت قرار گرفتی بگو: سلام.... سپس قبر شریف را ببوس و دو رکعت نماز بالای سر بخوان و بعد از آن، هرچه خواستی نماز بخوان و سجده شکر بجای آور....

- در زیارت امام جواد (ع) نیز آورده است:

«ثُمَّ صَلِّ رُكْعَتَيْنِ لِلزِّيَارَةِ» 9.

ص: 102

1- . المزار الكبير، ابن المشهدی، ص 537.

2- . همان، ص 541.

3- المزار في كيفية زيارات النبي و الائمه:، ص 189.

و...» (1)؛ «سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان و...».

«و تَصَلِّ لِي لِكُلِّ إِمَامٍ رَكْعَتَيْنِ زِيَارَةً مُنْدُوباً وَ تَدْعُو بِمَا أَحْبَبْتَ» (2)؛ «و برای هر امام، دو رکعت نماز زیارت مستحب بخوان و هر چه می خواهی دعا کن».

کفعمی در زیارت کاظمین (علیهما السلام) آورده:

«زِيَارَةُ الْكَاطِمِ وَ الْجَوَادِ (عليهما السلام)... فَتَقُولُ إِذَا أَرَدْتَ زِيَارَتَهُمَا مِنْ قُرْبٍ... ثُمَّ تَصَلِّي رَكْعَتَيْ الزِّيَارَةِ. (3)

هرگاه خواستی کاظمین (علیهما السلام) را از نزدیک زیارت کنی... سپس نماز زیارت بخوان.

7. امام رضا (ع)

در کامل الزیارات، چنین آمده است:

ثُمَّ تَحَوَّلْ عِنْدَ رَأْسِهِ مِنْ خَلْفِهِ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي إِحْدَاهُمَا يَسَ وَ فِي الْأُخْرَى الرَّحْمَنَ. (4)

سپس به بالای سر برو و دو رکعت نماز زیارت با سوره های «یس» و «الرحمن» بخوان.

«ابن المشهدی» در المزار الكبير چنین آورده است:

ثُمَّ ارْجِعْ إِلَى عِنْدِ رَأْسِهِ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ صَلِّ بَعْدَهُمَا مَا بَدَأَ لَكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. (5)

ص: 103

1- . المزار في كيفية زیارات النبي و الائمه:، صص 192 و 193.

2- . همان، صص 194 و 195.

3- . المصباح، کفعمی، ص 493.

4- . کامل الزیارات، ص 313.

5- . المزار الكبير، ابن المشهدی، صص 550، 552، 652 و 653.

سپس به بالای سر بازگردد و دو رکعت نماز بخوان و بعد از آن، هرچقدر خواستی نماز بخوان».

کفعمی نیز بعد از زیارت آن حضرت، چنین گفته است: «ثُمَّ صَلِّ رُكْعَتَيِ الزِّيَارَةِ» (1)؛ «سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان».

8. عسکرین (علیهما السلام)

در کامل الزیارات درباره زیارت عسکرین (علیهما السلام) چنین نقل شده است:

رُوي عَنْ بَعْضِهِمْ أَنَّهُ قَالَ إِذَا أَرَدْتَ زِيَارَةَ أَبِي الْحَسَنِ الثَّالِثِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوَادِ وَ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ (ع) تَقُولُ بَعْدَ الْغُسْلِ إِنْ وَصَلْتَ إِلَى قَبْرَيْهِمَا وَإِلَّا أَوْمَأْتَ بِالسَّلَامِ مِنْ عِنْدِ الْبَابِ الَّذِي عَلَى الشَّرَاحِ الشُّبَّاكِ تَقُولُ... وَ تَجْتَهِدُ فِي الدُّعَاءِ لِنَفْسِكَ وَ لِوَالِدَيْكَ وَ تَخَيَّرَ مِنَ الدُّعَاءِ فَإِنْ وَصَلْتَ إِلَيْهِمَا (علیهما السلام) فَصَلِّ عِنْدَ قَبْرِهِمَا رُكْعَتَيْنِ وَ إِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ وَ صَلَّيْتَ دَعَوْتَ اللَّهُ بِمَا أَحْبَبْتَ إِنَّهُ قَرِيبٌ مُجِيبٌ وَ هَذَا الْمَسْجِدُ إِلَى جَانِبِ الدَّارِ وَ فِيهِ كَانَا يُصَلِّيَانِ. (2)

از اهل بیت (علیهم السلام) روایت شده است که هرگاه خواستی حضرت امام هادی (ع) و حضرت امام عسکری (ع) را زیارت کنی، غسل می کنی و وقتی به کنار قبر شریف رسیدی یا از کنار خیابان شبک (پنجره) سلام می دهی... و برای خود و پدر و مادرت بسیار دعا می کنی و کنار قبر شریف، دو رکعت نماز بخوان و وقتی داخل مسجدی شدی که کنار خانه است و آن دو امام (علیهما السلام) در آنجا نماز می خواندند، نماز بخوان و دعا کن.

ص: 104

1- . المصباح، کفعمی، ص 494.

2- . کامل الزیارات، ص 314.

ابن المشهدی در المزار الكبير، چنین آورده است: «ثُمَّ تُصَلِّي عِنْدَ الرَّأْسِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ» (1)؛ «سپس بالای سر، چهار رکعت نماز بخوان».

شهید (رحمه الله) در المزار می گوید: «ثُمَّ تُصَلِّي عِنْدَ الرَّأْسِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ تُصَلِّي بَعْدَهَا مَا بَدَا لَكَ وَ تَدْعُو» (2)؛ «سپس بالای سر، چهار رکعت نماز بخوان و بعد از آن، هر چه خواستی نماز بخوان و دعا کن».

کفعمی (رحمه الله) نیز در این باره چنین می گوید: «ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ لِكُلِّ إِمَامٍ (ع)» (3)؛ «سپس برای هر امام، دو رکعت نماز بخوان».

9. صاحب الزمان (عج)

ابن مشهدی برای زیارت امام زمان (عج)، دوازده رکعت نماز بیان نموده است. عبارت او چنین است:

باب التوجه الى الحجة صاحب الزمان (عج) عليه بعد صلاة اثنتي عشرة ركعة.

تقرأ فيها قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ركعتين ركعتين، و تصلي على محمد وآله (عليهم السلام) كثيرا.

قَالَ أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ أُشْدٍ نَاسٍ: وَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّعَلَجِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ بْنِ حَمَزَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَيْبٍ، قَالَ: عَرَفْنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: شَكَّوْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَانَ شَوْقِي إِلَى رُؤْيَةِ مَوْلَانَا (ع) فَقَالَ لِي: مَعَ الشَّوْقِ

ص: 105

1- . المزار الكبير، ابن مشهدی، صص 553 و 554.

2- . المزار في كيفية زيارات النبي و الائمه، ص 202.

3- . المصباح، كفعمی، ص 495.

تَشْتَهِي أَنْ تَرَاهُ، فَقُلْتُ لَهُ: نَعَمْ، فَقَالَ لِي: شَكَرَ اللَّهُ لَكَ شَوْقَكَ وَأَزَاكَ وَجْهَكَ [وَجْهَهُ] فِي يُسْرِ وَعَافِيَةٍ، لَا تَلْتَمِسُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَنْ تَرَاهُ، فَإِنَّ أَيَّامَ الْعُيُوبَةِ تَسُدُّ تَأَقُّ إِلَيْهِ، وَلَا تَسْأَلُ إِلَّا جِئَمَاعَ مَعَهُ إِنَّهَا عَزَائِمُ اللَّهِ وَالتَّسْلِيمُ لَهَا أَوْلَى، وَ لَكِنْ تَوَجَّهْ إِلَيْهِ بِالزِّيَارَةِ. فَأَمَّا كَيْفَ يُعْمَلُ وَ مَا أَمْلَأَهُ عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ فَأَنْتَ خُوهُ مِنْ عِنْدِهِ، وَ هُوَ التَّوَجُّهُ إِلَى الصَّاحِبِ بِالزِّيَارَةِ بَعْدَ صَلَاةِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رُكْعَةً. تَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فِي جَمِيعِهَا رُكْعَتَيْنِ رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ تَقُولُ... (1)

روی نمودن به حضرت حجت(عج) بعد از دوازده رکعت نماز است که دو رکعت دو رکعت، با سوره توحید، خوانده می شود و با صلوات زیاد همراه است. احمد بن ابراهیم می گوید با محمد بن عثمان، نایب خاص امام زمان(عج)، از شدت اشتیاق خود به دیدار حضرت حجت(عج) سخن گفتم. گفت: «خیلی دوست داری حضرت را ببینی؟» گفتم: «آری». گفت: «نیکو باد نزد خدا این شوق تو و به خوبی جمال او را ببینی! اما ای اباعبدالله! دیدن آن حضرت را طلب مکن؛ زیرا غیبت برای او استوار گشته و همنشینی با او را مخواه که امری بس عظیم است و قبول این امور، بهتر است. اما به سوی آن حضرت، به وسیله زیارت، توجه کن و چگونگی آن، چنین است که بعد از دوازده رکعت نماز که دو رکعت دو رکعت با سوره توحید می خوانی و بعد از صلوات، چنین می گویی...».

شهید(رحمه الله) می نویسد: «ثُمَّ تُصَلِّيَ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رُكْعَةً كُلَّ رُكْعَتَيْنِ 0».

ص: 106

بِسَلِيمَةٍ» (1)؛ «سپس دوازده رکعت نماز می خوانی هر دو رکعت با يك سلام...». همچنین درباره این نماز، آمده است:

صَلِّ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رُكْعَةً بِالْحَمْدِ وَ التَّوْحِيدِ فِيهَا كُلُّهَا وَ تُسَبِّحُ عَقِيبَ كُلِّ رُكْعَتَيْنِ مِنْهَا بِتَسْبِيحِ الزَّهْرَاءِ (س). (2)

دوازده رکعت نماز بخوان با حمد و توحید و بعد از هر دو رکعت، تسبیحات حضرت زهرا(س) را بگو.

نماز زیارت غیر معصوم

برخی روایات درباره کیفیت زیارت و خواندن زیارت نامه برای امام زادگان جلیل القدر یا پیروان گران قدر اهل بیت(علیهم السلام)، وارد شده است. براساس آنچه می آید، برخی از بزرگان، برای امام زادگان، شهدا، صحابه و اولیای گرامی و عموم مؤمنان، نماز زیارت ذکر کرده اند.

علما در زیارت ابراهیم، پسر پیامبر(ص) (3) و زیارت حضرت حمزه، به استحباب نماز زیارت تصریح نموده اند. همچنین علامه مجلسی(رحمه الله) به نقل از سید در مصباح الزائر و ابن المشهدی در المزار الکبیر، در زیارت حضرت مسلم بن عقیل و نیز در زیارت هانی بن عروه مرادی، به استحباب نماز زیارت تصریح نموده اند. (4)

ص: 107

1- المزار في كيفية زیارات النبي و الائمه:، ص 210.

2- المصباح، کفعمی، ص 498؛ البلد الأمين و الدرع الحصین، ص 163.

3- المزار الکبیر، ص 92.

4- همان، ص 180؛ بحار الانوار، ج 97، ص 428؛ مصباح الزائر، ص 103؛ المزار في كيفية زیارات النبي و الائمه:، ص 282. «ذکر زیارة هانی بن عروه المرادی فقف علی قبره و تسلّم علی رسول الله 9 و تقول... ثم صل ركعتین صلاة زیارة و اهدها له». ر.ك: بحار الانوار، ج 97، ص 429؛ مصباح الزائر، ص 104.

از کلام جمعی از علما نیز استفاده می شود که در هر زیارتی، خواه از انبیا و خواه ائمه و خواه هر يك از مؤمنان، نماز زیارت خوب است یا به عبارت دیگر، مستحب است که در اینجا به کلام برخی از این عالمان بزرگوار، اشاره ای می نماییم:

ابن براج (رحمه الله) می گوید: «ورکعتان صلاة الزيارة لكل واحد ممن یزار» (1)؛ «مرحوم کاشف الغطاء نیز فرموده است: «از جمله نمازهای مستحب، نماز زیارت برای پیامبر (ص)، ائمه اطهار (علیهم السلام) و شهداست و برای مؤمنان نیز می توان دو رکعت نماز زیارت، هدیه کرد» (2).

مرحوم نراقی نیز می نویسد:

بلکه ظاهر، استحباب نماز زیارت است نزد قبر هر يك از شهدا و مؤمنان؛ به سبب حدیثی که در کامل الزیارات، به سند متصل از ابوحمزه ثمالی، چنین روایت شده است: «

قال: قال الصادق (ع): اذا أردت المسير إلى قبر الحسين (ع)... إلى ان قال: وصل عند رأسه رکعتین تقرء فی الاولی الحمد و یس و فی الثانية الحمد و الرحمن، و إن شئت صلیت خلف القبر، و عند رأسه أفضل فاذا فرغت فصل ما احببت، الا أن الرکعتین رکعتي الزيارة لا بد منهما عند کل قبر». پس معلوم شد که نماز زیارت نزد قبر هر يك از انبیا و ائمه و مؤمنان، مستحب است. (3)9.

ص: 108

-
- 1- . المهذب، ابن براج، ج 1، ص 68.
 - 2- . «و منها: صلاة الزيارة للنبي 9 أو الائمة: او الشهداء ولوأتي بها برسم الهدية لجميع أموات المؤمنين، فلا بأس». رك: كشف الغطاء عن مبهمات الشريعة الغراء، ج 3، ص 292.
 - 3- . رسائل و مسائل، نراقی، ج 1، ص 59.

وفي مزار المفيد، و مزار محمد بن المشهدي، و مصباح الزائر، و مزار الشهيد، في سياق أعمال الكوفة على الترتيب المعروف الذي أوضحنا مآثوريته في ترجمة السيد علي بن طوس ما لفظهم في آخرها: ذكر زيارة هاني بن عروة المرادي (رحمه الله) فقف على قبره و تسلم على رسول الله (ص) و تقول... ثم صلّ ركعتين صلاة الزيارة و اهدّها له و ادع لنفسك بما شئت. [\(1\)](#)

در کتاب های مزار شیخ مفید (رحمه الله)، المزار الكبير، مصباح الزائر و المزار شهید (رحمه الله)، در ضمن اعمال مسجد کوفه آورده اند که در زیارت هانی بن عروه، کنار قبر او بایست و به پیامبر (ص) سلام بده و بگو: سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان و آن را به هانی، هدیه کن و برای خود دعا کن.

در مناسک حج آیت الله فیاض، بعد از زیارت حضرت حمزه (ع) چنین آمده است:

وتصلي ركعتين في المسجد هناك، وقد ورد دعاء بعد صلاة الزيارة، ومن شاء فليراجع كتب المزار. [\(2\)](#)

در مسجد آنجا (نزدیک شهدای احد)، دو رکعت نماز زیارت بخوان و دعای بعد از نماز زیارت را بخوان.

همچنین در مناسک حج آیت الله وحید، بعد از زیارت حضرت حمزه (ع) چنین آمده است: «پس رو به قبله می کنی و دو رکعت نماز 6.

ص: 109

1- . خاتمة المستدرک، ج 9، ص 182.

2- . مناسک الحج، فیاض، ص 266.

زیارت بجا می آوری و بعد از فراغ، خود را به قبر می چسبانی و می گویی...» (1).

البته از عبارات برخی از بزرگان استفاده می شود که نماز زیارت برای غیر معصوم، مستحب نیست؛ برای مثال علامه مجلسی (رحمه الله) در شرح تهذیب می نویسد:

تجوز النافلة لهدية قبر سائر المؤمنين، فتجوز لهم بالطريق الأولى ولعل الأحوط أن يؤتي بها بهذا الوجه لا بقصد صلاة الزيارة، والله يعلم. (2)

هدیه نمودن نماز به قبور همه مؤمنان، جایز است. بنابراین به حضرت علی اکبر و سایر شهدا، به طریق اولی، جایز است و بهتر است با نیت هدیه، خوانده شود؛ نه به قصد نماز زیارت.

آیت الله خویی (رحمه الله) نیز در این باره، چنین فرموده است:

ما هو نظر سماحتكم في صلاة الزيارة لمن زار قبور أصحاب الأئمة المخلصين، كميشم و كميل و حبيب، هل هناك استحباب، أم أنها مخصوصة بالأنبياء و الأئمة و الصديقة الطاهرة؟

الخوئي: لم يثبت استحبابها في مفروض السؤال. (3)

نظر حضرت عالی درباره خواندن نماز زیارت، بعد از زیارت اصحاب بزرگوار ائمه (علیهم السلام)، مانند میثم تمار، کمیل بن زیاد و حبيب بن مظاهر چیست؟ آیا استحباب نماز زیارت برای ایشان 4.

ص: 110

1- . مناسك حج، وحيد خراساني، ص 294.

2- . ملاذ الأخبار في فهم تهذيب الأخبار، ج 9، ص 169.

3- . صراط النجاة (المحشي للخوئي)، ج 2، ص 444.

ثابت است یا مخصوص ائمه معصوم (علیهم السلام) است؟

آیت الله خویی در جواب فرموده: «در چنین مواردی، استحباب نماز زیارت ثابت نشده است».

از «آیت الله صافی» نیز شبیه این سؤال شده که زائر هنگام زیارت حضرت معصومه (س) دو رکعت نماز را به چه عنوان بخواند؟

ایشان در جواب این استفتا فرموده نماز را به عنوان یک دستور از طرف شرع که در این مورد وارد شده باشد، نخواند. بلکه نیت کند دو

رکعت نماز می خوانم قرینه الی الله و ثواب آن را هدیه به حضرت معصومه (س) نماید. (1)

ادله نماز زیارت غیر معصوم

ادله ای که می توان به آنها برای نماز زیارت امام زادگان، شهدا، صحابه و اولیای گرامی و عموم مؤمنان استناد نمود، این گونه است: روایت

ابوحمزه ثمالی که مرحوم ابن بابویه آن را در زیارت امام حسین (ع) آورده و گفته است:

ثُمَّ أَقُولُ حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعَسْكَرِيِّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ جَمِيعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ عَنْ أَبِيهِ
عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ التَّمَمِيِّ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ (ع) وَ صَلَّى عِنْدَ رَأْسِهِ رُكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي
الْأُولَى الْحَمْدَ وَ يَسُ وَ فِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَ الرَّحْمَنَ وَ إِنْ شِئْتَ صَلَّيْتَ خَلْفَ الْقَبْرِ وَ عِنْدَ رَأْسِهِ أَفْضَلُ فَإِذَا فَرَعْتَ فَصَلِّ مَا أَحْبَبْتَ إِلَّا أَنْ
رُكْعَتَيْ 5.

ص: 111

ابوحمزه ثمالی از امام صادق (ع) نقل کرده است که حضرت فرمود: «هرگاه خواستی به سوی قبر امام حسین (ع) بروی... سپس از پشت سر امام (ع) به سوی بالاسر دور بزنی و در آنجا، دو رکعت نماز بخوان؛ در رکعت اول بعد از حمد، سوره یس و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره الرحمن بخوان و اگر خواستی پشت قبر بخوان. اما بالای سر افضل است و بعد از این دو رکعت، هر قدر دوست داشتی نماز بخوان؛ اما باید دو رکعت نماز زیارت، نزد هر قبری خوانده شود».

این روایت (علی التحقیق)، صحیح است.

چنان که گذشت منظور از «کل قبر» می تواند شامل قبور همه انبیا، اهل بیت، امام زادگان، شهدا و سایر مؤمنان باشد.

با توجه به دلالت و سند این روایت و اینکه برخی از بزرگان، همین معنا را از آن استفاده نموده اند و همچنین روایات خاص دیگری که در پی می آید و با توجه به اینکه مخالفی نیز بر این برداشت وجود ندارد، می توان استحباب نماز زیارت را برای امام زادگان، شهدا و سایر مؤمنان ثابت کرد.

گفتنی است در اینجا به چند نمونه از مطالبی که در موارد خاص برای زیارت غیر معصوم، نماز زیارت ذکر کرده اند، اشاره می کنیم:

- حَدَّثَنِي حَكِيمُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ 0.

ص: 112

عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ هِشَامٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْهُمْ قَالُوا يَقُولُ عِنْدَ قَبْرِ حَمْزَةَ السَّلَامِ... ثُمَّ ادْخُلْ فَصَلِّ وَلَا تَسْتَقْبِلِ الْقَبْرَ عِنْدَ صَلَاتِكَ... (1)

از معصوم (ع) نقل شده است که فرمود: کنار قبر حضرت حمزه، چنین سلام بده... سپس داخل شو و نماز بگزار و نمازت رو به قبر نباشد.

- فَصَلِّ عِنْدَ قُبُورِ الشُّهَدَاءِ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكَ ثُمَّ امْضِ عَلَى وَجْهِكَ حَتَّى تَأْتِيَ مَسْجِدَ الْأَحْزَابِ فَتُصَلِّي فِيهِ. (2)

سپس کنار قبور شهدای احد، نماز وارد شده را بخوان و برگرد تا به مسجد احزاب برسی و در آنجا نماز بخوان.

شیخ طوسی (رحمه الله) در مصباح، بعد از زیارت حضرت ابوالفضل (ع) آورده است: «ثُمَّ انْحَرِفْ إِلَى عِنْدِ الرَّأْسِ فَصَلِّ رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلِّ بَعْدَهُمَا مَا بَدَأَ لَكَ وَادْعُ اللَّهَ كَثِيرًا» (3)؛ «سپس به بالای سر بازگرد و دو رکعت نماز بخوان و بعد از آن، هرچه خواستی نماز بخوان و زیاد دعا کن».

بعد از زیارت حضرت حمزه (س) نیز آورده است:

انْكَبَّ عَلَى الْقَبْرِ وَقَبْلَهُ وَضَعَ خَدَّكَ الْأَيْمَنَ عَلَيْهِ ثُمَّ الْأَيْسَرَ ثُمَّ انْفَتِلْ إِلَى الْقِبْلَةِ وَتَوَجَّهْ إِلَيْهَا وَأَنْتَ فِي مَقَامِكَ عِنْدَ الرَّأْسِ فَصَلِّ رُكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةَ الرَّحْمَنِ وَفِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةَ يَسَّ ثُمَّ تَشْهَدُ وَتُسَلِّمُ فَإِذَا سَلَّمْتَ فَسَبِّحْ تَسْبِيحَ 6.

ص: 113

1- . کامل الزیارات، ص 22.

2- . همان، ص 24.

3- . مصباح المتعبد، ج 2، ص 726.

بر روی قبر بیفت و آن را ببوس و طرف راست و سپس طرف چپ صورت خود را روی آن بگذار و بعد از آن، بالای سر، به طرف قبله بایست و دو رکعت نماز بخوان؛ در رکعت اول بعد از حمد، سوره «الرحمن» و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره «یس» بخوان و بعد از تشهد و سلام، تسبیح حضرت زهرا (س) را بگو و طلب استغفار کن و چنین دعا کن...

شهید (رحمه الله) نیز بعد از زیارت شهدای کربلا، چنین آورده است:

ثُمَّ عُدَّ إِلَى الرَّأْسِ فَصَلَّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ وَادْعُ لِنَفْسِكَ وَلِوَالِدَيْكَ وَ لِأَخْوَانِكَ. (2)

سپس به بالای سر بازگردد و نماز زیارت را بخوان و برای خود، پدر و مادر و برادران دینی دعا کن.

همچنین ابن مشهدی در المزار الکبیر می نویسد:

ثُمَّ تَأْتِي إِلَى قَبْرِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ (ع) فَتَقَبَّلُهُ وَتَقُولُ: ... ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتُكثِّرُ بَعْدَهُمَا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ. (3)

سپس نزد قبر علی بن الحسین (ع) بیا و آن را ببوس و بگو... و بعد از آن، دو رکعت نماز بخوان و صلوات زیاد بفرست.

ایشان در زیارت ابراهیم، فرزند رسول خدا (ص) نیز تصریح به استحباب نماز نموده و گفته است: 2.

ص: 114

1- . مصباح المتعجد، ج 2، ص 744.

2- . المزار في كيفية زيارات النبي والائمة:، ص 142.

3- . المزار الكبير، ابن مشهدی، ص 432.

فَإِذَا خَرَجْتَ مِنْ قُبَّةِ الْأُمَمَةِ (عليهم السلام) وَ امضِ إِلَى قَبْرِ إِبْرَاهِيمَ (ع)، فَإِذَا وَقَفْتَ عَلَيْهِ فَقُلْ: السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ... ثُمَّ يَسْأَلُ حَوَائِجَهُ، وَ يُصَلِّي رُكْعَتَيِ الزِّيَارَةِ مَنْدُوباً قُرْبَةً إِلَى اللَّهِ. (1)

بعد خروج از بارگاه ائمه بقیع (عليهم السلام) به طرف قبر ابراهیم (ع)، فرزند رسول خدا (ص) برو و کنار او چنین سلام بده... و حاجات خود را از خداوند بخواه و دو رکعت نماز زیارت مستحب با قصد قربت بخوان.

و در زیارت حضرت ابوالفضل (ع) نیز نمازی را بیان کرده است:

ثُمَّ تُصَلِّي عِنْدَ رَأْسِهِ رُكْعَتَيْنِ وَ تَقُولُ مَا قُلْتَ عِنْدَ رَأْسِ الْحُسَيْنِ. (2)

آن گاه بالای سر آن حضرت، دو رکعت نماز بخوان و همانند آنچه بالای سر امام حسین (ع) دعا خواندی، اینجا نیز بخوان.

کفعمی نیز در المصباح بعد از زیارت حضرت ابوالفضل (ع) آورده است:

ثُمَّ صَلِّ رُكْعَتَيْنِ وَ تَدْعُو بَعْدَهُمَا وَ كَذَلِكَ بَعْدَ رُكْعَتَيِ زِيَارَةِ الشُّهَدَاءِ وَ رُكْعَتَيِ زِيَارَةِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ (ع) بِمَا مَرَّ عَقِيبَ رُكْعَتَيِ زِيَارَةِ عَاشُورَاءَ. (3)

سپس دو رکعت نماز بخوان و بعد از آن و همچنین بعد از نماز زیارت شهدا و بعد از زیارت حضرت علی اکبر (ع)، دعایی را که بعد از زیارت عاشورا وارد شده، بخوان. 5.

ص: 115

1- . المزار الكبير، ابن مشهدي، ص 92.

2- همان، صص 390 و 425.

3- . المصباح، کفعمی، صص 503 - 505.

نیت نماز زیارت

نیت، یکی از شروط صحت همه عبادات است. در نماز زیارت نیز همانند سایر عبادات، باید به عنوان یکی از اجزای آن آورده شود و بی تردید بدون نیت، این عمل عبادی تحقق نمی یابد. اینکه اصل نیت و ماهیت آن چیست؟ تفصیل آن از بحث ما خارج است. (1) اما آنچه به صورت اجمالی می توان در اینجا بیان نمود، این است که نیت عبارت است از «قصد انجام دادن فعل (2) با انگیزه الهی». (3) مطلبی که بررسی اش در اینجا لازم به نظر می رسد، چگونگی و

ص: 117

-
- 1- . برای بررسی تفصیلی نیت ر.ک: به العروة الوثقی المحشی، سید یزیدی، ج 1، ص 406 و حواشی آن و شروع عروه از جمله: مصباح الهدی فی شرح عروة الوثقی، محمد تقی آملی، ج 3، ص 422 به بعد؛ کتاب الطهاره، الخویی، ج 4، ص 467 به بعد؛ کتاب مصباح الفقیه، حاج آغا رضا همدانی، ج 2، ص 125 به بعد.
 - 2- . مرحوم سید عبدالاعلی سبزواری در این باره می گوید: «قصد انجام دادن فعل یا اراده، امری تکوینی در افعال اختیاری است و نیاز به بیان ندارد و آنچه در نیت مهم است، همان قصد قربت است». ر.ک: مهذب الاحکام، سبزواری، ج 2، صص 437 و 438.
 - 3- . ریاض المسائل، ج 6، ص 411؛ مدارک الاحکام، ج 8، ص 7؛ عروة الوثقی محشی، ص 655 (در نیت احرام).

كيفية نيت نماز زیارت است.

مرحوم ابن فهد حلی می نویسد:

ونية صلاة الزيارة: أصلى ركعتي زيارة النبي او احد الأئمة(عليهم السلام). او اصلى ركعتي الزيارة لندبهما قرابة الى الله. (1)

نیت نماز زیارت: دو رکعت نماز زیارت پیامبر(ص) یا... می خوانم. همچنین می توان این گونه نیت کرد: دو رکعت نماز زیارت مستحب می خوانم قرابة الى الله.

مرحوم فاضل هندی نیز در این باره فرموده است:

لا بد في النيّة من التعرّض بسببها كالعيد والاستسقاء وصلاة الزيارة والطواف لتمييز المنوي وبتعيين. (2)

باید در نیت، سبب آن، مثل نماز عید، طلب باران، نماز زیارت و نماز طواف مشخص باشد.

همچنین مرحوم عاملی می گوید:

النوافل المسببة لا بد في النيّة من التعرّض لسببها كالعيد المندوبة والاستسقاء كما في التذكرة (3) و نهاية الأحكام و الدروس و الذكري و الموجز الحاوي و كشف الالتباس و جامع المقاصد لتمييز المنوي و بتعيين، و كذا صلاة الزيارة و الطواف. (4)7.

ص: 118

1- . الرسائل العشر، ابن فهد، ص 249.

2- . كشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، ج 3.

3- . تذكرة الفقهاء، علامه حلي، ج 3، صص 103 و 111؛ نهاية الأحكام، علامه حلي، ج 1، ص 447؛ ابن فهد حلي، موسوعة الشهيد الاول، ج 9، (الدروس الشرعية، 1)، ص 88؛ البيان، ص 78؛ ذكرى الشيعة، ج 3، ص 250؛ الموجز الحاوي (الرسائل العشر)، ابن فهد حلي، ص 73؛ كشف الالتباس، صيمري، ص 114؛ جامع المقاصد، ج 2، ص 230.

4- . مفتاح الكرامه، ج 6، ص 657.

از آیت الله بهجت (رحمه الله) درباره اینکه نماز زیارت امام زادگان، به چه نیت خوانده می شود، استفتا نمودند. ایشان در پاسخ فرمود که هر جا نماز زیارت وارد شده، به نیت نماز زیارت خوانده می شود. اما اگر نماز زیارت وارد نشده باشد، به نیت رجا و هدیه کردن ثواب آن نماز به صاحب آن قبر، خوانده می شود. (1)

در مجموع، با توجه به روایت ابو حمزه و سایر روایات و سخنان بزرگان، نیت استحباب نماز زیارت برای همه زیارتگاه ها، اعم از معصومان، امام زادگان، شهیدان و صالحان، بعید نیست.

علامه مجلسی (رحمه الله) دعای پرمضمونی را به نقل از مصباح الزائر و المزار الکبیر، برای کسانی که می خواهند نیابت کنند، آورده است که چگونگی نیت نیز برای این گونه افراد را در بردارد که به سبب طولانی بودن، خواننده محترم را به همان کتاب ارجاع می دهیم. (2) بسیار مناسب است کسانی که قصد نیابت استیجاری یا تبرعی می کنند، برای چگونگی قصد نیابت، به لحاظ تمشق قصد قربت و...، به آنجا مراجعه نمایند.

کمیت نماز زیارت

اشاره

اقوال علما (3) و متن روایات، درباره تعداد رکعات نماز زیارت، مختلف است؛ برخی از آنها، تصریح به دو رکعت نموده اند و برخی دیگر، چهار،

ص: 119

-
- 1- . استفتاءات (بهجت)، ج 2، ص 111.
 - 2- . ر.ک: بحار الانوار، ج 99، صص 255-262.
 - 3- . مصباح المتعبد و سلاح المتعبد، ج 1، ص 285؛ جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج 12، صص 181 و 182 و ج 20، صص 87 و 94؛ سداد العباد و رشاد العباد، ص 137؛ مهذب الاحکام، سبزواری، ج 15، ص 66.

شش، هشت یا حتی دوازده رکعت را نیز ذکر کرده اند. برخی از اینها، مطلق و برخی دیگر برای موارد خاص وارد شده اند که به ترتیب، هر يك را بررسی می نمایم:

دو رکعت

اقوال فقها

در اینجا، به کلمات برخی از بزرگانی که متعرض مسئله شده اند، اشاره می کنیم:

مرحوم ابن براج در بیان نمازهای مستحب، چنین آورده: «و رکعتان صلاة الزيارة لكل واحد ممن يزار» (1)؛ «دو رکعت نماز زیارت، برای هر زیارت شونده». عبارت ایشان، صریح و مطلق است و شامل همه زیارتگاه ها می شود.

سید نیز در غنیه فرموده است: «و أما صلاة الزيارة للنبي (ص) أو لأحد الأئمة (عليهم السلام) فرکعتان» (2)؛ «نماز زیارت برای پیامبر (ص) و هر يك از ائمه (عليهم السلام)، دو رکعت است».

عبارت ایشان درباره پیامبر (ص) و ائمه معصوم (عليهم السلام)، صریح است.

همچنین شیخ مفید در کتاب «الإشراف في عامة فرائض أهل الإسلام»، با صراحت، این مطلب را بیان داشته و گفته است:

و صلاة الزيارة ركعتان يقرأ في الأولى منهما بالحمد و سورة الرحمن

ص: 120

1- . المهذب، ابن براج، ج 1، ص 68.

2- . غنية النزوع الي علمي الاصول و الفروع، ص 109.

وفي الثانية الحمد و سورة يس و يجزيك غيرهما مما تيسر من القرآن. (1)

نماز زیارت دو رکعت است که رکعت اول بعد از حمد، سوره «الرحمن» و رکعت دوم، سوره «یس» خوانده می شود و غیر از این دو سوره را هم می توان خواند.

ابن فهد نیز می گوید:

و نية صلاة الزيارة: أصلي ركعتي زيارة النبي (ص) أو أحد الأئمة (عليهم السلام). أو أصلي ركعتي الزيارة لندبهما قرابة الى الله. (2)

نیت نماز زیارت: دو رکعت نماز زیارت پیامبر (ص) یا یکی از ائمه (علیهم السلام) می خوانم. همچنین می توان این گونه نیت کرد: دو رکعت نماز زیارت مستحب می خوانم قرابة الى الله.

از کلمه «رکعتی» معلوم می شود که نماز زیارت در نظر ایشان، دو رکعت است.

شهید (رحمه الله) نیز در بیان نمازهای مستحب می نویسد:

و منها: صلاة الزيارة للنبي (ص) او احد الاثمة (عليهم السلام) و هي ركعتان بعد الفراغ من الزيارة تصلّي عند الرأس، و إذا زار أمير المؤمنين (ع) صلّي ست ركعات، لأنّ معه آدم و نوحا على ما ورد في الأخبار. (3)

از نمازهای مستحبی، نماز زیارت پیامبر (ص) و ائمه (علیهم السلام) می باشد که دو رکعت است و بعد از زیارت، بالای سر خوانده می شود. 7.

ص: 121

1- . الإشراف في عامة فرائض أهل الإسلام، ص 30.

2- . الرسائل العشر، ابن فهد، ص 249.

3- . ذكرى الشيعة في احكام الشريعة، ج 4، ص 287.

البته در زیارت امیر مؤمنان (ع) شش رکعت است؛ زیرا حضرت آدم و نوح (علیهم السلام) نیز در آنجا زیارت می شوند.

عبارت ایشان درباره پیامبر (ص) و ائمه معصوم (علیهم السلام)، صریح است.

صاحب مفتاح الکرامه نیز می نویسد: «و اعلم أن أقل نافلة الزيارة ركعتان تهدي للمزور» (1)؛ «نماز زیارت، حداقل دو رکعت است که به زیارت شونده هدیه می شود».

از عبارت ایشان استفاده می شود، اگر کسی دو رکعت نماز زیارت بجا آورد، کفایت می کند.

مرحوم سبزواری نیز می گوید: «و أمّا صلاة زيارة النبي (ص) او احد الاثمة (علیهم السلام) فرکتان» (2)؛ «نماز زیارت پیامبر (ص) یا هر یک از ائمه (علیهم السلام)، دو رکعت است».

عبارت ایشان نیز درباره پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصوم (علیهم السلام)، صریح است.

کفعمی هم می نویسد: «و صَدَّ أَلَةُ الزِّيَارَةِ لِأَحَدِ الْمَعْصُومِينَ رَكْعَتَانِ يَقْرَأُ فِيهِمَا مَا شَاءَ» (3)؛ «نماز زیارت هر یک از معصومان (علیهم السلام) دو رکعت است و با هر سوره ای می توان خواند».

همچنین غروی (رحمه الله) در کتاب خود می نویسد:

أقول: الصلاة عند حصول زيارة أحد المعصومين سلام الله عليهم4.

ص: 122

1- . مفتاح الكرامة في شرح قواعد العلامة (ط - الحديثه)، ج 9، ص 267؛ جامع الخلاف و الوفاق، ص 120.

2- . جامع الخلاف و الوفاق، ص 120.

3- . البلد الأمين و الدرع الحصين، ص 164.

نماز زیارت هریک از ائمه معصوم (علیهم السلام)، دو رکعت است و با هر سوره ای می توان خواند.

مرحوم سید، صاحب عروه (رحمه الله)، در بحث زیارت نیابتی، چنین نوشته است:

و إتيان صلاة الزيارة ليس بعنوان النيابة، بل من باب سبب الزیارة لاستحباب الصلاة بعدها رکعتین، و... (2)

نماز زیارت به سبب نیابت زیارت نیست. بلکه خود زیارت، باعث استحباب دو رکعت نماز می شود.

استاد گرانقدر مرحوم آیت الله تبریزی (رحمه الله) در پاسخ سؤالی درباره حکم نماز زیارت فرمود:

صلاة الزيارة للإمام رکعتان لله سبحانه و تعالی فإن الصلاة لا تحرز الا لله و يهدي ثوابهما الى المزور و هي مستحبة و الله العالم. (3)

نماز زیارت امام (ع) دو رکعت است و قربة الى الله خوانده می شود و ثواب آن، به زیارت شونده هدیة می شود. این نماز مستحب است.

مرحوم آیت الله بهجت (رحمه الله) نیز در بیان آداب می نویسد: «بجا آوردن نماز زیارت که اقل آن، دو رکعت است». (4)0.

ص: 123

1- . منهاج الملة في بيان الوقت و القبلة، ص 196.

2- . العروة الوثقى مع تعاليق الإمام الخميني، ص 843.

3- . صراط النجاة، تبریزی، ج 10، ص 409.

4- . مناسك حج و عمره، بهجت، ص 280.

روایاتی که در آنها، نماز زیارت دو رکعت بیان گردیده، فراوان است که ما در اینجا برخی از آنها را ذکر می کنیم:

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعَدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ وَنَأَتْ بِه الدَّارُ فَلْيَصِدَّ عَدَّ أَعْلَى مَنْزِلِهِ فَلْيُصَلِّ رَكَعَتَيْنِ وَ لِيَوْمٍ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا. (1)

امام صادق (ع) فرمود: هرگاه راه هر يك از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد، بر بلندای منزل خویش برود دو رکعت نماز بگذارد و به سوی قبور ما سلام نماید که این سلام، به ما می رسد.

این روایت از لحاظ سند، صحیحه است و از نظر دلالت، همه اهل بیت (علیهم السلام) را شامل می شود و چون تصریح می فرماید زیارت از راه دور، همانند زیارت از نزدیک است، بسیار خوب می باشد و دلالت را کامل می کند.

- جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُوتَيْبَةَ فِي الْمَرْازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ قَالَ: دَخَلَ حَنَّانُ بْنُ سَدِيرٍ الصَّبْرِيِّ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَقَالَ يَا حَنَّانُ تَزُورُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً قَالَ لَا قَالَ فِي كُلِّ شَهْرَيْنِ مَرَّةً قَالَ لَا قَالَ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً قَالَ لَا قَالَ فَمَا أَجْفَاكُمْ لِسَيِّدِكُمْ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ 7.

ص: 124

قَلَّةُ الزَّادِ وَبُعْدُ النَّأْيِ الْمَسَافَةِ فَقَالَ لَا أَذَلُّكُمْ عَلَى زِيَارَةِ مَقْبُولَةٍ وَإِنْ بَعْدَ النَّأْيِ قَالَ بَلَى فَكَيْفَ أُرُورُهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ أَيَّ يَوْمٍ شِئْتُمْ وَالْبَسَ أَطْهَرَ ثِيَابِكَ وَاصْطَدَّ إِلَى أَعْلَى دَارِكَ أَوْ إِلَى الصَّخْرَاءِ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ بِوَجْهِكَ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ أَنَّ الْقَبْرَ هُنَاكَ يَقُولُ اللَّهُ (فَأَيُّمَا تَوَلَّوْا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ) ثُمَّ قُلِ السَّلَامَ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ وَابْنَ مَوْلَايَ وَسَيِّدِي وَابْنَ سَيِّدِي السَّلَامَ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ الشَّهِيدَ ابْنَ الشَّهِيدِ وَالْقَتِيلَ ابْنَ الْقَتِيلِ وَذَكَرَ الزِّيَارَةَ ثُمَّ قَالَ ثُمَّ تَحَوَّلَ إِلَى يَسَارِكَ قَلِيلًا وَتَحَوَّلَ وَجْهَكَ إِلَى قَبْرِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَهُوَ عِنْدَ رِجْلِ وَالِدِهِ وَتَسَلَّمَ عَلَيْهِ بِمِثْلِ ذَلِكَ ثُمَّ ادْعُ اللَّهَ مَا أَحْبَبْتَ مِنْ أَمْرِ دِينِكَ وَدُنْيَاكَ ثُمَّ تَصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَإِنَّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ ثَمَانٍ أَوْ سِتٍّ أَوْ أَرْبَعٍ أَوْ رَكَعَتَانِ وَأَفْضَلُ لَهَا ثَمَانٍ ثُمَّ تَسَلِّ الْقِبْلَةَ نَحْوَ قَبْرِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَتَقُولُ أَنَا مُودِّعُكَ يَا سَيِّدِي وَابْنَ سَيِّدِي عَلِيَّ ابْنَ الْحُسَيْنِ وَمُودِّعُكُمْ يَا سَادَتِي يَا مَعَاشِرَ الشُّهَدَاءِ فَعَلَيْكُمْ سَلَامُ اللَّهِ وَرَحْمَتُهُ وَرِضْوَانُهُ وَبَرَكَاتُهُ. (1)

حنان بن سدير صيرفي، با گروهی از دوستانش، خدمت امام صادق (ع) رسیدند؛ حضرت رو به او کرد و فرمود: «آیا هر ماه امام حسین (ع) را زیارت می کنی؟» عرض کرد: «نه». فرمود: «در هر دو ماه چطور؟» عرض کرد: «نه». فرمود: «آیا در هر سال، یک بار زیارت می کنی؟» عرض کرد: «نه». فرمود: «چه چیز سبب شده به سرور خود جفا کنید؟» سدير گفت: «يا ابن 8».

ص: 125

رسول الله! دوری راه و بی پولی». امام (ع) فرمود: «آیا نمی خواهید به شما یاد دهم زیارت مقبولی را از راه دور؟» عرض کرد: «یا ابن رسول الله! چگونه است؟» فرمود: «روز جمعه یا هر روز دیگری غسل کن و لباس های پاکیزه بپوش و بر بالای بام خانه ات یا به صحرا برو و رو به کربلا بایست و زیارت نامه بخوان و سپس رو به حضرت علی اکبر سلام بده و بعد از آن، برای دین و دنیای خود دعا کن. سپس چهار رکعت نماز بخوان؛ زیرا نماز زیارت هشت، شش، چهار یا دو رکعت است که هشت رکعت بهتر است و در پایان، رو به قبر امام حسین (ع) کن و خداحافظی نما».

این روایت نیز از نظر دلالت، همانند روایات قبلی است و نکته درخور توجه در روایت این است که حضرت تعداد بیشتر از دو رکعت را به فضیلت بیشتر، تبیین فرموده است.

-و عَنْ جَمَاعَةٍ عَنِ الثَّلَعُكَبَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَعْمَرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعَدَةَ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ: قَالَ لِي مَوْلَايَ الصَّادِقُ (ع) فِي زِيَارَةِ الْأَزْبَعِينَ تَزُورُ اذْتِفَاعَ النَّهَارِ وَ تَقُولُ السَّلَامَ عَلَيَّ وَ لِيِ اللّٰهِ وَ حَبِيبِهِ وَ ذَكَرَ الزِّيَارَةَ إِلَيَّ أَنْ قَالَ وَ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَ تَدْعُو بِمَا أَحْبَبْتَ وَ تَنْصَرِفُ. وَ فِي الْمِصْبَاحِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَ رَوَى الَّذِي قَبْلَهُ مُرْسَلًا أَيْضًا. (1)

صفوان جمال گفته است که مولایم امام صادق (ع) درباره 8.

ص: 126

زیارت اربعین به من فرمود: «موقع بالا آمدن روز زیارت کن و بگو... و دو رکعت نماز بخوان و آنچه دوست می داری دعا کن و بازگرد».

این روایت، از نظر دلالت بر مطلوب، گویاست.

- مُحَمَّدُ بْنُ تَمَّامٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ عَمِّهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ الْخَرَّازِيِّ عَنْ خَالِهِ يَعْقُوبَ ابْنَ إِيَّاسٍ عَنْ مُبَارَكِ الْخُبَّازِيِّ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) أَسَدٌ رَجُوا الْبُغْلَ وَالْحِمَارَ فِي وَقْتِ مَا قَدِيمٍ وَهُوَ فِي الْحَيْرَةِ قَالَ فَرَكِبَ وَرَكِبْتُ حَتَّى دَخَلْتُ الْجُرْفَ ثُمَّ نَزَلْتُ فَصَدَّ لِي رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ تَقَدَّمْتُ قَلِيلًا آخِرَ فَصَّةٍ لِي رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ تَقَدَّمْتُ قَلِيلًا آخِرَ فَصَّةٍ لِي رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكِبْتُ وَرَجَعْتُ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلَتْ فِدَاكَ مَا الْأَوْلَاتَيْنِ وَمَا الثَّانِيَتَيْنِ وَالثَّلَاثَتَيْنِ قَالَ الرُّكْعَتَيْنِ الْأُولَتَيْنِ مَوْضِعَ قَبْرِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) وَالرُّكْعَتَيْنِ الثَّانِيَتَيْنِ مَوْضِعَ رَأْسِ الْحُسَيْنِ (ع) وَالرُّكْعَتَيْنِ الثَّلَاثَتَيْنِ مَوْضِعَ مَنْبَرِ الْقَائِمِ (عج). (1)

مبارک می گوید: زمانی که امام صادق (ع) در حیره بودند، به من فرمود: «قاطر و الاغ را زین کنید». آن گاه سوار شد و من نیز سوار شدم تا اینکه داخل جرف شد. آنجا پیاده شد و دو رکعت نماز خواند و بعد کمی جلورفت و دو رکعت نماز خواند و دوباره کمی جلورفت و دو رکعت نماز خواند. عرض کردم: «فدایت شوم این نمازها برای چه بود؟» فرمود: «دو رکعت اول کنار قبر امیرالمؤمنین (ع) و دومی محل سر امام حسین (ع) و سومی مکان منبر حضرت قائم (عج) بود». 9.

ص: 127

این روایت نیز از نظر دلالت بر مطلوب، گویاست. ضمن اینکه برای مقام رأس الحسین(ع) و مقام منبر حضرت قائم(عج) نیز نماز بیان فرموده است.

کتاب های معتبر زیارت

کامل الزیارات در موارد متعدد، از جمله زیارت امام حسین(ع) از نزدیک، نماز زیارت را دو رکعت نقل نموده است. (1) شیخ مفید(رحمه الله) در کتاب المزار، در زیارت امیر مؤمنان(ع) (2) و زیارت امام حسین(ع) از نزدیک (3) و زیارت امام حسین(ع) از راه دور (4)، نماز زیارت را دو رکعت بیان نموده است.

ابن المشهدی نیز در المزار الکبیر در زیارت رسول الله(ص) (5)، زیارت ائمه بقیع(علیهم السلام) (6)، زیارت ابراهیم، فرزند رسول الله(ص) (7)، زیارت حضرت ابوالفضل(ع) (8)، زیارت امام حسین(ع) (9)، زیارت حضرت علی اکبر(ع) (10)، 3.

ص: 128

-
- 1- . کامل الزیارات، صص 286، 287 و 288 (زیارت امام حسین 7 از راه دور) و صص 34 و 36 (زیارت امیرالمؤمنین 7) و ص 313 (زیارت امام رضا 7) و صص 313 و 314 (زیارت عسکریین 8).
 - 2- . کتاب المزار، شیخ مفید، ص 84.
 - 3- . همان، صص 115، 134 و 185.
 - 4- . همان، ص 214.
 - 5- . المزار الکبیر، ابن مشهدی، ص 69.
 - 6- . همان، صص 88 و 90.
 - 7- . همان، ص 90.
 - 8- . همان، صص 390 و 426.
 - 9- . همان، ص 432.
 - 10- . همان، ص 433.

زیارت امام موسی بن جعفر الکاظم (علیهما السلام)، امام جواد (ع) (1)، زیارت امام رضا (ع) (2) و در زیارت عسکریین (علیهما السلام)، نماز زیارت را دو رکعت بیان کرده است. (3)

شهید اول (رحمه الله) نیز در المزار در زیارت پیامبر (ص) (4)، زیارت ائمه بقیع (علیهم السلام) (5)، زیارت امیر مؤمنان (ع) (6)، زیارت حضرت آدم و نوح (علیهما السلام) (7)، زیارت امام حسین (ع) (8)، زیارت ابی الحسن موسی بن جعفر الکاظم (ع) (9)، زیارت ابی جعفر محمد بن علی الجواد (ع) (10) و زیارت امامین همامین ابی الحسن علی بن محمد الهادی و ابی محمد بن الحسن بن علی العسکری (علیهما السلام)، نماز زیارت را دو رکعت نوشته است. (11)

کفعمی در المصباح، در زیارت امام حسین (ع) (12)، زیارت کاظمین (علیهما السلام) (13)، زیارت امام رضا (ع) (14)، زیارت عسکریین (علیهما السلام) (15)، زیارت 5.

ص: 129

-
- 1- . المزار الكبير، ابن مشهدي، صص 536، 541 و 549.
 - 2- . همان، صص 550، 552 و 652.
 - 3- . همان، صص 553 و 554.
 - 4- . المزار في كيفية زيارات النبي و الأئمة:، ص 16.
 - 5- . همان، ص 28.
 - 6- . همان، صص 49، 98 و 108.
 - 7- . همان، صص 51 و 98.
 - 8- . همان، ص 126.
 - 9- . همان، صص 190 و 195.
 - 10- . همان، صص 193 و 195.
 - 11- . همان، ص 202.
 - 12- . المصباح، کفعمی، ص 485.
 - 13- . همان، ص 493.
 - 14- . همان، ص 494.
 - 15- . همان، ص 495.

شهادای کربلا (1) و زیارت حضرت علی اکبر (ع) (2)، نماز زیارت را دو رکعت بیان نموده است.

چنان که گذشت ایشان در «البلد الامین و الدرع الحصین» چنین آورده است: «وَصَلَاةُ الزِّيَارَةِ لِأَحَدِ الْمَعْصُومِينَ رَكَعَتَانِ يَقْرَأُ فِيهِمَا مَا شَاءَ» (3)؛ «نماز زیارت هریک از معصومان (علیهم السلام)، دو رکعت است؛ با هر سوره ای که خوانده شود».

بنابراین با توجه به روایات صحیح و صراحت دلالت آنها بر مطلوب و نیز عبارات بزرگان در این باره و همچنین متن صریح کتاب های معتبر زیارت و دعا، شکی نمی ماند که مطلوب از نماز زیارت، دو رکعت است و بیشتر از آن، چنان که خواهد آمد، در اکثر موارد، برای فضیلت و ثواب بیشتر می باشد.

چهار رکعت

شیخ طوسی (رحمه الله) در زیارت عاشورا از راه دور آورده است:

فَتَصَلِّ لِي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تُحَسِّنُ رُكُوعَهَا وَتَسْجُودَهَا وَخُشُوعَهَا وَتَسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى سُورَةَ الْحَمْدِ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ أُخْرَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَسُورَةَ الْأَحْزَابِ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَإِذَا جَاءَكَ الْمُتَأَفِّقُونَ أَوْ مَا تَيْسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ. (4)

ص: 130

1- . المصباح، كفعمي، ص 504.

2- . همان، ص 505.

3- . البلد الامین و الدرع الحصین، ص 163.

4- . مصباح المتعجد، ج 2، ص 783.

و چهار رکعت نماز با رکوع و سجده و خشوع زیبا بخوان؛ هر دو رکعت با یک سلام؛ در رکعت اول بعد از حمد، سوره «کافرون»، در رکعت دوم، سوره «توحید» و در نماز دوم، رکعت اول بعد از حمد، سوره «احزاب» و رکعت دوم، سوره «منافقون» یا هر سوره ای از قرآن را می توان خواند.

در کتاب الفقه علی المذاهب الأربعة و مذهب أهل البيت (عليهم السلام)، به صراحت، نماز زیارت را بعد از ذکر زیارت رسول الله (ص)، چهار رکعت بیان نموده است:

ثم صل اربع ركعات صلاة الزيارة بسلامين واقراها ما شئت من السور. (1)

چهار رکعت نماز زیارت بخوان با دو سلام و هر سوره ای که خواستی در آن بخوان.

سید بن طاووس در مصباح الزائر، همچنین در الاقبال و زاد المعاد و مفاتیح الجنان نیز در زیارت حضرت رسول (ص)، نماز زیارت را چهار رکعت بیان نموده اند. (2) این در حالی است که شهید (رحمه الله) در المزار، بعد از زیارت رسول الله (ص)، به صراحت، نماز را دو رکعت بیان فرموده است. (3)

صاحب جواهر (رحمه الله) در جواهر الکلام، بحرانی در «سداد العباد و رشاد».

ص: 131

-
- 1- . الفقه علی المذاهب الأربعة و مذهب أهل البيت:، ج 1، ص 957.
 - 2- . مصباح الزائر، ص 69؛ الإقبال بالأعمال الحسنة، ج 3، ص 126؛ زاد المعاد - مفتاح الجنان، ص 262؛ مفاتیح الجنان، ص 447.
 - 3- . المزار فی کیفیت زیارات النبی و الأئمة:، ص 16.

العباد» و سبزواری در مهذب الاحکام به طور مطلق، ضمن بیان دو، شش و هشت رکعت، به چهار رکعت نیز اشاره نموده اند. (1)

ادله و روایات

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ إِسْنَادِهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْجَمَّالِ عَنِ الصَّادِقِ (ع) قَالَ: سَارَ وَأَنَا مَعَهُ فِي الْقَادِسِيَّةِ حَتَّى أَشْرَفَ عَلَيَّ النَّجْفِ فَقَالَ هَذَا هُوَ الْجَبَلُ الَّذِي اعْتَصَمَ بِهِ ابْنُ جَدِّي نُوحٌ فَقَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِي مُنِي مِنَ الْمَاءِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنْ يَعْتَصِمَ بِكَ مِنِّي أَحَدٌ فَعَارَ فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعَ إِلَى الشَّامِ ثُمَّ قَالَ اعْمِدْ لِي بِنَا قَالَ فَعَدَدْتُ بِهِ فَلَمْ يَزَلْ سَائِرًا حَتَّى أَتَى الْغُرِّيَّ فَوَقَّفَ بِهِ ثُمَّ أَتَى الْقَبْرَ فَسَاقَ السَّلَامَ مِنْ آدَمَ عَلَى نَبِيِّ نَبِيِّ (ع) وَأَنَا أُسَوِّقُ السَّلَامَ مَعَهُ حَتَّى وَصَلَ السَّلَامَ إِلَى النَّبِيِّ (ص) ثُمَّ خَرَّ عَلَى الْقَبْرِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَعَلَا نَحِيْبُهُ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ.

وَفِي خَبَرٍ آخَرَ سِتْ رَكَعَاتٍ وَصَلَّيْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا هَذَا الْقَبْرُ فَقَالَ هَذَا قَبْرُ جَدِّي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع). (2)

صفوان بن مهران می گوید که امام صادق (ع) از قادیسیه حرکت نمود؛ درحالی که من همراهش بودم، تا به نجف رسید و فرمود: «این همان کوهی است که فرزند نوح، بدان پناهنده شد و «گفت به زودی به کوهی پناه می برم که مرا از آب حفظ کند». پس خداوند وحی نمود: «آیا کسی به تو پناه می آورد از دست 9.

ص: 132

1- . جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج 20، ص 94؛ سداد العباد و رشاد العباد، ص 137؛ مهذب الأحکام، سبزواری، ج 15، ص 66.

2- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 379.

من؟!» آن گاه در زمین فرورفت و به سوی شام حرکت کرد. سپس فرمود: «با ما بیا». با او همراه شدم تا به «غری» رسید و آنجا ایستاد. سپس نزدیک قبر شد و آغاز به سلام نمود؛ از آدم(ع) و پیامبران. من نیز به همراه او آغاز نمودم تا رسید به سلام بر پیامبر(ص). سپس صورت خود را بر قبر نهاد و بر او سلام نمود و صدایش را بلند نمود و بعد برخاست و چهار رکعت نماز خواند. [در خبر دیگری وارد شده است که حضرت شش رکعت نماز خواند]. من نیز همراهش خواندم. عرض کردم: «یا بن رسول الله! این قبر کیست؟» فرمود: «این قبر جدم علی بن ابی طالب(ع) است».

این دو روایت، صحیحه اند و از نظر دلالت، دارای تردید است؛ زیرا در یکی، چهار رکعت و در دیگری، شش رکعت بیان شده است؛ به ویژه اینکه در مواردی که در زیارت امیر مؤمنان(ع) شش رکعت بیان گردیده، بنابر قراین، دو رکعت به نیت نماز زیارت امیر مؤمنان(ع)، دو رکعت به نیت حضرت آدم(ع) و دو رکعت از آن به نیت حضرت نوح(ع) می باشد.

-وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسَدِّمٍ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْحَرَّانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مَا لِمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ (ع) قَالَ مَنْ أَتَاهُ وَزَارَهُ وَصَلَّى عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَزْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ: وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ قَالَ وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ.

وَعَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْخُرَازِيِّ عَنْ أَبِي

ابی علی حرانی می گوید که به امام صادق (ع) عرض کردم: «ثواب زیارت امام حسین (ع) چیست؟» فرمود: «کسی که آن حضرت را زیارت کند و نزد او دو رکعت یا چهار رکعت نماز گزارد، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود». عرض کردم: «آیا این ثواب برای زیارت هر پیشوای واجب الطاعه می باشد؟» فرمود: «آری. این ثواب برای هر فردی است که امام واجب الطاعه را زیارت کند».

این روایت از نظر سند، صحیحه است. اما از نظر دلالت، با توجه به اینکه دو رکعت را نیز بیان نموده است، بنابراین منحصر در چهار رکعت نیست و حمل بر افضلیت چهار رکعت می شود.

-وَعَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَمِّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْفَضْلِ الْخُرَازِيِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: قَالَ: إِنَّ إِلَى جَانِبِ كُوفَانَ قَبْرًا مَا أَتَاهُ مَكْرُوبٌ قَطُّ فَصَدَّ لِي عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ إِلَّا نَفَسَ اللَّهُ كَرْبَهُ وَقَصَدَ حَاجَتَهُ قَالَ قُلْتُ قَبْرَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ فَقَالَ لِي بِرَأْسِهِ لَا فَقُلْتُ قَبْرَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) فَقَالَ بِرَأْسِهِ نَعَمْ. (2)

از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمود: نزدیک کوفه قبری است که هر گرفتاری آنجا برود و دو رکعت یا چهار رکعت نماز بخواند، خداوند گرفتاری او را رفع کند و حاجتش را8.

ص: 134

1- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 521؛ کامل الزیارات، ص 251؛ کتاب المزار، شیخ مفید، ص 134.

2- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 378.

برآورده سازد. عرض کردم: «آیا قبر امام حسین (ع) را می فرمایید؟» با سر اشاره فرمود: «نه». عرض کردم: «قبر امیر مؤمنان (ع) را می فرمایید؟» اشاره فرمود: «آری».

این روایت نیز از نظر دلالت، همانند روایات قبلی است و نکته در خور توجه در روایت این است که ممکن است منظور از این نماز، نماز حاجت باشد.

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الْمِصْبَاحِ قَالَ رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ (ع) أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَزُورَ قَبْرَ رَسُولِ اللَّهِ (ص) وَقَبْرَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنَ وَالحُسَيْنَ وَقُبُورِ الْحُجَّجِ (عليهم السلام) وَهُوَ فِي بَلَدِهِ فَلْيَغْتَسِلْ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَلْيَلْبَسْ ثَوْبَيْنِ نَظِيفَيْنِ وَلْيَخْرُجْ إِلَى فَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ ثُمَّ يُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِيهِنَّ مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ فَإِذَا تَشَهَّدَ وَسَلَّمْ فَلْيَقُمْ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَلْيَقُلْ ...

قَالَ وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى أَفْعَلْ ذَلِكَ عَلَى سَطْحِ دَارِكَ. (1)

از امام صادق روایت شده است که فرمود: «هرکه بخوهد از شهر خود، پیامبر (ص) و اهل بیت (عليهم السلام) را زیارت کند، در روز جمعه غسل نماید و لباس پاکیزه بپوشد و به جایی بلند برود و سپس چهار رکعت نماز با هر سوره ای بخواند و بعد از سلام نماز، بایستد و چنین بگوید...». در روایت دیگری وارد شده است که این کار را بر بالای بام خانه خود انجام دهد.

این روایت هرچند از نظر سند، مرسله است، اما از نظر دلالت، بر چهار رکعت تصریح دارد. 9.

ص: 135

عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ طَاوُسٍ فِي مِصْبَاحِ الزَّائِرِ عَنِ الصَّادِقِ (ع) فِي حَدِيثٍ أَنَّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرِضًا الطَّاعَةَ بَعْدَ وَفَاتِهِ وَصَلَّى عِنْدَهُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ. (1)

در مصباح الزائر، طی حدیثی از امام صادق (ع) نقل کرده است: «هرکه پیشوای واجب الطاعه را بعد از وفات زیارت کند و نزد او چهار رکعت نماز بخواند، ثواب يك حج و يك عمره برای او نوشته می شود».

این روایت نیز همانند روایت قبلی هرچند از نظر سند، مرسله است، اما از نظر دلالت، بر چهار رکعت تصریح دارد و همه معصومان اعم از پیامبران و امامان را شامل می شود.

-و حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ النَّخَعِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ حَدَّثَنَا صَهْبُؤَانُ بْنُ مِهْرَانَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ (ع) قَالَ سَأَرْتُ وَأَنَا مَعَهُ مِنَ الْقَادِسِيَّةِ حَتَّى أَشْرَفَ عَلَى النَّجْفِ فَقَالَ هُوَ الْجَبَلُ الَّذِي اعْتَصَمَ بِهِ ابْنُ جَدِّي نُوحٌ (ع) فَقَالَ سَأَوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْتَصِمُ مِنِّي مِنَ الْمَاءِ فَأَوْحَى إِلَيَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَيْهِ بِالنَّجْفِ اِيعْتَصِمْ بِكَ مِنِّي فَعَابَ فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعَ إِلَى قِبَلِ الشَّامِ ثُمَّ قَالَ اِعْدِلْ بِنَا فَعَدَلْتُ فَلَمْ يَزَلْ سَائِرًا حَتَّى أَتَى الْغُرِّيَّ فَوَقَّفَ عَلَى الْقَبْرِ فَسَأَلَ السَّلَامَ مِنْ آدَمَ عَلَى نَبِيِّ وَنَبِيِّ (ع) وَأَنَا أُسَوِّقُ مَعَهُ حَتَّى وَصَلْتُ السَّلَامَ إِلَى النَّبِيِّ (ص) ثُمَّ حَرَّ عَلَى الْقَبْرِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَعَلَا نَحِيْبَهُ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَصَلَّيْتُ مَعَهُ وَقُلْتُ 1.

ص: 136

يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا هَذَا الْقَبْرِ فَقَالَ هَذَا قَبْرِ جَدِّي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ. (1)

صفوان بن مهران می گوید که امام صادق (ع) از قادسیه حرکت نمود؛ درحالی که من همراهش بودم؛ تا به نجف رسید و فرمود: این همان کوهی است که فرزند نوح بدان پناهنده شد؛ «گفت به زودی به کوهی پناه می برم که مرا از آب حفظ کند». پس خداوند وحی نمود: «آیا کسی به تو پناه می آورد از دست من؟!»، آن گاه در زمین فرورفت و به سوی شام حرکت کرد، سپس فرمود: «با ما بیا». با او همراه شدم تا به «غری» رسید و آنجا ایستاد. سپس نزدیک قبر شد و آغاز به سلام نمود؛ از آدم (ع) و پیامبران. من نیز به همراه او آغاز نمودم تا رسید به سلام بر پیامبر (ص).

سپس صورت خود را بر قبر نهاد و بر او سلام نمود و صدایش را بلند نمود و بعد برخاست و چهار رکعت نماز خواند. من نیز همراهش خواندم. عرض کردم: «یا بن رسول الله! این قبر کیست؟» فرمود: «این قبر جدم علی بن ابی طالب (ع) است».

این روایت از نظر دلالت، بر چهار رکعت، تصریح دارد.

صاحب مصباح المتهجد، بعد از زیارت حضرت امام حسین (ع) آورده است: 5.

ص: 137

صَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ أَوْ سِتِّ رَكَعَاتٍ أَوْ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ وَهُوَ أَفْضَلُهَا وَأَقَلُّهُ رَكَعَاتَانِ. (1)

چهار، شش یا هشت رکعت نماز زیارت بخوان و افضل آن، هشت و کمترین آن، دو رکعت است.

در اینجا با توجه به اینکه دو رکعت، شش رکعت و هشت رکعت را نیز بیان نموده است، بنابراین منحصر در چهار رکعت نیست و نکته درخور توجه این است که تعداد بیشتر از دو رکعت را به فضیلت بیشتر تبیین کرده و اقل نماز زیارت را دو رکعت بیان نموده است.

همان گونه که روشن است در متن بیشتر این روایات، فقط چهار رکعت ذکر نشده است. بنابراین با توجه به قراین و با توجه به متن این روایات و سایر ادله، چنان که در بیان دو رکعت گذشت، به فضیلت چهار رکعت حمل می شود.

شش رکعت

در عبارات برخی از بزرگان، کنار دو یا چهار یا هشت رکعت، شش رکعت نیز ذکر گردیده است و این مطلب، برگرفته از متن برخی روایات می باشد؛ مانند صاحب جواهر (رحمه الله) در جواهر الکلام، بحرانی در «سداد العباد و رشاد العباد» و سبزواری در مهذب الاحکام که ضمن بیان دو، چهار، و هشت رکعت، به شش رکعت نیز اشاره نموده اند. (2)

ص: 138

1- . مصباح المتعبد و سلاح المتعبد، ج 1، ص 290.

2- . جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج 20، ص 94؛ سداد العباد و رشاد العباد، ص 137؛ مهذب الأحکام، سبزواری، ج 15، ص 66.

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْجَمَّالِ عَنِ الصَّادِقِ (ع) قَالَ: سَارَ وَأَنَا مَعَهُ فِي الْقَادِسِيَّةِ حَتَّى أَشْرَفَ عَلَيَّ النَّجْفِ فَقَالَ هَذَا هُوَ الْجَبَلُ الَّذِي اعْتَصَمَ بِهِ ابْنُ جَدِّي نُوحٌ فَقَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِي مُنِي مِنَ الْمَاءِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ ايْتَصِمْ بِكَ مِنِّي أَحَدٌ فَغَارَ فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعَ إِلَى الشَّامِ ثُمَّ قَالَ ائْتِدِلْ بِنَا قَالَ فَعَدَلْتُ بِهِ فَلَمْ يَزَلْ سَائِرًا حَتَّى أَتَى الْغُرِّيَ فَوَقَفَ بِهِ ثُمَّ أَتَى الْقَبْرَ فَسَاقَ السَّلَامَ مِنْ آدَمَ عَلَيَّ نَبِيِّ (ع) وَأَنَا أُسَوِّقُ السَّلَامَ مَعَهُ حَتَّى وَصَلَ السَّلَامَ إِلَى النَّبِيِّ (ص) ثُمَّ خَرَّ عَلَى الْقَبْرِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَعَلَا نَحِيْبُهُ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ.

وَفِي خَبَرٍ آخَرَ سِتْ رَكَعَاتٍ وَصَلَّيْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا هَذَا الْقَبْرُ فَقَالَ هَذَا قَبْرُ جَدِّي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع). (1)

صفوان بن مهران می گوید که امام صادق (ع) از قادسیه حرکت نمود؛ در حالی که من همراهش بودم تا به نجف رسید و فرمود: این همان کوهی است که فرزند نوح بدان پناهنده شد؛ «گفت به زودی به کوهی پناه می برم که مرا از آب حفظ کند». پس خداوند وحی نمود: «آیا کسی به تو پناه می آورد از دست من». آن گاه در زمین فرورفت و به سوی شام حرکت کرد. سپس فرمود: «با ما بیا». با او همراه شدم تا به «غری» رسید و آنجا ایستاد. سپس نزدیک قبر شد و آغاز به سلام نمود؛ از آدم (ع) و پیامبران. من نیز به همراه او آغاز نمودم تا رسید به سلام بر 9.

ص: 139

پیامبر(ص). سپس صورت خود را بر قبر نهاد و بر او سلام نمود و صدایش را بلند نمود و بعد برخاست و چهار رکعت نماز خواند. [در خبر دیگری وارد شده است که حضرت، شش رکعت نماز خواند]. من نیز همراهش خواندم. عرض کردم: «یا بن رسول الله! این قبر کیست؟» فرمود: «این قبر جدم علی بن ابی طالب(ع) است».

چنان که گذشت این دو روایت، صحیحه اند و از نظر دلالت، دارای تردیدند؛ زیرا در یکی، چهار رکعت و در دیگری، شش رکعت بیان شده است؛ به ویژه اینکه در مواردی که در زیارت امیر مؤمنان(ع) شش رکعت بیان گردیده است. با توجه به قراین موجود در روایات و عبارات بزرگان (1)، دو رکعت به نیت نماز زیارت امیر مؤمنان(ع)، دو رکعت به نیت حضرت آدم(ع) و دو رکعت از آن نیز به نیت حضرت نوح(ع) می باشد.

- جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قَوْلٍ وَهُوَ فِي الْمَزَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ قَالَ: دَخَلَ حَنَانُ بْنُ سَدِيرٍ الصَّبْرِيِّ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَقَالَ يَا حَنَانُ تَزُورُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً قَالَ لَا قَالَ فَنِي كُلِّ شَهْرَيْنِ مَرَّةً قَالَ لَا قَالَ فَنِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً قَالَ لَا قَالَ فَمَا أَجْفَاكُمْ لِسَدِّ يَدِكُمْ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَلَمَّا زَادَ وَبُعِدَ النَّأْيُ الْمَسَافَةَ فَقَالَ أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى زِيَارَةٍ مَقْبُولَةٍ وَإِنْ بَعْدَ النَّأْيِ قَالَ بَلَى فَكَيْفَ أَرُورُهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ اغْتَسِلْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ أَيَّ يَوْمٍ شِئْتَ وَالْبَسْ أَطْهَرَ ثِيَابِكَ وَاصْعَدْ إِلَى أَعْلَى دَارِكَ⁷.

ص: 140

1- . مانند تصریح شهید ا در المزار في كيفية زيارات النبي و الأئمة:، صص 49- 51 و 98؛ ذكرى الشيعة في احكام الشريعة، ج 4، ص 287.

أَوْ إِلَى الصَّحْرَاءِ وَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ بِوَجْهِكَ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ أَنَّ الْقَبْرَ هُنَاكَ يَقُولُ اللَّهُ (فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ) ثُمَّ قُلِ السَّلَامَ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ وَابْنَ مَوْلَايَ وَسَيِّدِي وَابْنَ سَيِّدِي السَّلَامَ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ الشَّهِيدَ ابْنَ الشَّهِيدِ وَالْقَتِيلَ ابْنَ الْقَتِيلِ وَذَكَرَ الزِّيَارَةَ ثُمَّ قَالَ ثُمَّ تَتَحَوَّلُ إِلَى يَسَارِكَ قَلِيلًا وَتُحَوَّلُ وَجْهَكَ إِلَى قَبْرِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَهُوَ عِنْدَ رِجْلِ وَالِدِهِ وَتُسَلِّمُ عَلَيْهِ بِمِثْلِ ذَلِكَ ثُمَّ ادْعُ اللَّهَ مَا أَحْبَبْتَ مِنْ أَمْرِ دِينِكَ وَدُنْيَاكَ ثُمَّ تُصَلِّيْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَإِنَّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ ثَمَانٍ أَوْ سِتٍّ أَوْ أَرْبَعٍ أَوْ رَكَعَتَانِ وَأَفْضَلُ لَهَا ثَمَانٍ ثُمَّ تَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ نَحْوَ قَبْرِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَتَقُولُ أَنَا مُودِّعُكَ يَا سَيِّدِي وَابْنَ سَيِّدِي عَلِيَّ ابْنَ الْحُسَيْنِ وَمُودِّعُكُمْ يَا سَادَتِي يَا مَعَاشِرَ الشُّهَدَاءِ فَعَلَيْكُمْ سَلَامُ اللَّهِ وَرَحْمَتُهُ وَرِضْوَانُهُ وَبَرَكَاتُهُ. (1)

حنان بن سدير صيرفی با گروهی از دوستانش، خدمت امام صادق (ع) رسیدند؛ حضرت رو به او کرد و فرمود: «آیا هر ماه، امام حسین (ع) را زیارت می کنی؟» عرض کرد: «نه». فرمود: «در هر دو ماه چطور؟» عرض کرد: «نه». فرمود: «در هر سال یک بار زیارت می کنی؟» عرض کرد: «نه». فرمود: «چه چیز سبب شده است به سرور خود، جفا کنید؟!» سدير گفت: «یا بن رسول الله! دوری راه و بی پولی». امام (ع) فرمود: «آیا نمی خواهید به شما یاد دهم زیارت مقبولی را از راه دور؟» عرض کرد: «یا بن رسول الله! چگونه است؟» فرمود: «روز جمعه یا هر روز دیگری غسل کن و لباس های پاکیزه بپوش و برو».

ص: 141

بالای بام خانه ات یا به صحرا برو و رو به کربلا بایست و زیارت نامه بخوان و سپس رو به حضرت علی اکبر سلام بده و بعد از آن برای دین و دنیای خود دعا کن و بعد چهار رکعت نماز بخوان؛ زیرا نماز زیارت، هشت، شش، چهار یا دو رکعت است که هشت رکعت بهتر است و در پایان، رو به قبر امام حسین (ع) کن و خدا حافظی نما.

با توجه به اینکه در این روایت، ضمن بیان شش رکعت، دو رکعت، چهار رکعت و هشت رکعت را نیز بیان نموده است، بنابراین نماز منحصر در شش رکعت نیست و نکته در خور توجه در روایت این است که حضرت، تعداد بیشتر از دو رکعت را به فضیلت بیشتر، تبیین فرموده است.

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ ثُوَيْرٍ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَ يُوسُفُ بْنُ ظَبْيَانَ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَ كَانَ أَكْبَرَنَا سِئَانًا إِلَى أَنْ قَالَ فَقَالَ إِذَا أَرَدْتَ زِيَارَةَ الْحُسَيْنِ كَيْفَ أَصْنَعُ وَ كَيْفَ أَقُولُ: قَالَ... ثُمَّ تَدُورُ فَتَجْعَلُ قَبْرَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) بَيْنَ يَدَيْكَ فَصَلِّ سِتَّ رَكَعَاتٍ وَ قَدْ تَمَّتْ زِيَارَتُكَ فَإِنْ شِئْتَ فَأَنْصَرِفْ.

وَرَوَاهُ الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ نَحْوَهُ وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ نَحْوَهُ. (1)

حسین بن ثویر می گوید که من و یونس بن ظبیان که از نظر سنّ از ما بزرگ تر بود، نزد امام صادق (ع) بودیم. یونس از 3.

ص: 142

حضرت پرسید: «هرگاه خواستم امام حسین(ع) را زیارت کنم، چگونه عمل کنم و چه بگویم؟» حضرت فرمود: «... و بعد قبر شریف را دور بزن و رو به قبله، به گونه ای که قبر مطهر روبه رویت باشد، شش رکعت نماز بخوان؛ در اینجا زیارت تو کامل شده است و می توانی بازگردی».

با توجه به متن این روایت و روایت قبلی و سایر روایات و عبارات بزرگان، این شش رکعت، دو رکعت به نیت سیدالشهدا(ع)، دو رکعت به نیت حضرت علی اکبر(ع) و دو رکعت به نیت سایر شهدا خوانده می شود.

همچنین در مصباح المتعجد، بعد از زیارت امام حسین(ع) آمده است:

صَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ أَوْ سِتَ رَكَعَاتٍ أَوْ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ وَ هُوَ أَفْضَلُهَا وَأَقَلُّهُ رَكَعَاتَانِ. (1)

چهار، شش یا هشت رکعت نماز زیارت بخوان و افضل آن، هشت رکعتی و کمترین آن، دو رکعت است.

چنان که گذشت، در اینجا با توجه به اینکه کنار شش رکعت، دو رکعت، چهار رکعت و هشت رکعت را نیز بیان نموده است، بنابراین در شش رکعت منحصر نیست. نکته درخور توجه در روایت این است که تعداد بیشتر از دو رکعت را به فضیلت بیشتر تبیین کرده و اقل نماز زیارت را نیز دو رکعت، بیان نموده است. 0.

ص: 143

ابن المشهدی (رحمه الله) در زیارت امیر مؤمنان (ع) در دو مورد، شش رکعت بیان کرده است. (1) اما با توجه به اینکه در مواردی که در زیارت امیر مؤمنان (ع) شش رکعت بیان شده، با توجه به قراین موجود در روایات و عبارات بزرگان (2)، دو رکعت به نیت نماز زیارت امیر مؤمنان (ع)، دو رکعت به نیت حضرت آدم (ع) و دو رکعت نیز به نیت حضرت نوح (ع) می باشد. به هر حال، دلالت این کلام بر مقصود، مشکل است.

همان گونه که روشن است، در متن بیشتر این روایات، فقط شش رکعت، ذکر نشده است. بنابراین با توجه به قراین و با توجه به متن این روایات و سایر ادله و روایات، چنان که در بیان دو رکعت و چهار رکعت نیز گذشت، در مواردی که شش رکعت بیان گردیده، به فضیلت شش رکعت حمل می شود.

هشت رکعت

در عبارات برخی از بزرگان، کنار دو، چهار یا شش رکعت، هشت رکعت نیز ذکر گردیده است و این مطلب، برگرفته از متن برخی روایات می باشد. مانند صاحب جواهر (رحمه الله) در جواهر الکلام، بحرانی در «سداد العباد و رشاد العباد» و سبزواری در مهذب الاحکام. (3)

علامه مجلسی (رحمه الله) در زاد المعاد در زیارت امام حسین (ع)، این مطلب

ص: 144

-
- 1- . المزار الكبير، مشهدي، صص 221 و 260.
 - 2- . مانند تصريح شهيد ا در المزار في كيفية زيارات النبي و الائمه:، صص 49 - 51 و 98؛ ذكرى الشيعة في أحكام الشريعة، ج 4، ص 287.
 - 3- . جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ج 20، ص 94؛ سداد العباد و رشاد العباد، ص 137؛ مهذب الأحكام، سبزواري، ج 15، ص 66.

را آورده است. (1) دلیل این مطلب نیز چنان که گذشت، بیان هشت رکعت در برخی از روایات و عبارات برخی بزرگان است و ما به سبب خودداری از تکرار، متن روایات و عبارات مذکور را نقل نمی کنیم. (2) به ویژه به سبب اینکه در متن این روایات، انحصاراً هشت رکعت ذکر نشده است. بنابراین با توجه به قراین و نیز متن این روایات و سایر ادله و روایات، چنان که در بیان دو رکعت نیز گذشت، به فضیلت هشت رکعت حمل می شود.

دوازده رکعت

نماز زیارت دوازده رکعتی، فقط درباره حضرت بقیة الله (عج) نقل شده است؛ چنان که صاحب المزار الکبیر، بعد از نقل زیارت نامه برای حضرت بقیة الله (عج)، دوازده رکعت نماز نقل نموده است:

التوجه إلى الحجة صاحب الزمان صلوات الله عليه بعد صلاة اثنتي عشرة ركعة تقرأ فيها قل هو الله أحد ركعتين ركعتين، و تصلي على محمد وآله (عليهم السلام) كثيرا.

قَالَ أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ أَشْثَنَاسٍ: وَأَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّعَلَجِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ بْنُ حَمَزَةَ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَيْبٍ، قَالَ: عَرَفْنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: شَكَّوتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ شَوْقِي إِلَى رُؤْيَةِ مَوْلَانَا (ع) فَقَالَ لِي: مَعَ

ص: 145

1- . زاد المعاد - مفتاح الجنان، ص 294.

2- . وسائل الشيعة، ج 14، ص 580؛ كامل الزيارات، صص 289 و 290؛ مصباح المتعبد و سلاح المتعبد، ج 1، ص 290.

الشُّوقُ تَشْتَهِي أَنْ تَرَاهُ، فَقُلْتُ لَهُ: نَعَمْ، فَقَالَ لِي: شَكَرَ اللَّهُ لَكَ شَوْقَكَ وَأَرَاكَ وَجْهَكَ إِوْجَهَهُ فِي يُسْرٍ وَعَافِيَةٍ، لَا تَلْتَمِسُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَنْ تَرَاهُ، فَإِنَّ أَيَّامَ الْعَيْبَةِ تَسْتَأْتِقُ إِلَيْهِ، وَلَا تَسْأَلُ إِلَّا جَمَاعَ مَعَهُ إِنَّهَا عَزَائِمُ اللَّهِ وَالتَّسْلِيمُ لَهَا أَوْلَى، وَلَكِنْ تَوَجَّهْ إِلَيْهِ بِالزِّيَارَةِ.

فَأَمَّا كَيْفَ يُعْمَلُ وَمَا أَمَلَاهُ عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ فَانْسَحُوهُ مِنْ عِنْدِهِ، وَهُوَ التَّوَجُّهُ إِلَى الصَّاحِبِ بِالزِّيَارَةِ بَعْدَ صَلَاةِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً.

تَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فِي جَمِيعِهَا رَكْعَتَيْ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَتَقُولُ: قَوْلَ اللَّهِ جَلَّ اسْمُهُ: سَلَامٌ عَلَيَّ يَا آلَ يَاسِينَ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ * (إِمَامُهُ) مَنْ يَهْدِيهِ صِدْرَاطَهُ الْمُسْتَقِيمَ، وَقَدْ آتَاكُمْ اللَّهُ خِلَافَتَهُ يَا آلَ يَاسِينَ، وَذَكَرْنَا فِي الزِّيَارَةِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدِ النَّبِيِّ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ. (1)

روی نمودن به حضرت حجت (عج) بعد از دوازده رکعت نماز است که دو رکعت دو رکعت، با سوره توحید خوانده می شود و با صلوات زیاد همراه است. احمد بن ابراهیم می گوید که با محمد بن عثمان، نایب خاص امام زمان (عج)، از شدت اشتیاق خود به دیدار حضرت حجت (عج) سخن گفتم. «گفت: خیلی دوست داری حضرت را ببینی؟» گفتم: «آری». گفت: «نیکو باد نزد خدا این شوق تو و به خوبی جمال او را ببینی! اما ای اباعبدالله دیدن آن حضرت را طلب مکن؛ زیرا غیبت برای او استوار گشته و همنشینی با او را نخواه که امری بس عظیم است و قبول این امور، بهتر است. اما به سوی آن حضرت به 6.

ص: 146

وسيله زيارت توجه كن و چگونگي آن چنين است كه بعد از دوازده ركعت نماز كه دو ركعت دو ركعت با سوره توحيد مي خواني و بعد صلوات، چنين مي گويي...».

در زيارت سرداب مقدس، بعد زيارت نامه، دوازده ركعت نماز ذكر نموده است. (1) سيد نيز در مصباح الزائر، بعد از زيارت حضرت صاحب(عج)، چنين آورده است: «ثم صل في مكانك اثنتي عشرة ركعة». (2)

همچنين شهيد در المزار بعد از زيارت نامه آن حضرت، دوازده ركعت نماز ذكر نموده است. ايشان براي اين كلام خود، هيچ مستندي نقل نمروده است. (3)

كفعمي نيز در المصباح، بعد از زيارت نامه آن حضرت، دوازده ركعت نماز ذكر نموده است. ايشان نيز همانند شهيد، براي اين كلام خود، هيچ مستندي نقل نمروده است. (4) با توجه به اينكه هيچ يك از اين كلمات، مستند به قول معصوم(عليهم السلام) نيست، فقط به اميد ثواب مي توان انجام داد.

مطلق (نامحدود)

در برخي از روايات و نيز عبارات كتاب هاي معتبر زيارت، تعبيرهاي وجود دارد كه از آنها عدم محدوديت نماز بعد از زيارت استفاده مي شود كه در اينجا به تعدادي از آنها اشاره مي كنيم:

ص: 147

- 1- . المزار الكبير، ابن مشهدي، ص 589.
- 2- . مصباح الزائر، ص 424.
- 3- . المزار في كيفية زيارات النبي و الأئمة:، ص 210.
- 4- . المصباح، كفعمي، ص 498.

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ زَيْدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: ... وَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ السَّلَامِ عَلَى الشُّهَدَاءِ فَأَنْتَ قَبْرُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَاجْعَلْهُ بَيْنَ يَدَيْكَ ثُمَّ تُصَلِّي مَا بَدَأَ لَكَ. (1)

بعد از سلام به شهدا برو به سوی قبر حضرت امام حسین (ع) و آن را مقابل خود قرار بده و هرچه می خواهی نماز بخوان.

- حَدَّثَنِي أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ وَ جَمَاعَةٌ مَشَايِخِي عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ وَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ نَاجِيَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: ... صَلَّى عِنْدَ رَأْسِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ (ع). (2)

بالای سر امام حسین (ع) نماز بخوان.

- وَ بِإِسْمِ نَادِهِ عَنِ الْأَصَمِ قَالَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ قَالَ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَلْ يُزَارُ وَالِدُكَ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ وَ يُصَلَّى عِنْدَهُ وَ قَالَ يُصَلِّي خَلْفَهُ وَ لَا يُتَقَدَّمُ عَلَيْهِ قَالَ فَمَا لِمَنْ أَتَاهُ قَالَ الْجَنَّةُ. (3)

فردی نزد امام صادق (ع) آمد و عرض کرد: «یا بن رسول الله! آیا پدر بزرگوارتان (امام حسین) را می توان زیارت کرد؟» فرمود: «آری و نزد او نماز خوانده می شود». سپس اضافه کرد: 4.

ص: 148

1- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 518؛ کامل الزیارات، ص 245.

2- . کامل الزیارات، ص 244.

3- . همان، ص 244.

فرمود: «پشت سر آن حضرت، نماز خوانده می شود، نه جلوتر از او». راوی عرض کرد: «ثواب این عمل چیست؟» فرمود: «بهشت».

- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادِ الْبَصْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَصَمِّ قَالَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَلْ يُزَارُ وَالِدُكَ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ وَيُصَلَّى عِنْدَهُ وَقَالَ وَيُصَلَّى خَلْفَهُ وَلَا يُتَقَدَّمُ. (1)

شخصی نزد امام صادق (ع) آمد و عرض کرد: «یا بن رسول الله! آیا پدر بزرگوارتان (امام حسین (ع)) را می توان زیارت کرد؟» فرمود: «آری و نزد او نماز خوانده می شود». سپس اضافه فرمود: «باید نماز پشت سر آن حضرت خوانده شود؛ نه جلوتر از او».

مرحوم ابن مشهدی در بیشتر موارد، این عبارت را نوشته است: «فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلِّ بَعْدَهُمَا مَا بَدَأَ لَكَ»؛ «دو رکعت نماز بخوان. پس هر چه توانستی نماز بخوان».

همچنین در زیارت حضرت ابوالفضل (ع) (2)، امام کاظم (ع) (3)، امام رضا (ع) (4)، زیارت عسکریین (علیهما السلام) (5) و نیز در زیارت حضرت زهرا (س)، بعد 3.

ص: 149

1- . کامل الزیارات، ص 246.

2- . المزار الكبير، مشهدی، صص 390 و 391.

3- . همان، صص 536 و 537.

4- . همان، صص 549، 550 و 552.

5- . همان، ص 553.

از زیارت نامه، چنین آورده است: «ثُمَّ صَلَّى مَا بَدَأَ لَكَ وَادْعُ بِمَا شِئْتَ» (1)؛ «سپس هر چه توانستی نماز بخوان و هر چه خواستی دعا کن».

در یکی از زیارت های امام حسین(ع)، طی روایت مفصلی بعد از ذکر زیارت نامه، چنین نقل کرده است: «ثُمَّ انْهَضْ إِلَى صَلَوَاتِكَ، فَلَاكُ بِكُلِّ رُكْعَةٍ رُكْعَتَهَا عِنْدَهُ كَثُوبٌ...» (2)؛ «سپس برای نماز هایت برخیز؛ زیرا برای هر رکعت آن نزد امام حسین(ع) ثواب است».

شهید نیز در چند مورد، چنین آورده است؛ برای مثال در زیارت ابی الحسن موسی بن جعفر الکاظم(علیهما السلام) آورده است: «صَلِّ رُكْعَتَيْنِ عِنْدَ الرَّأْسِ وَصَلِّ بَعْدَهَا مَا أَحْبَبْتَ» (3)؛ «بالای سر، دو رکعت نماز بخوان و بعد از آن، هر چه خواستی نماز بخوان».

در زیارت ابی جعفر محمد بن علی الجواد(ع) نیز آورده است: «ثُمَّ صَلِّ رُكْعَتَيْنِ لِلزِّيَارَةِ وَصَلِّ بَعْدَهُمَا مَا شِئْتَ» (4)؛ «سپس دو رکعت نماز زیارت 3.

ص: 150

1- المزار الكبير، مشهدي، ص 82.

2- زیارة أخري له 7 زار بها جابر ۱. أَخْبَرَنِي بِهَا الشَّيْخُ الْفَقِيهُ الْعَالِمُ أَبُو الْبَقَاءِ هِبَةُ اللَّهِ بْنُ نَمَانَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِدَارِهِ فِي الْحِلَّةِ بَلَدِ الْجَامِعِينَ سَنَةَ تِسْعٍ وَسِتِّينَ وَخَمْسَةَ مِائَةٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا الشَّيْخُ الْأَمِينُ الْعَالِمُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ طَحَّالٍ الْمَقْدَادِيُّ الْمَجَاوِرُ بِمَشْهَدِ مَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ 7 فِي شَهْرِ هُورِ سَنَةِ عِشْرِينَ وَخَمْسَةَ مِائَةٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّئِيسُ الْأَجَلُّ السَّيِّدُ أَبُو الْبَقَاءِ هِبَةُ اللَّهِ ابْنُ نَاصِرِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ نَصْرِ بِمَشْهَدِ مَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ 7 فِي شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ سَنَةَ ثَمَانٍ وَثَمَانِينَ وَأَرْبَعِمِائَةٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ سَعْدُ بْنُ وَهْبِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَلْمَانَ الدَّهْقَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ خَلْفِ بْنِ الْجَعْدِ بْنِ سَنَانَ الْبَرَّازِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ كَعْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ صَبِيحٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدِ الْأَعْمَشِ، عَنِ جَابِرِ الْجُعْفِيِّ، عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ 8 أَنَّهُ قَالَ لِجَابِرٍ: ...ثُمَّ انْهَضْ إِلَى صَلَوَاتِكَ، فَلَاكُ بِكُلِّ رُكْعَةٍ رُكْعَتَهَا عِنْدَهُ كَثُوبٌ. ر.ك: همان، ص 434.

3- المزار في كيفية زيارات النبي و الائمه، صص 188-190.

4- همان، صص 192 و 193.

بخوان و بعد از آن، هرچه خواستی نماز بخوان».

در زیارت عسکریین (علیهما السلام) نیز چنین آورده است:

ثُمَّ تُصَلِّي عِنْدَ الرَّأْسِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ تُصَلِّي بَعْدَهَا مَا بَدَا لَكَ وَ تَدْعُو. (1)

سپس چهار رکعت نماز بالای سر بخوان و بعد از آن، هرچه خواستی نماز بخوان و دعا کن.

از مجموع روایات و کلمات اصحاب درباره کمیت نماز زیارت که بیان گردید، می توان استفاده کرد اقل نماز زیارت، دو رکعت است و بیشتر از آن، برای کسب فضیلت بالاتر است.

کیفیت نماز زیارت

سوره هایی که در نماز زیارت خوانده می شود

در روایات بسیاری که در بیان نماز زیارت وارد شده، سخنی از سوره ای خاص، به میان نیامده است و بسیاری از بزرگان نیز یا سوره ای خاص را ذکر نکرده یا تصریح نموده اند که می توان هر سوره ای را خواند (2) و برخی نیز اختلاف در مسئله را بیان نموده اند. (3)

در کامل الزیارات، بعد از نقل زیارت امام رضا(ع)، چنین آورده است:

ص: 151

1- . المزار في كيفية زيارات النبي و الائمة:، صص 201 و 202.

2- . الإقبال بالأعمال الحسنة، ج 3، ص 126؛ المزار، شهيد اول، ص 10؛ البلد الأمين و الدرع الحصين، ص 163؛ الفقه علي المذاهب الأربعة و مذهب اهل البيت:، ج 1، ص 957؛ منهاج الملة في بيان الوقت و القبلة، ص 196.

3- . سداد العباد و رشاد العباد، ص 137.

ثُمَّ تَحَوَّلَ عِنْدَ رَأْسِهِ مِنْ خَلْفِهِ وَصَلَّ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي إِحْدَاهُمَا يَسَ وَفِي الْأُخْرَى الرَّحْمَنَ. (1)

سپس از پشت سر، به بالای سر برو و دو رکعت نماز بخوان؛ در يك رکعت، سوره «يس» و در رکعت ديگر، «الرحمن» بخوان.

در کتاب «من لا يحضره الفقيه» نیز بعد از زیارت حضرت رضا(ع) چنین آمده است:

صَلِّ رَكَعَتَيْنِ وَتَقْرَأُ فِي إِحْدَاهُمَا الْحَمْدَ وَفِي الْأُخْرَى الْحَمْدَ وَالرَّحْمَنَ. (2)

دو رکعت نماز بخوان؛ در يك رکعت، بعد از حمد «يس» و در رکعت ديگر، «الرحمن» بخوان.

شیخ طوسی (رحمه الله) در زیارت عاشورا از راه دور، آورده است:

فَتَصَلِّ لِي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تُحَسِّنُ رُكُوعَهَا وَسَجُودَهَا وَخُشُوعَهَا وَتَسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى سُورَةَ الْحَمْدِ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ أُخْرَيَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَسُورَةَ الْأَحْزَابِ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَإِذَا جَاءَكَ الْمُتَأَفِّقُونَ أَوْ مَا تَيْسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ. (3)

و چهار رکعت نماز با رکوع و سجده و خشوع زیبا بخوان؛ هر دو رکعت با يك سلام، در رکعت اول بعد از حمد، سوره 3.

ص: 152

1- . کامل الزیارات، ص 313.

2- . من لا يحضره الفقيه، ج 2، ص 605.

3- . مصباح المتهجد، ج 2، ص 783.

«کافرون»، در رکعت دوم «توحید» و در نماز دوم رکعت اول بعد از حمد، سوره «احزاب» و رکعت دوم سوره «منافقون» یا هر سوره ای از قرآن را می توان خواند.

سید بن طاووس نیز در زیارت امام حسین(ع) می نویسد:

ثم عد الى موضع رأس الحسين(ع) واستقبل القبلة وصل ركعتين صلاة الزيارة تقرا في الأولى الحمد وسورة الانبياء وفي الثانية الحمد وسورة الحشر، أو ماتهما لك من القرآن... (1)

سپس به بالای سر امام حسین(ع) بازگرد و رو به قبله بایست و دو رکعت نماز زیارت بخوان؛ در رکعت اول بعد از حمد، سوره «انبياء» و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره «الحشر» یا آنچه از قرآن می توانی بخوان.

او در جای دیگر همین کتاب، نماز زیارت امام حسین(ع) را چهار رکعت با توحید و کافرون بیان نموده (2) و در زیارت امام کاظم(ع) آورده است:

ثم تصلي ركعتي الزيارة، تقرا فيهما يس والرحمن أو ما تيسر من القرآن... .

سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان و در آن «یس» و «الرحمن» یا هر چه می توانی از قرآن بخوان.

اما در زیارت دوم و سوم، سوره خاصی را ذکر نکرده است. (3) در زیارت 0.

ص: 153

1- . مصباح الزائر، ص 240.

2- . همان، ص 528.

3- . همان، ص 380.

امام رضا(ع) نیز آورده است:

ثم تحول من عند الرأس وصل ركعتين تقرأ في إحداهما يس وفي الأخرى الرحمن... (1)

سپس به سوی بالای سر برو و دو رکعت نماز بخوان؛ در يك ركعت، سوره «يس» و در ركعت ديگر، سوره «الرحمن» را بخوان.

كفعمی نیز با اینکه برای هیچ يك از ائمه و سایر زیارتگاه ها، سوره خاصی بیان نکرده است (2)، اما در زیارت غدیریه امیر مؤمنان(ع) چنین آورده است:

صَلِّ عِنْدَ رَأْسِهِ رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى بِالْحَمْدِ وَالرَّحْمَنِ وَفِي الثَّانِيَةِ بِالْحَمْدِ وَ يَس. (3)

در بالاسر آن حضرت، دو رکعت نماز بخوان؛ در ركعت اول بعد از حمد، سوره «الرحمن» و در ركعت دوم بعد از حمد، سوره «يس» را بخوان.

مرحوم شهید در نماز زیارت امیر مؤمنان(ع) سوره های خاصی را بیان نموده است. (4) اما در جای دیگری از همان کتاب، برای آن حضرت، سوره خاصی بیان نکرده است. (5) همچنین برای سایر اهل بیت(علیهم السلام) نماز زیارت 8.

ص: 154

1- . مصباح الزائر، ص 394.

2- . المصباح، كفعمي، صص 485، 493-495 و... .

3- . همان، ص 479؛ زیارة الغدير لعلی 7.

4- . المزار في كيفية زیارات النبي و الائمه:، ص 49 «رَكْعَتَيْنِ مِنْهَا زِيَارَةٌ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ 7 تَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ الرَّحْمَنِ وَ فِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَ سُورَةَ يَس».

5- . المزار في كيفية زیارات النبي و الائمه:، ص 98.

آورده است. اما سوره ای خاص بیان نکرده است. (1)

شیخ مفید (رحمه الله) نیز در کتاب «الإشراف فی عامة فرائض أهل الإسلام» به طور مطلق، نماز زیارت را چنین بیان نموده است:

وصلاة الزيارة ركعتان يقرأ في الأولى منهما بالحمد وسورة الرحمن وفي الثانية الحمد وسورة يس ويجزئك غيرهما مما تيسر من القرآن.

(2)

نماز زیارت دو رکعت است؛ در رکعت اول، حمد و «الرحمن» و در رکعت دوم، حمد و «یس» یا هرچه می توانی از قرآن بخوان.

اما در زیارت امیر مؤمنان (ع) آورده است:

فَصَلِّ رُكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةَ الرَّحْمَنِ. (3)

دو رکعت نماز بخوان در رکعت اول، حمد و «یس» و در رکعت دوم، حمد و «الرحمن» بخوان.

سپس در صفحه بعد چنین بیان نموده است:

وَتَقُومُ تُصَلِّي أَرْبَعَ رُكْعَاتٍ تَقْرَأُ فِيهَا بِمِثْلِ مَا قَرَأْتَ فِي الرُّكْعَتَيْنِ وَيُجْزِيكَ أَنْ تَقْرَأَ - إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ أَوْ سُورَةَ الْإِخْلَاصِ وَيُجْزِيكَ إِنْ عَدَلْتَ عَنْ ذَلِكَ إِلَى مَا تَيْسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ تَكْمُلُ بِالْأَرْبَعِ 5.

ص: 155

1- . المزار في كيفية زيارات النبي والائمة:، صص 108، 125، 126، 159، 188-190، 192، 193، 202، 210.

2- . الإشراف في عامة فرائض أهل الإسلام، ص 30.

3- . كتاب المزار، شيخ مفيد، صص 83 و 115.

سِتَّ رَكَعَاتِ الرَّكْعَتَانِ الْأُولَتَانِ مِنْهَا لِزِيَارَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) وَالْأُزْبُعِ لِزِيَارَةِ آدَمَ وَنُوحٍ (عليهما السلام). (1)

برخیز و چهار رکعت نماز بخوان همانند آنچه در دو رکعت قبلی خواندی و خواندن سوره «قدر» یا «توحید» یا هر سوره دیگر از قرآن کافی است. با این چهار رکعت، شش رکعت کامل می شود؛ دو رکعت اول برای امیر مؤمنان (ع) و این چهار رکعت، برای حضرت آدم (ع) و حضرت نوح (ع) است.

در الاقبال بالاعمال الحسنة، در اعمال روز ولادت حضرت زهرا (س)، زیارت آن حضرت را ذکر نموده و سپس چنین آورده است:

ثم تصلي صلاة الزيارة وان استطعت أن تصلي صلاتها صلى الله عليها، فافعل، وهي ركعتان تقرأ في كل ركعة الحمد مرة وستين مرة قل هو الله أحد. (2)

آن گاه نماز زیارت بخوان و اگر بتوانی نماز آن حضرت را بخوان و آن دو رکعت می باشد؛ در هر رکعت، یک مرتبه حمد و شصت مرتبه «توحید» خوانده می شود.

محدث بحرانی (رحمه الله) در کتاب «الدرر النجفية» آورده است:

في كتاب مزار (البحار) أيضا عن السيد الزاهد العابد المجاهد، رضي الدين بن طاوس - نور الله تعالى مرقده - في «مصباح الزائر» في زيارة طويلة حيث قال فيها: «ثم اعدل إلى موضع الرأس، فاستقبل القبلة وصل ركعتين صلاة الزيارة، تقرأ في الاولى الحمد و6.

ص: 156

1- . كتاب المزار، شيخ مفيد، ص 84.

2- . ر.ك: الاقبال بالاعمال الحسنة، ج 3، ص 166.

سورة الأنبياء، وفي الثانية الحمد و سورة الحشر او ما تهياً لك» إلى آخره. (1)

در بحار الانوار به نقل از «مصباح الزائر»، در ضمن زیارت مفصلی، چنین آمده است: «سپس به بالاسر برو و رو به قبله کن و دو رکعت نماز زیارت بخوان؛ در رکعت اول، «حمد» و سوره «انبياء» و در رکعت دوم، حمد و سوره «الحشر» یا هر چه می توانی قرآن بخوان.

اما محدث نوری (رحمه الله) در «خاتمة المستدرک» این مطلب را از غریب دانسته است. (2)

استاد گرامی آیت الله آقای فاضل (رحمه الله) نیز در مناسک الحج در بیان آداب زیارت، چنین آورده است:

أن یصلی صلاة الزيارة بعد الفراغ من قراءة الزيارة و يستحب أن یقرأ بعد الحمد في الركعة الاولى سورة يس و في الركعة الثانية بعد الحمد سورة الرحمن. (3)

زائر بعد از قرائت زیارت نامه، نماز زیارت بخواند و مستحب است که در رکعت اول بعد از حمد، سوره «یس» و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره «الرحمن» بخواند.

با توجه به اینکه در روایات صحیحه، سوره خاصی برای نماز زیارت ذکر نشده است، مطالبی که از بزرگان درباره بیان سوره خاص وارد شده، 4.

ص: 157

1- . الدرر النجفية من الملتقطات اليوسفيه، ج2، ص296.

2- . خاتمة المستدرک، ج2، ص456.

3- . مناسک الحج، فاضل، ص274.

مستند به روایت مسند و قابل قبول از ائمه معصوم (علیهم السلام) نیست. از این رو می توان چنین نتیجه گرفت که نماز زیارت، به سوره ای خاص مقید نیست و هر سوره ای که خوانده شود، کافی است؛ مگر بر مبنای کسی که قائل به تسامح در ادله سنن باشد و آن هم تسامح در حدی که فتوای يك مجتهد را مبنای استحباب در سنن بدانند.

ص: 158

در اینجا چند مسئله مطرح است:

مسئله اول: تقدیم یا تأخیر نماز زیارت

نماز زیارت، قبل از زیارت خوانده می شود یا بعد از آن؟ با مراجعه به متن روایات و کلمات بزرگانی که متعرض این مسئله شده اند، متوجه می شویم در زیارت از نزدیک، مشهور این است که نماز زیارت بعد از زیارت خوانده می شود. اما در زیارت از دور، نماز مقدم می شود. (1)

گفتنی است برخی از بزرگان، رساله مبسوط و مستغلی در این

ص: 159

1- . غنیة النزوع، ابن زهره، تحقیق: شیخ ابراهیم بهادری، ص 109؛ المهذب، ابن براج، ج 1، ص 291؛ تقدم نماز زیارت در زیارت از بعید، ص 331؛ جامع عباسی و تکمیل آن (محشی، ط - جدید)، ص 493؛ هداية الأمة الي احکام الائمة - منتخب المسائل، ج 5، ص 199؛ مفتاح الكرامة في شرح قواعد العلامة (ط - الحديثة)، ج 9، ص 267؛ جواهر الکلام في شرح شرائع الاسلام، ج 12، ص 181؛ سداد العباد و رشاد العباد، ص 137؛ مناسک الحج، فاضل، ص 274؛ مناسک زائر، شبیری، ص 295.

موضوع نگاشته و این مطلب را تأیید و تقویت نموده اند. (1)

البته برخی دیگر نیز فرموده اند که در هر زیارت، باید حدیث آن را ملاحظه نمود. پس هرگاه زیارت را مقدم ذکر نموده باشد، زیارت مقدم داشته می شود و هرگاه نماز را مقدم ذکر کرده باشد، باید نماز را بر زیارت مقدم نمود. (2)

اما مرحوم علامه مجلسی در زیارت از دور، قول به تخییر در تقدیم یا تأخیر را اظهر می شمارد و خالی از قوت نمی داند. (3)

صاحب جواهر نیز در این باره چنین می نویسد:

ويستحب زيارة النبي وفاطمة والأئمة صلوات الله وسلامه عليهم أجمعين من بعد بمعنى الإيماء إلى قبورهم بالسلام، ويستحب أن يكون ذلك على سطح الدار أو في فلاة من الأرض بعد الغسل ولبس أطهر الثياب وصلاة الزيارة الثمانية أو الست أو الأربعة أو الركعتين مؤميا بالسلام إلى قبورهم، وينبغي أن يكون بالمأثور، ويتأكد ذلك في كل جمعة، والظاهر جواز تأخير الصلاة بعد الإيماء بالسلام. (4)

زیارت پیامبر(ص)، حضرت زهرا(س) و ائمه اطهار(علیهم السلام) از راه دور 0.

ص: 160

-
- 1- . تقدم نماز زیارت در زیارت از بعید، علامه میر سید احمد علوی عاملی، تحقیق و تصحیح: محمد جواد نورمحمدی، صص 339 و 346.
 - 2- . عوائد الايام، صص 792 و 793؛ رسائل و مسائل، نراقی، ج 1، ص 73؛ رسالة في لبس السواد - الانوار الالهيه، ص 128.
 - 3- . ملاذ الأخيار في فهم تهذيب الأخبار، ج 9، ص 280؛ مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول، ج 18، ص 316.
 - 4- . جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ج 20، ص 100.

به معنای سلام با اشاره، مستحب است و نیز مستحب است این سلام با اشاره از راه دور بر بام خانه یا بلندی دیگری بعد از غسل و پوشیدن پاکیزه ترین لباس ها و بعد از هشت یا شش یا چهار یا دو رکعت نماز باشد. همچنین سزاوار است این سلام، مأثور (از طریق اهل بیت (علیهم السلام) رسیده) باشد. این عمل در هر جمعه، مؤکد است و علی الظاهر می توان این نماز را بعد از اشاره به سلام، بجا آورد.

اما روایاتی که از آنها استفاده می شود در زیارت از دور، نماز مقدم است و برخی از آنها صحیح السند می باشند، بدین قراراند:

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ وَنَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَصِدِّ عَدُوَّكَ أَعْلَى مَنْزِلِهِ فَلْيُصَلِّ رَكَعَتَيْنِ وَتُيُومٍ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا. (1)

امام صادق (ع) فرمود: هرگاه راه یکی از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد، بر بام خانه اش برود و دو رکعت نماز بگزارد و به سوی قبور ما سلام کند که این سلام، به ما می رسد.

این روایت، صحیح است.

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيْسَى عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ وَنَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَعْلُ عَلَى مَنْزِلِهِ وَتُيُومٍ بِالسَّلَامِ إِلَى 7.

ص: 161

قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا وَلْتَسَلِمَ عَلَيَّ عَلَى الْأَئِمَّةِ (عليهم السلام) مِنْ بَعِيدٍ كَمَا تُسَلِّمُ عَلَيْهِمْ مِنْ قَرِيبٍ غَيْرَ أَنَّكَ لَا يَصِحُّ أَنْ تَقُولَ أَتَيْتُكَ زَائِرًا بَلْ تَقُولُ مُؤَيِّدًا مَعَهُ فَصَدَّتْكَ بَقَلْبِي زَائِرًا إِذْ عَجَزْتَ عَنْ حُضُورِ مَسْجِدِكَ وَوَجَّهْتَ إِلَيْكَ سَلَامِي لِعِلْمِي بِأَنَّهُ يَبْلُغُكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ فَاشْفَعْ لِي عِنْدَ رَبِّكَ عَزَّ وَجَلَّ وَتَدْعُو بِمَا أَحَبَبْتَ. وَرَوَاهُ الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ يَصِلُ إِلَيْنَا. (1)

امام صادق (ع) فرمود: هرگاه راه یکی از شما دور باشد و سفر برایش دشوار باشد، بر بام خانه اش برود و دو رکعت نماز بگزارد و به سوی قبور ما سلام کند که این سلام، به ما می رسد. همان گونه که از نزدیک، به ائمه (عليهم السلام) سلام داده می شود، از دور نیز سلام داده می شود؛ با این فرق که از راه دور، عبارت «أَتَيْتُكَ زَائِرًا»؛ «برای زیارت نزد شما آمدم» گفته نمی شود و به جای آن می گویند: «قصدتک بقلبی زائراً»؛ «با قلبم قصد زیارت شما نمودم»؛ زیرا نمی توانستم حضوراً به زیارت بیایم و سلام به سویتان فرستادم؛ زیرا می دانم این سلام به شما می رسد. درود خدا بر شما باد، مرا نزد پروردگارت شفاعت فرما. پس از آن هرچه خواستی دعا کن.

سند هر دو طریق این روایت، صحیح است.

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الْمَصْبَاحِ قَالَ رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ (ع) أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَزُورَ قَبْرَ رَسُولِ اللَّهِ (ص) وَقَبْرَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَفَاطِمَةَ وَالحَسَنَ وَالحُسَيْنَ وَقُبُورَ الْحُجَّجِ (عليهم السلام) وَهُوَ 7.

ص: 162

فِي بَلَدِهِ فَلْيَغْتَسِلْ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَ لِيَلْبَسَ ثَوْبَيْنِ نَظِيفَيْنِ وَ لِيَخْرُجَ إِلَى فَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ ثُمَّ يُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِيهِنَّ مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ فَإِذَا تَشَهَّدَ وَ سَلَّمَ فَلْيَتَّقِ الْقَبْلَةَ وَ لِيَقُلْ... قَالَ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى أَفْعَلْ ذَلِكَ عَلَى سَطْحِ دَارِكَ. (1)

از امام صادق روایت شده که فرمود: هر که بخوهد از شهر خود، پیامبر(ص) و اهل بیت(علیهم السلام) را زیارت کند، در روز جمعه غسل نماید و لباس پاکیزه بپوشد و به جایی بلند برود. سپس چهار رکعت نماز با هر سوره ای بخواند و بعد از سلام نماز رو به قبله بایستد و چنین بگوید... در روایت دیگری وارد شده است این کار را بر بالای بام خانه خود انجام دهد.

گفتنی است برخی از این روایات، در کامل الزیارات آمده و مرحوم شیخ مفید نیز در کتاب المزار آورده است. (2) اما روایاتی که دلالت بر تأخیر نماز در زیارت از دور می نماید:

- جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قَوْلَوَيْهِ فِي الْمَزَارِ عَنْ... قَالَ: دَخَلَ حَنَّانُ بْنُ سَدِيرٍ الصَّيْرَفِيُّ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)... ثُمَّ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَإِنَّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ ثَمَانٍ أَوْ سِتٍّ أَوْ أَرْبَعٍ أَوْ رَكَعَتَانِ وَأَفْضَلُهَا ثَمَانٍ. (3)

حنان بن سدير صيرفي با گروهی از دوستانش، خدمت امام صادق(ع) رسیدند... حضرت نحوه زیارت از دور را بیان فرمودند) و بعد چهار رکعت نماز بخوان؛ زیرا نماز زیارت 9.

ص: 163

1- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 579.

2- . کامل الزیارات، صص 286-288؛ کتاب المزار، شیخ مفید، صص 214 و 215.

3- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 581؛ کامل الزیارات، ص 289.

هشت، شش، چهار یا دو رکعت است که هشت رکعت بهتر است.

این روایت مفصل است و ما فقط محل استشهاد از آن را آوردیم.

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الْمَصَدِّ بِإِحْوَالِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) أَنَّهُ ذَكَرَ لَهُ ثَوَابَ زِيَارَةِ الْحُسَيْنِ (ع) فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ فَقَالَ لَهُ فَمَا لِمَنْ كَانَ فِي بَعِيدِ الْبِلَادِ وَأَقَاصِيهِ وَلَمْ يُمَكِّنْهُ الْمَصِيرُ إِلَيْهِ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ فَقَالَ إِذَا كَانَ كَذَلِكَ بَرَزَ إِلَى الصَّحْرَاءِ أَوْ صَدَّ عَدَّ سَطْحًا مُرْتَفِعًا وَأَوْمَأَ إِلَيْهِ بِالسَّلَامِ وَاجْتَهَدَ فِي الدُّعَاءِ عَلَى قَاتِلِهِ وَصَلَّى مِنْ بَعْدِ رَكَعَتَيْنِ وَلَيْكُنْ ذَلِكَ فِي صَدْرِ النَّهَارِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ ثُمَّ ذَكَرَ زِيَارَةَ طَوِيلَةً ثُمَّ قَالَ وَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَزُورَهُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ دَارِكَ بِهَذِهِ الزِّيَارَةِ فَافْعَلْ. (1)

علقمه گوید: امام باقر (ع) برای کسی که امام حسین (ع) را در روز عاشورا زیارت کند، ثواب بیان نمود... عرض کردم: «فدایت شوم کسی که در سرزمین های دور است و نمی تواند در این روز از نزدیک امام حسین (ع) را زیارت کند، چگونه عمل کند؟!» فرمود: «به صحرا یا بالای بام خانه اش برود و به آن حضرت سلام دهد و قاتلان حضرت را نفرین کند و دو رکعت نماز بخواند؛ این کار را قبل از ظهر انجام دهد... آن گاه زیارت مفصلی بیان کرد و فرمود: چنانچه می توانی هر روز با این زیارت از خانه ات آن حضرت را زیارت کن».

با توجه به اینکه سند این دو روایت مرفوعه است، توان تعارض با0.

ص: 164

روایات قبل را ندارند. بنابراین روایاتی که نماز را در زیارت از دور، مقدم ذکر نموده اند، بدون معارض می مانند.

اما روایاتی که نشان می دهد نماز در زیارت از نزدیک، بعد از زیارت خوانده می شود، فراوان اند که در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم:

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ زَيْدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: إِذَا فَرَغْتَ مِنَ السَّلَامِ عَلَى الشُّهَدَاءِ فَأَنْتَ قَبْرَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فَاجْعَلْهُ بَيْنَ يَدَيْكَ ثُمَّ تُصَلِّي مَا بَدَأَ لَكَ. (1)

امام صادق (ع) فرمود: بعد از سلام بر شهدا، برو به طرف قبر اباعبدالله (ع) و قبر شریف را مقابل خود قرار بده و نماز بخوان.

سند این روایت صحیح است.

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ ابْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ ثَوْبَانَ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَيُونُسُ بْنُ ظَبْيَانَ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَكَانَ أَكْبَرَنَا سِوَا إِلَى أَنْ قَالَ فَقَالَ إِذَا أَرَدْتَ زِيَارَةَ الْحُسَيْنِ (ع) كَيْفَ أَصْنَعُ وَكَيْفَ أَقُولُ: قَالَ... ثُمَّ تَدُورُ فَتَجْعَلُ قَبْرَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) بَيْنَ يَدَيْكَ فَصَلِّ سِتَّ رَكَعَاتٍ وَقَدْ تَمَّتْ زِيَارَتُكَ فَإِنْ شِئْتَ فَأَنْصَرِفْ. وَرَوَاهُ الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ نَحْوَهُ وَرَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ نَحْوَهُ أَقُولُ: وَالزِّيَارَاتُ الْمَأْثُورَةُ كَثِيرَةٌ جِدًّا لَمْ أَذْكَرْهَا خَوْفَ الْإِطَالَةِ. (2)

حسین بن ثوبان می گوید من و یونس بن ظبیان که از نظر سن از 3.

ص: 165

1- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 518.

2- . همان، صص 491 و 493.

ما بزرگ تر بود، نزد امام صادق(ع) بودیم. یونس از حضرت پرسید: «هرگاه خواستم امام حسین(ع) را زیارت کنم، چگونه عمل کنم و چه بگویم؟» فرمود: «... (زیارت نامه بخوان) و سپس قبر شریف را دور بزن و رو به قبله، به گونه ای که قبر مطهر روبه رویت باشد، شش رکعت نماز بخوان. در اینجا زیارت تو کامل شده است و می توانی بازگردی».

سند این روایت، صحیح است.

در کتب معتبر زیارت نیز در موارد متعدد زیارت از نزدیک، نماز را بعد از زیارت نقل فرموده اند که در برخی از آنها، سند نیز ذکر گردیده است. (1)

ابن مشهدی در زیارت حضرت بقیة الله(عج)، در يك مورد، نماز را مقدم بر زیارت ذکر کرده (2) و در مورد دیگر، مؤخر بیان نموده است. (3) اما شهید(رحمه الله) و کفعمی(رحمه الله) که برای زیارت آن حضرت، نماز ذکر کرده اند، نماز را بعد از زیارت نامه آورده اند. (4)

در مجموع، با ملاحظه روایات و کتب معتبر زیارت، شکی باقی نمی ماند که قول مشهور، به صواب نزدیک تر است. 8.

ص: 166

-
- 1- . کامل الزیارات، صص 22، 35، 36 و 251؛ کتاب المزار، شیخ المفید، صص 115، 134 و 185؛ مصباح الزائر، صص 69، 103، 104، 127؛ المزار الكبير، صص 88 و 90، 390، 391، 554 و...؛ المزار في كيفية زیارات النبي و الائمة، صص 28، 49، 51، 98، 126، 201 و...؛ المصباح، کفعمی، صص 485، 490، 493، 494 و...؛ زاد المعاد - مفتاح الجنان، ص 54؛ الإقبال بالأعمال الحسنة، ج 3، ص 166.
 - 2- . المزار الكبير، ص 585.
 - 3- . همان، ص 590.
 - 4- . المزار في كيفية زیارات النبي و الائمة، ص 210؛ المصباح، کفعمی، ص 498.

مسئله دوم: همزمانی نماز زیارت با نماز واجب و نماز جماعت

در صورت وارد شدن وقت نماز واجب، به ویژه هم زمان با برگزاری نماز جماعت در حرم، آیا می توان نماز زیارت خواند؟

در موارد متعددی، در صورت تداخل نمازهای دیگر با وقت نمازهای واجب یومیه، براساس آنچه از متون فقهی استفاده می شود، فریضه یومیه مقدم داشته می شود؛ مانند موارد زیر:

- قضای نماز یومیه؛

- قضای نماز شب؛

- قضای سایر نمازهای نافله یا انجام دادن ابتدایی آنها (1)؛

- نماز احرام؛

ص: 167

1- . الفقه - فقه الرضا، ص 155؛ من لا یحضره الفقیه، ج 1، ص 496؛ المقنعه، شیخ مفید، ص 212؛ المبسوط فی فقه الامامیه، ج 1، صص 128 و 315؛ النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی، صص 62، 146 و 213؛ المهذب، ابن براج، ج 1، ص 219؛ الوسيلة الی نیل الفضیله، ص 84؛ أجوبة مسائل و رسائل فی مختلف فنون المعرفة، ص 42؛ فلاح السائل و نجاح المسائل، ص 80؛ نکت النهایة، ج 1، صص 282، 367، 385 و 469؛ مختلف الشیعة فی أحكام الشریعه، ج 2، ص 57؛ رسائل الشہید الاول، ص 185؛ النفلیه، ص 85؛ الفوائد الملیة لشرح الرسالة النفلیه، ص 26؛ روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، ج 2، ص 727؛ لوامع صاحبقرانی، ج 5، ص 215؛ ذخیرة المعاد فی شرح الإرشاد، ج 2، صص 204 و 587؛ الفصول المهمة فی أصول الائمة - تکملة الوسائل، ج 2، ص 71؛ بحار الانوار، ج 80، ص 152؛ شرح فروع الکافی، ج 2، ص 463؛ کشف اللثام و الابهام عن قواعد الأحکام، ج 3، ص 100؛ الحدائق الناضرة فی احکام العترة الطاهرة، ج 15، ص 24؛ مصابیح الظلام، ج 3، ص 41؛ مفتاح الکرامة فی شرح قواعد العلامة (ط - الحدیثة)، ج 5، صص 182 و 183؛ جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج 7، صص 297 و 302 و ج 18، ص 190؛ مصباح الفقیه، ج 9، صص 423 و 434؛ النجعة فی شرح اللمعة، ج 2، ص 70؛ مدارک العروه، اشتهاړدي، ج 8، ص 224 و ج 12، ص 227؛ موسوعة الفقه الإسلامی طبقا لمذهب اهل البيت:، ج 6، ص 311؛ منهاج الملة فی بیان الوقت و القبلة، ص 208.

- نماز طواف؛

- نماز کسوف یا خسوف؛

- نماز میت؛ مگر در صورتی که درباره میت مشکلی باشد.

بنابراین درباره نماز زیارت، هرچند مطلب خاصی وارد نشده، اما می توان گفت در صورت تداخل نماز زیارت با وقت نماز فریضه، به طریق اولی، نماز یومیه مقدم است. البته در صورت برقراری نماز جماعت، برخی علما در حاشیه مجمع الرسائل، به علت وهن، فتوای به حرمت نماز زیارت در این زمان داده اند. (1)

مسئله سوم: شمول حکم نمازهای مستحبی نسبت به نماز زیارت

باتوجه به فتوای صریح برخی از فقهای عظام مبنی بر کراهت خواندن نمازهای مستحبی در برخی اوقات، مانند موقع طلوع یا غروب آفتاب، آیا این حکم شامل نماز زیارت نیز می باشد؟

مرحوم شیخ (رحمه الله) در «خلاف»، اوقات کراهت خواندن نمازهای نافله (مستحبی) را چنین بیان فرموده است:

الأوقات التي تكره فيها الصلاة خمسة: وقتان تكره الصلاة لأجل الفعل، و ثلاثة لأجل الوقت. فما كره لأجل الفعل، بعد طلوع الفجر الى طلوع الشمس، و بعد العصر الى غروبها. (2)

در پنج وقت، خواندن نماز نافله کراهت دارد؛ دو مورد به سبب خود نماز است و سه مورد دیگر به سبب وقت است. اما دو

ص: 168

1- . مجمع الرسائل (محشي صاحب جواهر)، ص 205.

2- . الخلاف، ج 1، ص 520.

موردی که به سبب خود نماز مکروه است: بعد از فجر تا طلوع آفتاب و بعد از عصر تا غروب آفتاب.

بسیاری از بزرگان نیز همین مضمون را آورده اند. (1) سپس مرحوم شیخ درباره نمازهای دارای سبب، از جمله نماز زیارت، چنین می نویسد:

و الأول انما یکره ابتداء الصلاة فيه نافله، و اما کل صلاة لها سبب من قضاء فريضة أو نافله، أو تحية مسجد، أو صلاة زيارة، أو صلاة إحرام، أو صلاة طواف، أو نذر، أو صلاة كسوف، أو جنازة فإنه لا بأس به ولا یکره. (2)

در مواردی که خود نماز نافله، موجب کراهت در بعضی اوقات می شود، منظور نافله بدون سبب خاص است. اما نمازهایی که دارای سبب اند، مکروه نمی باشند؛ مانند نماز قضای واجب، قضای نافله، تحیت مسجد، نماز زیارت، نماز احرام، نماز طواف، نماز نذری، نماز کسوف و نماز میت.

برخی بر این مطلب، اجماع نیز نقل نموده اند. (3) مرحوم عاملی نیز در «مفتاح الکرامه» در این باره چنین نوشته است:

لا کراهية لما له سبب منها إجماعاً في ظاهر «الناصریات» حيث قال 2.

ص: 169

1- . المؤلف من المختلف بين ائمة السلف، ج 1، ص 181؛ المبسوط في فقه الإمامية، ج 1، ص 76؛ اصباح الشيعة بمصباح الشريعة، ص 61؛ مختلف الشيعة في احكام الشريعة، ج 2، ص 56؛ لوامع صاحبقراني، ج 5، ص 5؛ ذخيرة المعاد في شرح الإرشاد، ج 2، ص 204؛ كشف الغطاء عن مبهمات الشريعة الغراء (ط - الحديثه)، ج 3، ص 304؛ مستمسك العروة الوثقي، ج 5، ص 142؛ شرح فروع الكافي، ج 2، ص 464؛ جامع المسائل (بهجت)، ج 1، ص 263.

2- . الخلاف، ج 1، ص 520.

3- . مستمسك العروة الوثقي، ج 5، ص 142.

عندنا وفي «الذكرى» أن ذلك هو المشهور وفي «المدارك» المشهور أن ماله سبب و النوافل المرتبة لا كراهة فيه وفي «الخلاف» الإجماع على عدم البأس و الكراهة في ذوات الأسباب من قضاء نافلة أو تحية مسجد أو صلاة زيارة أو صلاة إحرام أو طواف فيما كره لأجل الفعل يعني بعد طلوع الفجر و بعد العصر... ثم إنا نقول أن الشهرة هي أقامت أخبار الباب و نزلتها على الكراهية فينبغي أن يدور الأمر في ذوات الأسباب مدار الشهرة و حيث لا شهرة على الكراهية في المستثنيات بل الشهرة على خلافها نفيناها بالأصل السليم عن المعارض. (1)

نمازهایی که دارای سبب می باشند، در هیچ زمانی، کراهت پیدا نمی کنند؛ چنان که در کتاب «ناصریات» گفته است که از ظاهر کلمه «عندنا» استفاده می شود این مطلب نزد ایشان، اجماعی است. در «ذکرى» نیز آمده که این مطلب، مشهور است. همچنین در «مدارك» گفته است بنا بر مشهور، آنچه دارای سبب است، کراهت ندارد. در «خلاف» نیز گفته است بنا بر اجماع، نمازهای دارای سبب، مکروه نیست. اما به نظر ما، چون کراهت مطلق نماز نافله، از اخبار استفاده شده است، باید در نمازهای دارای سبب نیز شهرت بر کراهت باشد. اما چون چنین شهرتی وجود ندارد، بلکه مشهور خلاف این است، کراهت منتفی است. 0.

ص: 170

1- . مفتاح الكرامة في شرح قواعد العلامة (ط - الحديثة)، ج 5، ص 180.

صاحب جواهر (رحمه الله) در این باره چنین آورده:

و كيف كان فلا بأس بما له سبب كصلاة الزيارة و الحاجة و قضاء النوافل المرتبة وفاقا للمشهور نقلا و تحصيلا، بل في الرياض أن عليه عامة المتأخرين، بل ظاهر «عندنا» في المحكي عن الناصرية الإجماع عليه، بل في المحكي عن الخلاف الإجماع صريحا عليه. (1)

نمازهای دارای سبب، مانند نماز زیارت، نماز حاجت و قضای نمازهای نافله یومیه کراهت ندارند؛ بنابر مشهور منقول و آنچه ما به دست آوردیم. در «ریاض» گفته است که عموم متأخران، این مطلب را قبول دارند. بنابر آنچه نیز از «ناصریات» نقل شده است با عبارت «عندنا»، اجماع استفاده می شود و براساس آنچه از «خلاف» نقل شده، به اجماع بر این مطلب، تصریح نموده است.

برخی نیز فرموده اند اگر زائر در موقع طلوع آفتاب و هنگام غروب آن زیارت نماید، نماز زیارت را به تأخیر بیندازد تا وقتی که سرخی آن، موقع طلوع و زردی آن موقع غروب، از بین برود.

شیخ مفید (رحمه الله) فرموده است:

و من حضر بعض المشاهد عند طلوع الشمس و غروبها فليزر و يؤخر صلاة الزيارة حتى تذهب حمرة الشمس عند طلوعها و صفرتها عند غروبها. (2)

ص: 171

1- . جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ج 7، ص 292.

2- . المقنعه، شیخ مفید، ص 212.

کسی که موقع طلوع و غروب آفتاب، در زیارتگاهی حضور داشته باشد، پس زیارت نماید و نماز زیارت را به تأخیر بیندازد تا وقتی که سرخی آفتاب موقع طلوع و زردی آن موقع غروب، از بین برود.

برخی دیگر فرموده اند دلیلی بر خارج نمودن نماز زیارت از عمومات کراهت نداریم. بنابراین کراهت نماز زیارت، تحت عمومات کراهت، باقی است. (1)

ادله: روایات در این باره فراوان است. البته از نظر دلالت، مختلف می باشند که ما در اینجا به برخی از آنها اشاره می نماییم:

- وَعَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَكِينٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: لَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَصَلَّى الْمَغْرِبُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. (2)

امام صادق (ع) فرمود: «بعد از عصر تا نماز مغرب و بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب، نمازی خوانده نمی شود».

این روایت از نظر سند، موثق است. اما از نظر دلالت، کلی است و مطلق نماز را شامل می شود.

- وَيَأْسَدُ نَادِيَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ بِلَالٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَيْهِ فِي قَضَاءِ النَّافِلَةِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ وَمِنْ بَعْدِ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ تَغِيْبَ الشَّمْسُ فَكَتَبَ لَا يَجُوزُ ذَلِكَ 5.

ص: 172

1- . منهاج الملة في بيان الوقت و القبلة، ص 208؛ كشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، ج 3، ص 100؛ موسوعة الامام الخوئي، ج 11، ص 357.

2- . وسائل الشيعه، ج 4، ص 235.

راوی می گوید که به حضرت درباره خواندن نماز نافله بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب و بعد از عصر تا غروب آفتاب نامه نوشتم. حضرت در پاسخ نوشت: «فقط در مواردی که سبب وجود دارد، جایز می باشد».

این روایت از نظر سند، صحیح است. اما از نظر دلالت، نسبت به روایت قبل خاص است. بنابراین در موارد خاص، از تحت عام خارج می شود و مانعی از خواندن نماز در این موارد نیست.

-و يَأْتِي نَادِيَهُ عَنْ أَبِي الْحُسَيْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ أَنَّهُ وَرَدَ عَلَيْهِ فِيمَا وَرَدَ مِنْ جَوَابِ مَسَائِلِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِيِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ وَ أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنِ الصَّلَاةِ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ عِنْدَ غُرُوبِهَا فَلَيْتُنْ كَانَ كَمَا يَقُولُ النَّاسُ إِنَّ الشَّمْسَ تَطْلُعُ بَيْنَ فَرْزَيِ شَيْطَانٍ فَمَا أُزْغِمَ أَنْفَ الشَّيْطَانِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الصَّلَاةِ فَصَلَّهَا وَ أُزْغِمَ أَنْفَ الشَّيْطَانِ. (2)

محمد بن جعفر اسدی می گوید در بخشی از مسائلی که از طریق محمد بن عثمان عمری (از نواب خاص حضرت) به دست او رسیده، حضرت فرموده است: «آنچه پرسیده ای از نماز خواندن موقع طلوع و غروب آفتاب، اگر درست می گویند که آفتاب از بین شاخ های شیطان طلوع می کند و بین شاخ های شیطان غروب می کند، پس بینی شیطان را به خاک 6.

ص: 173

1- . وسائل الشیعه، ج 4، ص 235.

2- . همان، ص 236.

بمال؛ زیرا به وسیله هیچ چیز همانند خواندن نماز، بینی شیطان به خاک مالیده نمی شود.

این روایت از نظر سند، صحیح است و از نظر دلالت، با روایت اول تعارض دارد.

چند روایت صحیح نیز درباره جواز خواندن برخی نمازها در هر ساعت از شبانه روز وارد شده است؛ از جمله:

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) أَنَّهُ قَالَ: أَرْبَعُ صَلَوَاتٍ يُصَلِّيَهَا الرَّجُلُ فِي كُلِّ سَاعَةٍ صَلَاةٌ فَاتَتْكَ فَمَتَى مَا ذَكَرْتَهَا أَذْيَبَتْهَا وَصَلَاةٌ رَكَعَتِي طَوَافِ الْفَرِيضَةِ وَصَلَاةُ الْكُسُوفِ وَالصَّلَاةُ عَلَى الْمَيِّتِ هَذِهِ يُصَلِّيَهُنَّ الرَّجُلُ فِي السَّاعَاتِ كُلِّهَا. (1)

امام باقر (ع) فرمود: چهار نماز است که در هر ساعت از شبانه روز خوانده می شوند؛ نماز قضا در هر زمانی که به یاد انسان بیاید، نماز طواف واجب، نماز کسوف (نماز آیات) و نماز میت.

این روایت از نظر سند، صحیح است.

- وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ وَعَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ جَمِيعاً عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ خَمْسُ صَلَوَاتٍ لَا تُتْرَكُ عَلَى حَالٍ إِذَا طُنِفَتْ بِالْبَيْتِ وَإِذَا أُرِدَتْ أَنْ تُحْرِمَ وَصَلَاةٌ 7.

ص: 174

1- . وسائل الشیعه، ج 4، صص 240 و 241؛ من لا یحضره الفقیه، ج 1، ص 434؛ الکافی، ج 3، ص 288؛ الخصال، ص 247.

الْكُسُوفِ وَإِذَا نَسِيَتْ فَصَلِّ إِذَا ذَكَرْتَ وَصَلَاةَ الْجَنَازَةِ. (1)

معاوية بن عمار می گوید شنیدم که امام صادق(ع) می فرمود: «پنج نماز است که در هیچ ساعتی از شبانه روز ترك نمی شوند؛ نماز طواف، نماز احرام، نماز کسوف (آیات)، نماز قضا و نماز میت».

این روایت نیز از نظر سند، صحیح است.

- وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ هَاشِمِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَكَارِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: خَمْسُ صَلَوَاتٍ تُصَلِّيَهُنَّ فِي كُلِّ وَقْتٍ صَلَاةُ الْكُسُوفِ وَالصَّلَاةُ عَلَى الْمَيِّتِ وَصَلَاةُ الْإِحْرَامِ وَالصَّلَاةُ الَّتِي تُقَوُّ وَصَلَاةُ الطَّوْفِ مِنَ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ وَبَعْدَ الْعَصْرِ إِلَى اللَّيْلِ. (2)

ابو بصیر از امام صادق(ع) نقل کرده است که حضرت فرمود: «پنج نماز است که در هر ساعت از شبانه روز خوانده می شوند؛ نماز کسوف (آیات)، نماز میت، نماز احرام، نماز قضا و نماز طواف؛ حتی بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب و بعد از عصر تا شب».

این روایت از نظر سند، موثق است.

اما درباره وجود اجماع مبنی بر عدم کراهت بعضی از نمازها در اوقات خاص، باید گفت که باتوجه به وجود روایات صحیحی که بر این مضمون دلالت دارند، دیگر نوبت به اجماع نمی رسد. 2.

ص: 175

1- . الكافي، ج 3، ص 287؛ التهذيب، ج 2، ص 683.

2- . الكافي، ج 3، ص 287؛ التهذيب، ج 2، ص 682.

در مجموع با توجه به نهی صریح در روایت ابن عمار و از طرفی تصریح به جواز در چندین روایت دیگر، خصوصاً در نمازهای دارای سبب، می توان گفت خواندن نمازهای دارای سبب از جمله نماز زیارت در اوقات مذکور هیچ گونه منعی ندارد و جایز است، اما در مورد نمازهای دیگر بهتر است احتیاط در ترك مراعات شود.

مسئله چهارم: جواز تأخیر نماز زیارت

در مواردی که به دلایل گوناگون، مکان مناسبی برای اقامه نماز نزدیک قبور وجود ندارد، آیا می توان نماز زیارت را به تأخیر انداخت و در جایی دورتر از قبر یا حتی بیرون حرم یا قبرستان بجای آورد؟

به نظر شیخ مفید (رحمه الله)، هرگاه عاملی اقتضای تأخیر نماز زیارت را بنماید، می توان آن را به تأخیر انداخت و مانعی ندارد. کلام ایشان چنین است: «ولا بأس أن يؤخر الإنسان صلاة زيارة قبور الأئمة (عليهم السلام) و يقضيها بعد خروجه من مشاهدهم عند الأسباب الداعية إلى ذلك». (1)

صاحب جواهر (رحمه الله) نیز در صورت ازدحام، نماز خواندن بیرون را اولی می داند و می گوید: «لعل الأولى الصلاة في الخارج مع الازدحام». (2)

از روایاتی که از امام رضا (ع) درباره نحوه زیارت حضرت کاظم (ع)، وارد شده است (3)، استفاده می شود که زیارت آن حضرت با توجه به اوضاع خفقان حکومت بنی العباس، همراه با ترس و دشواری بوده است.

ص: 176

1- . المقنعه، شیخ مفید، ص 212.

2- . جواهر الکلام في شرح شرائع الإسلام، ج 20، ص 102.

3- . ر.ك: كامل الزيارات.

از این رو امام رضا(ع) اجازه فرموده است از پشت دیوار زیارت کنند و نماز را در مساجد اطراف بخوانند. (1) از جمله روایاتی که می توان به آنها استناد نمود، این دو روایت است که در کامل الزیارات آمده است:

1. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسَدِّمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ الْوَاسِطِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ الرَّضَا (ع) فِي إِتْيَانِ قَبْرِ أَبِي الْحَسَنِ (ع) قَالَ صَلُّوا فِي الْمَسَاجِدِ حَوْلَهُ. (2)

از امام رضا(ع) درباره چگونگی زیارت امام کاظم(ع) نقل شده است که حضرت فرمود: «نماز را در مساجد اطراف بخوانید».

2. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مَتَّى الْجَوْهَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسَدِّمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ قَالَ سُئِلَ الرَّضَا (ع) فِي إِتْيَانِ قَبْرِ أَبِي الْحَسَنِ (ع) فَقَالَ صَلُّوا فِي الْمَسَاجِدِ حَوْلَهُ وَيُجْزَى فِي الْمَوَاضِعِ كُلِّهَا أَنْ تَقُولَ السَّلَامَ... (3)

از امام رضا(ع) درباره چگونگی زیارت امام کاظم(ع) سؤال شد؛ امام رضا(ع) فرمود: نماز را در مساجد اطراف بخوانید و در همه جای آن محل می توانی چنین زیارت کنی و بگویی...

این روایت از نظر سند، صحیح است و با توجه به سایر روایاتی که به.

ص: 177

1- . کامل الزیارات، باب 99، احادیث 2، 4، 5، 9 و 10.

2- . همان، ص 299.

3- . کامل الزیارات، صص 299 و 315؛ الکافی (ط - الإسلامية)، ج 4، ص 578؛ من لا یحضره الفقیه، ج 2، ص 608؛ تهذیب الأحکام، ج 6، صص 83 و 102؛ وسائل الشیعه، ج 14، ص 549 (در وسایل و کافی ابتدای حدیث «إِتْيَانِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ بْنِ 7») آمده که با توجه به اینکه هر دو بزرگوار این روایت را باب زیارت امام کاظم 7 آورده اند و با توجه به بقیه متون، ظاهراً خطبی شده است. در هر حال چه این روایت درباره امام حسین 7 و چه درباره امام کاظم 7 باشد خدشه ای به دلالت آن وارد نمی کند).

سختی و مشکلات زیارت حضرت امام کاظم(ع) از نزدیک اشاره دارد، به احتمال قوی منظور از نماز در مساجد اطراف، نماز زیارت است.

با توجه به اینکه در چنین مواردی، مقتضی تأخیر وجود دارد و مانعی هم نیست، می توان گفت در مواردی که مکان مناسبی برای اقامه نماز، نزدیک قبور وجود ندارد یا به هر حال مانعی وجود دارد، می توان نماز زیارت را به تأخیر انداخت و در جای مناسبی آن را بجای آورد.

مکان نماز زیارت

1. مکان نماز زیارت از راه دور

براساس تصریح برخی از روایات صحیح که پیش تر به آنها اشاره نمودیم، مکان نماز زیارت از راه دور، همانند خود زیارت بهتر است بر یک بلندی، مثل بام خانه باشد. از این رو مرحوم علامه مجلسی در «مرآة العقول»، تعبیر «أن الأحوط رعاية العلو علی السطح» (1) را درباره مکان نماز زیارت از دور، بیان نموده است.

2. نماز زیارت از نزدیک

اشاره

اما درباره نماز زیارت از نزدیک، چند مسئله مطرح است که در اینجا به آنها اشاره می کنیم:

الف) عدم تقیید به مکان خاص

در موارد متعددی، ابن المشهدی(رحمه الله) در المزار الكبير (2)، شهید(رحمه الله) در

ص: 178

1- . مرآة العقول في شرح اخبار آل الرسول، ج18، ص316.

2- . ر.ك: المزار الكبير، ابن مشهدي، صص92، 433 و 554.

المزار (1) و کفعمی (رحمه الله) در المصباح، نماز زیارت را بیان نموده اند. اما مکان خاصی برای آن ذکر ننموده اند. (2) البته این ذکر نکردن مکان، می تواند به سبب روشن بودن مسئله باشد.

(ب) نماز خواندن بر قبور

فقهای معظم، به کراهت نماز خواندن روی قبور فتوا داده اند. (3) عمده دلیل آنان، برخی روایات است که در اینجا به آنها اشاره می کنیم:

- و يَأْتِي نَادِيَهُ عَنْ شُعَيْبِ بْنِ وَقْدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنِ آبَائِهِ (عليهم السلام) فِي حَدِيثِ الْمَنَاهِي قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) أَنْ تُجْصَصَ الْمَقَابِرُ وَيُصَلَّى فِيهَا وَنَهَى أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ فِي الْمَقَابِرِ وَ الطَّرِيقِ وَ الْأَرْحِيَةِ وَ الْأُودِيَةِ وَ مَرَابِطِ الْإِبِلِ وَ عَلَى ظَهْرِ الْكَعْبَةِ. (4)

از امام صادق (ع) نقل است که فرمود: «رسول خدا (ص) از گنج کشیدن به قبرها نهی نموده و همچنین از نماز خواندن در چند جا، نهی فرموده است؛ از جمله گورستان، راه ها، آسیاب ها، تنگه ها، محل بستن شتران و بام کعبه».

- وَقَدْ تَقَدَّمَ فِي حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: عَشْرَةٌ مَوَاضِعَ لَا يُصَلَّى فِيهَا مِنْهَا الْقُبُورُ. (5)

ص: 179

1- . المزار في كيفية زيارات النبي و الائمة:، صص 28 و 49.

2- . المصباح، كفعمي، ص 494.

3- . تحرير الوسيلة - ترجمه، ج 1، ص 277؛ توضيح المسائل (محشي - امام خميني)، ج 1، ص 501؛ رساله توضيح المسائل، فاضل، ص 153؛ رساله توضيح المسائل، سبحاني، ص 236؛ رساله توضيح المسائل، شبيري، ص 197.

4- . وسائل الشيعة، ج 5، ص 159.

5- . همان.

امام صادق(ع) فرموده است که در ده مکان نباید نماز خواند که از آن جمله، قبرستان است.

- «و فِي حَدِيثِ النَّوْفَلِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) الْأَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِدٌ إِلَّا الْحَمَامَ وَالْقَبْرَ» (1)؛ «رسول خدا(ص) فرمود: همه زمین، محل سجده است؛ مگر حمام و قبر».

این روایت، صحیح است.

- و فِي حَدِيثِ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) نَهَى أَنْ يُصَلَّى عَلَى قَبْرِ أَوْ يُعَدَّ عَلَيْهِ أَوْ يُبْنَى عَلَيْهِ. (2)

از امام صادق(ع) نقل است که فرمود: «رسول خدا(ص) نهی فرمود از نماز خواندن و نشستن بر قبر و ایجاد بنا روی آن».

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَمِيرِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى الْفَقِيهِ (ع) أَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَزُورُ قُبُورَ الْأَيِّمَةِ هَلْ يَجُوزُ أَنْ يَسْجُدَ عَلَى الْقَبْرِ أَمْ لَا... أَمَّا السُّجُودُ عَلَى الْقَبْرِ فَلَا يَجُوزُ فِي نَافِلَةٍ وَلَا فَرِيضَةٍ وَلَا زِيَارَةٍ بَلْ يَضَعُ خَدَّهُ الْأَيْمَنَ عَلَى الْقَبْرِ. (3)

حمیری می گوید: «به فقیه (حضرت امام زمان(عج) نامه ای نوشتم و در آن، سؤالاتی پرسیدم؛ از جمله پرسیدم کسی که به زیارت ائمه(علیهم السلام) می رود، آیا جایز است بر قبر سجده کند؟ حضرت جواب سؤال را ضمن توقیعی بیان فرمود و من از روی آن نوشتم؛ ن.

ص: 180

1- . وسائل الشیعه، ج 5، ص 160.

2- . همان.

3- . همان.

سجده بر قبر چه در نماز مستحب یا واجب یا نماز زیارت، جایز نیست. اما می تواند سمت راست صورت خود را بر قبر بگذارد».

این روایت، صحیح است.

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) لَا تَتَّخِذُوا قُبُورِي قِبْلَةً وَلَا مَسْجِدًا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَعَنَ الْيَهُودَ حَيْثُ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ. (1)

شیخ صدوق (رحمه الله) می گوید که رسول خدا (ص) فرمود: «قبر مرا قبله قرار ندهید و بر آن سجده نکنید؛ زیرا خداوند یهود را به سبب اینکه قبور انبیای خود را محل سجده قرار دادند، لعن نموده است».

- وَفِي الْعَدَلِ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَادٍ عَنْ حَرِيْزٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَالَ: قُلْتُ لَهُ الصَّلَاةُ بَيْنَ الْقُبُورِ قَالَ بَيْنَ حَلَلِهَا وَلَا تَتَّخِذُ شَيْئًا مِنْهَا قِبْلَةً فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) نَهَى عَنْ ذَلِكَ وَقَالَ لَا تَتَّخِذُوا قُبُورِي قِبْلَةً وَلَا مَسْجِدًا فَإِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ. (2)

زراره نقل کرده است که از امام باقر (ع) درباره نماز میان قبرها سؤال نمودم؛ حضرت فرمود: «در مکان های خالی میان قبرها نماز بخوانید و آنها را قبله خود قرار ندهید؛ زیرا رسول خدا (ص) از این کار نهی کرد و فرمود: قبر مرا قبله و محل سجده قرار ندهید؛ چون خداوند یهود را به سبب اینکه قبور انبیای خود را محل سجده قرار می دادند، لعن نموده است».

این روایت، صحیح است. 2.

ص: 181

1- . وسائل الشیعه، ج 5، ص 161.

2- . همان، ج 5، ص 162.

با توجه به فتوای فقهای عظام مبنی بر کراهت نماز روی قبور، معلوم می شود از تصریح روایات متعدد بر نهی از نماز روی قبور که برخی از آنها صحیح می باشند، استفاده کراهت نموده اند.

ج) نماز بین قبور

فقهای معظم به کراهت نماز خواندن بین قبرها فتوا داده اند. (1) عمده دلیل آنان نیز روایات ذیل است:

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَخَاهُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ (ع) عَنِ الصَّلَاةِ بَيْنَ الْقُبُورِ هَلْ تَصْلُحُ فَقَالَ لَا بَأْسَ بِهِ. (2)

علی بن جعفر از برادر خود حضرت امام کاظم (ع) درباره نماز میان قبرها سؤال نمود. حضرت فرمود: «اشکالی ندارد».

این روایت، صحیح است.

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ حُكَيْمٍ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَادٍ عَنِ الرَّضَا (ع) قَالَ: لَا بَأْسَ بِالصَّلَاةِ بَيْنَ الْمَقَابِرِ مَا لَمْ يَتَّخِذِ الْقَبْرُ قِبْلَةً. (3)

امام رضا (ع) فرمود که نماز خواندن میان قبور اشکالی ندارد؛ در صورتی که قبر، قبله قرار داده نشود.

ص: 182

-
- 1- . تحرير الوسيله - ترجمه، ج 1، ص 277؛ توضیح المسائل (محشی - امام خمینی)، ج 1، ص 501؛ رساله توضیح المسائل، فاضل، ص 153؛ رساله توضیح المسائل، سبحانی، ص 236؛ رساله توضیح المسائل، شبیری، ص 197.
 - 2- . وسائل الشیعه، ج 5، ص 159.
 - 3- . همان.

این روایت، موثق است.

- وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى الْعُبَيْدِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ عَنْ أَخِيهِ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْمَاضِي (ع) عَنِ الصَّلَاةِ بَيْنَ الْقُبُورِ هَلْ تَصْلُحُ قَالَ لَا بَأْسَ. (1)

علی بن یقظین می گوید که از امام کاظم (ع) درباره نماز میان قبرها پرسیدم. حضرت فرمود: «اشکالی ندارد».

این روایت، صحیح است.

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُصَدِّقٍ عَنْ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي بَيْنَ الْقُبُورِ قَالَ لَا يَجُوزُ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقُبُورِ إِذَا صَلَّى عَشْرَةَ أَذْرُعٍ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَعَشْرَةَ مِنْ خَلْفِهِ وَعَشْرَةَ أَذْرُعٍ عَنْ يَمِينِهِ وَعَشْرَةَ أَذْرُعٍ عَنْ يَسَارِهِ ثُمَّ يُصَلِّي إِنْ شَاءَ. وَرَوَاهُ الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ. (2)

راوی می گوید که از امام صادق (ع) درباره نماز خواندن میان قبرها سؤال نمودم. حضرت فرمود: «در صورتی جایز است که میان نمازگزار و قبر، از هر طرف (جلو، عقب، راست و چپ)، ده ذراع فاصله باشد».

این روایت، موثق است. این روایت در مقدار فاصله کمتر از ده ذراعن.

ص: 183

1- وسائل الشیعه، ج 5، ص 159.

2- همان.

از هر طرف با سایر روایات معارض است، ولی با توجه به دلالت و سند روایات جواز، نمی تواند در مقابل آنها قرار گیرد. بنابراین روایات جواز مقدم داشته می شود و در نهایت اگر بخواهیم به هر دو مضمون عمل کنیم جمع بین این روایات، حمل بر کراهت در فاصله کمتر از ده ذراع در هر جهت است.

- وَ فِي الْعِدَالِ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَالَ: قُلْتُ لَهُ الصَّلَاةُ بَيْنَ الْقُبُورِ قَالَ بَيْنَ خَلَلِهَا وَ لَا تَتَّخِذْ شَيْئاً مِنْهَا قِبَلَةً فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) نَهَى عَنْ ذَلِكَ وَقَالَ لَا تَتَّخِذُوا قَبْرِي قِبَلَةً وَ لَا مَسْجِداً فَإِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ. (1)

زراره نقل می کند که از امام باقر(ع) درباره نماز میان قبرها سؤال نمودم. حضرت فرمود: «در مکان های خالی میان قبرها نماز بخوانید و آنها را قبله خود قرار ندهید؛ زیرا رسول خدا(ص) از این کار نهی کرد و فرمود: قبر مرا قبله و محل سجده قرار ندهید؛ چون خداوند یهود را به سبب اینکه قبور انبیای خود را محل سجده قرار می دادند، لعن نموده است».

این روایت، صحیح است. با توجه به مضمون این روایات و جمع بین آنها می توان نتیجه گرفت نماز خواندن بین قبور اشکالی ندارد و در فاصله کمتر از ده ذراع از هر طرف احتیاط مطلوب است و در صورت امکان این فاصله حفظ شود. 2.

ص: 184

د) نماز نزد قبور

چنان که گذشت؛ نماز کنار قبور، چه نماز زیارت و چه نمازهای واجب یا مستحب دیگر، نه تنها شرک نیست بلکه ارجح است و سیره مشرعه بر آن قرار گرفته و قرآن کریم نیز این مطلب را تأیید نموده است. افزون بر اینها، در برخی از منابع ما، بر زیاد نماز خواندن کنار قبور اهل بیت (علیهم السلام) سفارش شده است. (1)

در تعبیر برخی از روایات و عبارات برخی از کتب ادعیه، «عند» و شبیه آن، به کار رفته است و عبارت بالاسر یا پشت سر و همانند آن را ندارد؛ مانند این روایت:

- وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسَدِّمٍ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْحَرَّانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مَا لِمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ (ع) قَالَ مَنْ أَتَاهُ وَ زَارَهُ وَ صَلَّى عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَ عُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ: وَ كَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ قَالَ وَ كَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ. وَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْحَرَّانِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) مِثْلَهُ. (2)

ابوعلی حرانی می گوید که به امام صادق (ع) عرض کردم: «ثواب زیارت امام حسین (ع) چیست؟» حضرت فرمود: «کسی که آن حضرت را زیارت کند و نزد او دو یا چهار رکعت نماز

ص: 185

1- . من لا يحضره الفقيه، ج 2، ص 605؛ عيون أخبار الرضا، ج 2، ص 270؛ تهذيب الأحكام (تحقيق خراسان)، ج 6، ص 89؛ المزار الكبير، ابن مشهدي، صص 61، 62، 91 و 390.

2- . وسائل الشيعة، ج 14، ص 521.

گزارد، برای او ثواب يك حج و يك عمره نوشته می شود». عرض کردم: «آیا این ثواب، برای زیارت هر امام واجب الطاعه است؟» فرمود: «آری؛ این ثواب برای هر فردی است که امام واجب الطاعه را زیارت کند».

این روایت، صحیح است.

با توجه به اینکه این روایت و روایاتی که با این مضمون وارد شده اند، مطلق اند و روایاتی که درباره نهی از تقدم یا پشت نمودن بر امام (ع) وارد شده اند مقید می باشند، در نتیجه حمل مطلق بر مقید می شود و تعارضی نیست.

ه) نماز مقدم بر قبر امام

از جمله مواردی که در آن اختلاف می باشد، نماز خواندن مقدم بر قبر معصومان (علیهم السلام) است. مرحوم آیت الله خویی (رحمه الله) در این باره فرموده:

و أما مع التقدم: فالمشهور الكراهة أيضاً، و عن جمع و لعل أولهم البهائي (قدس سره) و تبعه جمع ممن تأخر عنه المنع. (1)

مشهور، کراهت نماز خواندن مقدم بر قبر است. البته برخی که شاید نخستین آنها شیخ بهایی (رحمه الله) باشد، آن را جایز نمی دانند.

البته برخی آیات مثل آقای حکیم (رحمه الله) (2)، آقای خوانساری (رحمه الله) (3) و حضرت امام (رحمه الله) نیز آن را جایز شمرده اند. (4) اما در جای دیگر فرموده اند که اگر

ص: 186

1- . موسوعة الإمام الخوئي، ج 13، ص 103.

2- . العروة الوثقى (المحشي)، ج 2، ص 384.

3- . همان.

4- . همان و تحرير الوسيلة - ترجمه، ج 1، ص 271.

بی احترامی باشد، حرام است. ولی باطل نیست. (1) همچنین مرحوم آیت الله تبریزی (رحمه الله) (2) و برخی نیز فرموده اند در صورتی که بی احترامی نباشد، جایز است؛ چنان که غالباً چنین است. (3)

این کلام مرحوم آیت الله خوئی (رحمه الله) است که در جای دیگر فرموده است: «فالأقوی ما علیه المشهور من الالتزام بالکراهة دون الحرمة». (4) حضرت آیت الله مکارم نیز نظرشان چنین است و البته ایشان اضافه کرده است کراهت آن بعید نیست. (5)

برخی نیز آن را جایز نمی دانند؛ مانند سید (رحمه الله) در عروه (6) و مرحوم آیت الله فاضل. (7) برخی هم فرموده اند بنابر احتیاط، مقدم بر معصوم، نماز نخواند؛ مانند آیت الله گلپایگانی (رحمه الله). (8)

آیت الله بهجت (رحمه الله) فرموده است:

نماز خواندن جلوتر یا مساوی قبر پیامبر (ص) و امام (ع) در صورتی که بی ادبی به آنها نباشد، بنابر اظهر، مکروه است. ولی احتیاط مستحب این است که به طور کلی از این کار مخصوصاً از جلوتر ایستادن، اجتناب کند. (9) 4.

ص: 187

-
- 1- توضیح المسائل (محشی - امام خمینی)، ج 1، ص 494.
 - 2- همان.
 - 3- العروة الوثقی (المحشی)، ج 2، ص 384.
 - 4- موسوعة الإمام الخوئی، ج 13، ص 103.
 - 5- همان.
 - 6- العروة الوثقی، ج 1، صص 585 و 586.
 - 7- العروة الوثقی (المحشی)، ج 2، ص 384.
 - 8- همان.
 - 9- توضیح المسائل (محشی - امام خمینی)، ج 1، ص 494.

آیت الله سیستانی نیز فرموده است:

باید پشت به قبر پیغمبر (ص) و ائمه (علیهم السلام) در صورتی که بی احترامی به آنان باشد، نماز نخواند و در غیر این صورت، اشکال ندارد. ولی نماز در هر دو حال، صحیح است. (1)

ادله: درباره نهی از تقدم بر قبر معصوم، دو روایت وارد شده است:

- مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَمِيرِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى الْفَقِيهِ (ع) أَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَزُورُ قُبُورَ الْأَيِّمَةِ هَلْ يَجُوزُ أَنْ يَسَّجُدَ عَلَى الْقَبْرِ أَمْ لَا وَهَلْ يَجُوزُ لِمَنْ صَلَّى عِنْدَ قُبُورِهِمْ أَنْ يَقُومَ وَرَاءَ الْقَبْرِ وَيَجْعَلَ الْقَبْرَ قِبْلَةً وَيَقُومَ عِنْدَ رَأْسِهِ وَرِجْلَيْهِ وَهَلْ يَجُوزُ أَنْ يَتَقَدَّمَ الْقَبْرَ وَيُصَلِّيَ وَيَجْعَلُهُ خَلْفَهُ أَمْ لَا؟ فَأَجَابَ وَقَرَأْتُ التَّوْقِيعَ وَ مِنْهُ نَسَخْتُ أَمَّا السُّجُودُ عَلَى الْقَبْرِ فَلَا يَجُوزُ فِي نَافِلَةٍ وَلَا فَرِيضَةٍ وَلَا زِيَارَةٍ بَلْ يَصُغُّ خِدَّةَ الْأَيْمَنِ عَلَى الْقَبْرِ وَأَمَّا الصَّلَاةُ فَإِنَّهَا خَلْفَهُ يَجْعَلُهُ الْإِمَامَ وَلَا يَجُوزُ أَنْ يُصَلِّيَ بَيْنَ يَدَيْهِ لِأَنَّ الْإِمَامَ لَا يُتَقَدَّمُ وَيُصَلِّيَ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ.

وَرَوَاهُ الطَّبْرَسِيُّ فِي الْإِحْتِجَاجِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ (ع) مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ وَلَا يَجُوزُ أَنْ يُصَلِّيَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ وَلَا عَنْ يَسَارِهِ لِأَنَّ الْإِمَامَ لَا يُتَقَدَّمُ عَلَيْهِ وَلَا يُسَاوَى. (2)

حمیری می گوید که به فقیه (حضرت امام زمان (عج) نامه ای نوشتم و در آن سؤالاتی پرسیدم، از جمله پرسیدم کسی که به 0.

ص: 188

1- توضیح المسائل (محشی - امام خمینی)، ج 1، ص 494.

2- التهذيب، ج 2، صص 228-229؛ وسائل الشیعه، ج 5، ص 160.

زیارت ائمه(علیهم السلام) می رود، آیا جایز است روی قبر سجده کند؟ آیا کسی که کنار قبور ائمه(علیهم السلام) نماز می خواند، می تواند پشت قبر بایستد؛ به گونه ای که قبر طرف قبله واقع شود؟ آیا می تواند بالای سر یا پایین پای قبر، نماز بخواند؟ آیا می تواند مقدم بر قبرها بایستد؛ به گونه ای که موقع نماز، پشتش به طرف قبر باشد؟ حضرت جواب سؤال را ضمن توقیعی بیان فرمود و من از روی آن نوشتیم؛ سجده بر قبر، چه در نماز مستحب یا واجب یا نماز زیارت، جایز نیست. بلکه می تواند سمت راست صورت خود را بر قبر بگذارد. اما نمی توان نماز را مقدم بر امام(ع) خواند. بلکه باید پشت سر امام باشد؛ زیرا نباید بر امام مقدم شد. همچنین می توان در سمت راست و چپ امام نماز خواند.

این روایت را طبرسی(رحمه الله) نیز در کتاب «الاحتجاج» نقل نموده است؛ با این تفاوت که وی می گوید: «جایز نیست مقدم بر امام یا سمت راست و سمت چپ امام نماز خوانده شود؛ زیرا نمی توان مقدم بر امام یا مساوی با امام، نماز خواند».

در اینجا، روایت دوم محل استشهاد است و بیشتر بزرگان نیز آن را روایتی مستقل تلقی کرده اند و از نظر سند نیز صحیح و معتبر می دانند.

- جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قَوْلَوَيْهِ فِي الْمَزَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْجَمِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ الْأَصَمِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَجُلٌ هَلْ يُزَارُ وَالِدُكَ قَالَ نَعَمْ وَ يُصَلَّى

عِنْدَهُ وَقَالَ يُصَلِّي حَلْفَهُ وَلَا يُتَقَدَّمُ عَلَيْهِ. (1)

راوی می گوید که فردی از امام صادق (ع) پرسید: «آیا می توان پدر بزرگوارتان را زیارت نمود؟» فرمود: «آری و نماز نیز نزد او خوانده می شود و نماز باید پشت سر او باشد، نه مقدم بر او».

این روایت، هرچند در «کامل الزیارات» وارد شده است، اما درباره برخی از افراد سند آن در کتاب های رجال، توثیقی وارد نشده است؛ غیر از آنچه خود «ابن قولویه» درباره اسناد کتاب خود فرموده که از غیر ثقه، نقل نموده است.

با توجه به این دو روایت، احتیاط در ترك تقدم بر امام در حال نماز است.

(و) نماز رو به قبور

از جمله مکان هایی که نماز خواندن در آنها مکروه شمرده شده، نماز رو به قبور است. (2) البته برخی از فقها، قائل به حرمت شده اند: «الصلاة إليها، فعن المفيد (رحمه الله) و الفقيه و المراسم الحرمه مطلقا». (3)

ادله مسئله: عمده روایاتی که می توان در اینجا به آنها تمسک کرد، به این قرارند:

ص: 190

1- . کامل الزیارات، ص 246؛ وسائل الشیعه، ج 14، صص 442 و 481.

2- . تحریر الوسیله - ترجمه، ج 1، ص 277؛ توضیح المسائل (محشی - امام خمینی)، ج 1، ص 501؛ رساله توضیح المسائل، فاضل، ص 153؛ رساله توضیح المسائل، سبحانی، ص 236؛ توضیح المسائل، وحید، ص 181؛ رساله توضیح المسائل، شبیری، ص 197؛ رساله توضیح المسائل، مکارم، ص 158؛ رساله توضیح المسائل، فیاض، ص 142.

3- . مدارک العروه، اشتهاړدي، ج 13، ص 474.

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُصَدِّقٍ عَنْ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَصَلِّي بَيْنَ الْقُبُورِ قَالَ لَا يَجُوزُ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقُبُورِ إِذَا صَلَّى عَشْرَةَ أَذْرُعٍ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَعَشْرَةَ أَذْرُعٍ مِنْ خَلْفِهِ وَعَشْرَةَ أَذْرُعٍ عَنْ يَمِينِهِ وَعَشْرَةَ أَذْرُعٍ عَنْ يَسَارِهِ ثُمَّ يُصَلِّي إِنْ شَاءَ. (1)

راوی می گوید که از امام صادق (ع) درباره نماز خواندن میان قبرها سؤال نمودم. حضرت فرمود: «در صورتی جایز است که میان نمازگزار و قبر، از هر طرف (جلو، عقب، راست و چپ)، ده ذراع فاصله باشد».

این روایت، موثق است. این روایت همه قبور (معصوم و غیر معصوم) را شامل می شود.

روایت دیگر توثیق شریف است در جواب سؤال های حمیری که فرمود:

- وَأَمَّا الصَّلَاةُ فَإِنَّهَا خَلْفَهُ يَجْعَلُهُ الْإِمَامَ وَلَا يَجُوزُ أَنْ يُصَلِّيَ بَيْنَ يَدَيْهِ لِأَنَّ الْإِمَامَ لَا يُتَقَدَّمُ وَيُصَلِّي عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ. (2)

اما نمی توان نماز را مقدم بر امام (ع) خواند. بلکه باید پشت سر امام باشد؛ زیرا نباید بر امام مقدم شد. همچنین می توان در سمت راست و چپ امام، نماز خواند.

این روایت، صحیح است. حضرت در این روایت، تصریح فرموده 0.

ص: 191

1- . وسائل الشیعه، ج 5، ص 159.

2- . همان، ص 160.

است که نماز باید پشت قبر امام(ع) باشد؛ یعنی قبر امام(ع) میان نمازگزار و قبله باشد. به این مطلب، در برخی روایات دیگر نیز تصریح شده است.

- جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُلوَيْهِ فِي الْمَزَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْأَصَمِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْبَصْرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثِ زِيَارَةِ الْحُسَيْنِ (ع) قَالَ: مَنْ صَلَّى خَلْفَهُ صَلَاةً وَاحِدَةً يُرِيدُ بِهَا اللَّهُ تَعَالَى لِقَاءَ اللَّهِ تَعَالَى يَوْمَ يَلْقَاهُ وَعَلَيْهِ مِنَ النُّورِ مَا يَغْشَى لَهُ كُلَّ شَيْءٍ يَرَاهُ الْحَدِيثُ. (1)

امام صادق(ع) درباره زیارت امام حسین(ع) فرمود: «کسی که برای رضای خدا، پشت قبر آن حضرت، يك نماز بخواند، روز قیامت، خداوند را در حالی که غرق نور است، ملاقات می کند».

- وَ بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْأَصَمِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ قَالَ: أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَلْ يُرَارُ وَالِدُكَ فَقَالَ نَعَمْ وَ يُصَلِّي عِنْدَهُ وَ قَالَ يُصَلِّي خَلْفَهُ وَ لَا يُتَقَدَّمُ عَلَيْهِ. (2)

راوی می گوید که فردی از امام صادق(ع) پرسید: «آیا می شود پدر بزرگوارتان را زیارت نمود؟» حضرت فرمود: «آری و می توان نماز نیز نزد او خواند. البته باید نماز پشت سر او باشد؛ نه مقدم بر او».

- وَ فِي الْعِلَلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكَّلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ.

ص: 192

1- . وسائل الشيعه، ج5، ص162.

2- . همان.

عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَادٍ عَنْ حَرِيْزٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَالَ: قُلْتُ لَهُ الصَّلَاةُ بَيْنَ الْقُبُورِ قَالَ بَيْنَ حَلَلِهَا وَ لَا تَتَّخِذْ شَيْئًا مِنْهَا قِبْلَةً فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) نَهَى عَنْ ذَلِكَ وَقَالَ لَا تَتَّخِذُوا قَبْرِي قِبْلَةً وَ لَا مَسْجِدًا فَإِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ. (1)

زراره نقل می کند که از امام باقر(ع) درباره نماز میان قبرها سؤال نمودم. حضرت فرمود: «در مکان های خالی میان قبرها نماز بخوانید و آنها را قبله خود قرار ندهید؛ زیرا رسول خدا(ص) از این کار نهی کرد و فرمود: قبر مرا قبله و محل سجده قرار ندهید؛ چون خداوند، یهود را به سبب اینکه قبور انبیای خود را محل سجده قرار می دادند، لعن نموده است».

این روایت، صحیح است. منظور از قبله در اینجا، قرار دادن آن به جای کعبه است (2) و بی تردید چنین چیزی، مخالف ضروریات دین و مذهب است.

از مجموع روایات استفاده می شود هرگاه پشت قبر معصوم، به ویژه با فاصله ده ذراع، نماز بخواند و کعبه را قبله خود بداند و قرار دهد؛ چنان که پیروان مکتب اهل بیت(علیهم السلام) همواره این گونه عمل می کنند، هیچ اشکالی ندارد.

(ز) بالاسر و محاذی

برخی از بزرگان، ضمن بیان بعضی از احکام نماز زیارت، مکان آن را نیز بیان نموده اند؛ برای مثال در زیارت رسول الله(ص) و ائمه هدی(علیهم السلام)،

ص: 193

1- . وسائل الشیعه، ج 5، ص 162.

2- . مستمسک العروة الوثقی، ج 5، ص 467؛ مدارک العروه، اشتهاردی، ج 13، ص 476.

مكان آن را بالای سر ذکر نموده اند؛ چنان که در غنیه، اشاره السبق، ذکرى، بحار الانوار، جواهر الکلام و مفتاح الكرامه، بیان شده است.

(1)

دلیل مسئله، اطلاق بعضی از نصوص وارد شده در باب زیارات است؛ مثل روایت جعفر بن ناجیه: «صل عند رأس الحسين (ع)» (2)، روایت صفوان: «فصل ركعتين عند الرأس» (3) و روایت ثمالی: «ثمَّ تدور من خلفه إلى عند رأس الحسين (ع) و صل عند رأسه ركعتين، و إن شئت صليت خلف القبر و عند رأسه أفضل». (4) همچنین نقل «المصباح» در زیارات متعدد امام حسین (ع) (5) و زیارت امام علی (ع). (6)

و نیز روایت دیگری که در «عیون الاخبار» چنین آمده است:

فِي عِيُونِ الْأَخْبَارِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَالٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا (ع) وَ هُوَ يُرِيدُ أَنْ يُودَعَ لِلخُرُوجِ إِلَى الْعُمْرَةِ فَأَتَى الْقَبْرَ مِنْ مَوْضِعِ رَأْسِ النَّبِيِّ (ص) بَعْدَ الْمَغْرِبِ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ (ص) وَ لَزِقَ بِالْقَبْرِ ثُمَّ أَنْصَرَفَ حَتَّى أَتَى الْقَبْرَ فَقَامَ إِلَى جَانِبِهِ يُصَلِّي فَالزَّقَ مِنْكَبَهُ الْأَيْسَرَ بِالْقَبْرِ قَرِيباً مِنَ الْأُسْطُوَانَةِ الْمُخَلَّقَةِ الَّتِي عِنْدَ رَأْسِ النَّبِيِّ (ص) 9.

ص: 194

- 1- . غنية النزوع الي علمي الاصول و الفروع، ص 109؛ ذكرى الشيعة في أحكام الشريعة، ج 4، ص 287؛ بحار الانوار، ج 97، ص 137؛ جواهر الکلام في شرح شرائع الإسلام، ج 12، ص 181؛ مفتاح الكرامة في شرح قواعد العلامة (ط - الحديثه)، ج 9، ص 266.
- 2- . الوسائل، الباب 69 من كتاب المزار، الحديث 5؛ المصباح، كفعمي، ص 503.
- 3- . مصباح المتعجب، ج 2، ص 721.
- 4- . كامل الزيارات، ص 240.
- 5- . المصباح، كفعمي، صص 498 و 499.
- 6- . همان، ص 479.

فَصَلَّى سِتَّ رَكَعَاتٍ أَوْ ثَمَانَ رَكَعَاتٍ. (1)

ابن فضال می گوید که امام رضا(ع) را دیدم؛ درحالی که برای رفتن به عمره، با قبر پیامبر(ص) وداع می نمود؛ بعد از مغرب، از جانب سر، نزد قبر رسول خدا(ص) آمد و بر پیامبر(ص) سلام کرد و به قبر چسبید. سپس نزد منبر رفت و بعد به سوی قبر بازگشت و کنار قبر به نماز ایستاد و شانه چپش را به قبر چسباند؛ نزدیک ستونی که بعد از ستون «مخلقه» و بالای سر پیامبر(ص) قرار دارد. آن گاه شش یا هشت رکعت ایستاده نماز گزارد.

این روایت از نظر سند، موثق است.

با این حال برخی دیگر از بزرگان، نماز محاذی (مساوی) قبر معصومان(علیهم السلام) را جایز نمی دانند. دلیل ایشان، روایت احتجاج از حمیری است که در آن، از نماز مساوی قبر معصوم نهی گردیده است؛ چنان که در این روایت می خوانیم:

وَرَوَاهُ الطَّبْرَسِيُّ فِي الْإِحْتِجَاجِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ (عج) مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يُصَلِّيَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ لَا عَنْ يَمِينِهِ وَ لَا عَنْ يَسَارِهِ لِأَنَّ الْإِمَامَ لَا يُتَقَدَّمُ عَلَيْهِ وَ لَا يُسَاوَى. (2)

جایز نیست مقدم بر امام یا راست و چپ امام نماز خواند؛ زیرا مقدم بر امام یا مساوی با امام، نباید نماز خوانده شود. 8.

ص: 195

1- . وسائل الشیعه، ج 5، ص 161.

2- . وسائل الشیعه، ج 5، ص 016؛ التهذیب، ج 2، صص 228 و 898.

صاحب عروه (رحمه الله) در این باره قائل به منع شده است. اما تمام حاشیه زندگان بر عروه، نظر سید را نپذیرفته اند. عبارت عروه و حواشی آن، به این شرح است:

السابع: أن لا يكون مقدماً على قبر معصوم، ولا مساوياً له مع عدم الحائل المانع الراجع لسوء الأدب على الأحوط. (1)

- في المساوي نظر جداً لعدم وفاء الدليل لو لم نقل بوفائه على خلافه. (آقا ضیاء).

- فيه إشكال. (الخوانساری).

- لا بأس بالمساواة على الأقوى. (البروجردی).

- لا يبعد جواز ذلك. (الحکیم).

- لا بأس بالمساواة، والتقدم من سوء الأدب. وأما اشتراط عدمه فغير ظاهر. (الإمام الخمينی).

- على الأحوط. (الگلپایگانی).

- والأظهر الجواز مع عدم استلزامه الهتك كما هو الغالب. (الخوئی).

- بل على الأقوى في المقدم، وعلى الأحوط الذي يجوز تركه في المساوي. (فاضل).

- لا يضّرّ التقدّم ولا المساواة ما لم يلزم الهتك، كما هو كذلك غالباً نعم، لا يبعد كراهة ذلك. (مكارم الشيرازی).

- والأقوى الجواز لو كان مساوياً له مع عدم الحائل المانع الراجع لسوء الأدب. (مرعشی نجفی). (2)0.

ص: 196

1- . العروة الوثقى، محشي، ج2، ص384.

2- . منهاج المؤمنین، ج1، ص150.

مرحوم آیت الله خوئی، در توضیح این مطلب، چنین آورده است:

بحث درباره دو مسئله است: یکی، نماز مساوی با قبر معصوم(ع) و دیگری، مقدم بر قبر معصوم(ع). اما مسئله اول: مشهور قائل به کراهت می باشند و برخی از متأخران قائل به ممنوع بودن آن شده اند و دلیل منع نیز مرسله حمیری در «الاحتجاج» می باشد که از امام زمان(عج) نقل کرده است که حضرت فرمود: «نماز خواندن مقدم بر امام یا سمت راست یا چپ امام جایز نیست؛ زیرا نمی توان مقدم بر امام یا مساوی با او نماز خواند». اما این روایت به سبب ضعیف بودن، قابل استناد نیست. افزون بر ضعف سند، با روایت دیگری نیز معارض است؛ زیرا در آن روایت، تصریح به جواز نماز در سمت راست یا چپ قبر امام، شده است و روایات دیگری هم در کتاب های مزار، مبنی بر فضیلت نماز در بالاسر امام حسین و امام رضا(علیهما السلام) وارد شده است. از این رو حکم به کراهت نماز در صورت مساوی بودن، مشکل است؛ مگر آنکه این روایت مرسله، پذیرفته شود؛ براساس مبنای کسانی که قائل به تسامح در ادله سنن می باشند و در مکروهات نیز تسامح را جاری می دانند. (1)0.

ص: 197

1- . يقع الكلام تارة في الصلاة مساوياً لقبر المعصوم 7 وأخرى مقدماً عليه أما مع التساوي: فالمشهور على الكراهة، وعن بعض المتأخرين المنع، ولا وجه له عدا مرسله الحميري في الاحتجاج عن صاحب الزمان [«لا يجوز أن يصلي بين يديه ولا عن يمينه ولا عن يساره لأن الإمام لا يتقدم عليه ولا يساوي»] لكنها لمكان الضعف غير صالحة للاستدلال. مضافاً إلى معارضتها بروايته الأخرى الآتية المصرحة بالجواز عن اليمين والشمال. على أن هناك روايات كثيرة تضمنت أفضلية الصلاة عند رأس الحسين 7 أو أبي الحسن 7 المذكورة في كتب المزار و من هنا يشكل الحكم بإطلاق الكراهة، إلا أن يستند إلى المرسله المتقدمة، بناء على التسامح في أدلة السنن و جريانه في المكروهات. موسوعة الامام الخوئي، ج 13، صص 99 و 100.

مرحوم سبزواری نیز شبیه همین مطلب را آورده که خلاصه آن چنین است:

لما تقدم في خبر الحميري من قوله (ع): «لأنَّ الإمام لا يتقدم ولا يساوي» وقوله (ع): «وَأَمَّا الصَّلَاةُ فَإِنَّهَا خَلْفَهُ» المستفاد منه الحصر.

وَأَشْكَلُ عَلَيْهِ أَوْلَا: بِمُخَالَفَةِ الْمَشْهُورِ لِدَهَابِهِمْ إِلَى الْجَوَازِ. وَفِيهِ: أَنَّ الظَّاهِرَ أَنَّ الشَّهْرَةَ اجْتِهَادِيَّةً لَا أَنْ تَكُونَ مُسْتَنَدَةً إِلَى مَا لَمْ يَصِلْ إِلَيْنَا.

و ثانياً: بِمُعَارَضَتِهِ بِمَا تَقَدَّمَ فِي خَبْرِهِ الْآخَرَ: «وَيُصَلِّي عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ». (1)

قائلان به کراهت، به خبر دوم حمیری استناد جسته اند؛ آنجا که فرموده است نمی توان مقدم و مساوی با امام نماز خواند و باید نماز پشت امام باشد. آنان از این کلام، انحصار استفاده نموده اند. بر این کلام اشکال شده است به اینکه اولاً: این کلام مخالف مشهور است؛ چون مشهور، به جواز تساوی قائل می باشند. اما این شهرت، اجتهادی است. ثانياً: این روایت، با روایت دیگر حمیری، متعارض است؛ چون در آن روایت، تصریح فرموده است که می توان در سمت راست و چپ امام، نماز خواند. 5.

ص: 198

1- . مهذب الاحكام، سبزواری، ج 5، ص 415.

ح) خواندن نماز زیارت بیرون حرم

همان گونه که در مسئله چهارم زمان نماز زیارت اشاره کردیم، در صورت نبودن مکان مناسب یا وجود هرگونه مانعی، می توان نماز زیارت را در جای مناسبی بیرون حرم خواند.

ط) نماز زیارت در حال راه رفتن

به طور کلی، تمامی فقهای بزرگوار ما، خواندن نمازهای مستحبی را در حال راه رفتن، پیاده یا سواره، جایز شمرده اند. (1) در نتیجه رو به قبله بودن را نیز در این حال، واجب ندانسته اند. چنین فردی در حال حرکت، برای رکوع با سر اشاره می کند و برای سجده، کمی بیشتر خم می شود.

گفتنی است از آنجایی که نماز زیارت نیز از نمازهای مستحبی به

ص: 199

1- . الخلاف، ج 1، ص 298؛ المؤلف من المختلف بین ائمة السلف، ج 1، ص 97؛ جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج 8، ص 7؛ مصباح الفقیه، ج 10، ص 151؛ العروة الوثقی، محشی، ج 2، ص 310؛ کتاب الصلاة، نائینی، ج 1، ص 187؛ کتاب الصلاة، حائری، ص 36؛ منهاج الصالحین (المحشی للحکیم)، ج 1، ص 179؛ خلل الصلاة و أحكامه، حائری، ص 645؛ منهاج المؤمنین، ج 1، ص 141؛ کتاب الصلاة، کاشف الغطاء، ص 20؛ منهاج الصالحین، خوئی، ج 1، ص 131؛ جامع الاحکام الشرعیه، سبزواری، ص 84؛ کتاب الصلاة، اراکی، ج 1، ص 159؛ الجواهر الفخریة فی شرح الروضة البهیة، ج 2، ص 387؛ الاسئلة و الأجوبة - اثناعشر رساله، ج 5، ص 57؛ صراط النجاه، تبریزی، ج 7، ص 263؛ منهاج الصالحین، تبریزی، ج 1، ص 136؛ مدارک العروه، اشتهاردی، ج 12، ص 411؛ الفقه علی المذاهب الاربعه و مذهب اهل البيت، ج 1، ص 508؛ منهاج الصالحین، وحید، ج 2، ص 146؛ المسائل الشرعیه، شبیری، ص 185؛ منهاج الصالحین، سیستانی، ج 1، ص 166؛ رساله توضیح المسائل، مکارم، ص 133؛ الزبدة الفقهیة فی شرح الروضة البهیة، ج 2، ص 347؛ الدلائل فی شرح منتخب المسائل، ج 2، ص 95؛ منهاج الصالحین، فیاض، ج 1، ص 201؛ تعالیق مبسوطه علی العروة الوثقی، فیاض، ج 3، ص 58.

حساب می آید، در این حکم با سایر نمازهای مستحبی اشتراک دارد. از این رو برخی از معاصران، درباره نماز زیارت چنین گفته اند:

س: إذا تعذر السجود على ما يصح السجود عليه في صلاة الزيارة هل ذلك الاضطرار مسوغ للصلاة على ما لا يصح السجود عليه بناءً على أن صلاة الزيارة محلها عند المزار؟

ج: لا يأتي حينئذ بصلاة الزيارة، ويجوز الإتيان بها في حال المشي، والله العالم. (1)

سؤال: اگر نزد مزار، نمی توان بر آنچه سجده بر آن جایز است، سجده نمود، آیا در چنین حالتی، می توان در همانجا نماز خواند؟

جواب: در این هنگام، در آنجا نماز نخواند و البته می توان در حال راه رفتن، نماز زیارت را بجا آورد.

آنچه مشخص است ایشان نماز در حال راه رفتن را مقدم می دانند بر نماز خواندن در مکانی که نمی توان در آنجا سجده صحیح نمود. روایات متعددی نیز درباره خواندن نماز در حال پیاده و سواره، وارد شده است (2)؛ از جمله آنها، این سه روایت است که هر سه صحیحه می باشند:

- وَ يَأْتِي نَادِيَهُ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الصَّلَاةِ فِي السَّفَرِ وَأَنَا أَمْشِي قَالَ أَوْمِئًا وَاجْعَلِ السُّجُودَ أَخْفَضَ مِنَ الرُّكُوعِ.

يعقوب بن شعيب می گوید که از امام صادق (ع) درباره نمازه.

ص: 200

1- . الأسئلة و الأجوبة - اثناعشر رساله، شیرازی، ج 5، ص 57.

2- . وسائل الشیعه، ج 4، باب 15 و 16 از ابواب القبلة.

خواندن در حال راه رفتن در مسافرت پرسیدم. حضرت فرمود: «رکوع و سجده را با اشاره انجام بده و برای سجده، بیشتر خم شو».

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِيَّيَّ أَنْ قَالَ قُلْتُ يُصَلِّي وَهُوَ يَمْشِي قَالَ نَعَمْ يَوْمِيَّ إِيمَاءً وَ لِيَجْعَلَ السُّجُودَ أَحْفَظَ مِنَ الرُّكُوعِ.

يعقوب بن شعيب می گوید که از امام صادق (ع) پرسیدم آیا می تواند در حال راه رفتن نماز بخواند؟ «حضرت فرمود: «آری؛ اشاره کند و برای سجده، بیشتر از رکوع خم شود».

- جَعْفَرُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدِ الْمُحَقِّقِ فِي الْمُعْتَبَرِ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ أَحْمَدَ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ حَمَادِ بْنِ عَثْمَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي وَهُوَ يَمْشِي تَطَوُّعًا قَالَ نَعَمْ.

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ وَ سَمِعْتُهُ أَنَا مِنَ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ. (1)

حسین بن مختار می گوید که از امام صادق (ع) درباره فردی که نماز مستحبی را در حال راه رفتن می خواند، پرسیدم. حضرت فرمود: «آری؛ می تواند بخواند».

با توجه به تصریح روایات مذکور و فتوای برخی از فقها، منعی از خواندن نمازهای مستحبی و خصوصاً نماز زیارت در حال راه رفتن نیست. 5.

ص: 201

در اینکه آیا می شود به نیابت از دیگران، چه مرده یا زنده و چه به صورت استیجاری یا تبرعی، زیارت نمود و به دنبال آن، نماز زیارت را بجای آورد یا ثواب آن را بعد از عمل هدیه نمود، کلماتی از بزرگان بیان گردیده است و روایاتی نیز دال بر این معنا وجود دارد. کلمات بزرگانی که متعرض مسئله شده اند، بدین قرار است:

شهید ثانی (رحمه الله) در روضه فرموده است:

و الصلاة الواجبة في حال الحياة فلا يستتاب فيها مطلقاً إلا ركعتا الطواف، حيث يجوز استنابة الحي في الحج الواجب، أو فيهما خاصة على بعض الوجوه و احتراز بالواجبة عن المندوبة، فيصح الاستنابة فيها في الجملة كصلاة الطواف المندوب، أو في الحج المندوب وإن وجب، و صلاة الزيارة. و في جواز الاستنابة في مطلق النوافل وجه. (1)

در حال زنده بودن، مطلقاً نمی توان برای نماز واجب، نایب گرفت؛ مگر برای نماز طواف در جایی که می شود برای زنده در حج واجب نایب گرفت. البته در بعضی موارد، می توان برای خصوص نماز طواف، نایب گرفت. اینکه نماز را به واجب مقید کرده است، معلوم می شود که زنده می تواند فی الجملة در نمازهای مستحب، نایب بگیرد؛ مانند نماز طواف مستحب یا در حج مستحب؛ اگرچه طواف آن واجب می شود

ص: 202

1- . الروضة البهية في شرح اللمعة الدمشقية (المحشي - كلاتر)، ج 4، ص 373.

و مانند نماز زیارت. چه بسا در همه نمازهای مستحب نیز بتوان نایب گرفت.

بنابراین از فرمایش ایشان، جواز مطلق نیابت (استیجاراً یا تطوعاً) در نماز زیارت استفاده می شود. سید مجاهد نیز می گوید:

وقد صرّحوا بجواز الاستنابة للحی فی صلاة الزيارة التي استناب فیها. (1)

علما تصریح نموده اند به جواز نایب گرفتن برای نماز زیارت؛ در جایی که زیارت نیابتی باشد.

صاحب عروه (رحمه الله) این موضوع را در کتاب اجاره مطرح فرموده است و محشین عروه نیز نظرات خود را بیان نموده اند؛ مطلب ایشان و حواشی برخی بزرگان، چنین است:

(مسئله 17): لا يجوز الإجارة للنيابة عن الحي في الصلاة ولو في الصلوات المستحبة (4) نعم يجوز ذلك في الزيارات والحجّ المندوب.

(4) علی الأحوط و الجواز فیها لا یخلو من وجه (الامام الخميني).

جوازها فی الصلوات المستحبة لا یخلو من قوّة (الشیرازی).

جوازها فیها لا یخلو عن وجه قويّ (النائینی).

و إتيان صلاة الزيارة ليس بعنوان النيابة (1) بل من باب سببّية الزيارة لاستحباب الصلاة بعدها ركعتين، و یحتمل (2) جواز قصد النيابة فیها لأنّها تابعة للزيارة و الأحوط إتيانها بقصد ما فی الواقع. 7.

ص: 203

(1) الأقوی جوازها بعنوانها (الفیروز آبادی).

(2) و هو الأقرب (الإمام الخمينی، الکلیپایگانی).

بل هو الأقوی (النائینی).

بل لا یخلو من رجحان و الأحوط الجمع بینهما (البروجردی). (1)

مرحوم آیت الله خویی می نویسد:

و یجوز التبرع عن الاحیاء فی مثل زیارة قبر النبی (ص) و قبور الائمة (علیهم السلام). و یجوز اهداء ثواب العمل الی الاحیاء و الاموات فی الواجبات و المستحبات و حکى فعله عن بعض اجلاء أصحاب الائمة (علیهم السلام) بأن یطلب من الله سبحانه أن یعطى ثواب عمله لآخر حی أو میت. (2)

جایز است از طرف زنده ها، قبر پیامبر (ص) و ائمه (علیهم السلام) را تبرعاً زیارت نمود و جایز است هدیه کردن ثواب عمل به زنده ها و مردگان؛ در اعمال واجب یا اعمال مستحب. همچنین وارد شده است که برخی از اصحاب بزرگ ائمه (علیهم السلام) چنین نموده اند و از خدا خواسته اند ثواب عملشان را به شخص زنده یا مرده دیگری عطا نماید.

فرمایش ایشان، درباره تبرع و اهدای ثواب اعمال مستحب می باشد که شامل زیارت و نماز زیارت می شود. مرحوم سبزواری نیز فرمایش جامعی در این باره دارند که خلاصه آن، چنین است:

و یجوز الاستیجار فی الحج المندوب و کذا فی الزیارات للأصل، و5.

ص: 204

1- . العروة الوثقی (المحشی)، ج5، صص 111 و 112.

2- . منهاج الصالحین، ج1، ص 205.

يجوز النيابة عن المتعدد تبرعا في الحج و الزيارات لظاهر ما مر من النصوص و إطلاق الترغيب إلى الخيرات و الحسنات من غير ما يصلح للتقييد، و لا ريب في أن ذلك في الخيرات و الحسنات، و يكفينا نفس تلك الأدلة بلا احتياج إلى التماس دليل آخر.

و يجوز الإتيان بها لا بعنوان النيابة بل بقصد إهداء الثواب لواحد أو متعدد لأن الثواب حقه و عوض عمله له ان يفعل فيه كل ما يشاء، و يجعله.

يجوز الإجارة للنيابة عن الحي في الصلوات المستحبة لان مقتضى الأصل جواز النيابة في كل شيء إلا ما خرج بالدليل، و خرجت الصلوات الواجبة بالدليل، و لا دليل على خروج الصلوات المندوبة فتبقى تحت الأصل. (1)

در حج مستحب و زیارت، استیجار (انجام دادن عمل با اخذ اجرت) جایز است؛ به دلیل اصل، اطلاق و اجماع.

همچنین نیابت تبرعی (بدون اخذ اجرت) در حج و زیارت از طرف چندین نفر، جایز است؛ به دلیل ظاهر نصوص و اطلاق تشویق به عمل خیر و شکی نیست که در اعمال نیک نیز چنین است.

جایز است اعمال خیر را نه به قصد نیابت، بلکه به قصد هدیه نمودن ثواب آن به يك یا چند نفر انجام دهد؛ زیرا ثواب عمل، حق کسی است که آن کار نیک را انجام داده است. 5.

نایب گرفتن برای نمازهای مستحبی از جانب زنده، جایز است؛ زیرا اصل، جواز نیابت است در همه چیز؛ مگر آنچه با دلیل خارج شده است و نمازهای واجب نیز با دلیل خارج شده است و دلیلی برای خروج نمازهای مستحب وجود ندارد. بنابراین اصل جواز در آنها جاری است.

در فرمایش ایشان، چند مسئله به روشنی بیان گردیده است:

1. اصل جواز نیابت در مستحبات؛ از جمله زیارت و نماز زیارت؛

2. صحت استیجار در زیارت و نماز زیارت؛

3. صحت نیابت تبرعی در زیارت و نماز زیارت؛

4. جواز اهدای ثواب زیارت و نماز زیارت به اشخاص متعدد؛

5. جواز نایب گرفتن از جانب زنده برای نمازهای مستحب.

گفتنی است روایات در این باره فراوان است (1) که در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم:

— مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَثِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى (ع) إِنِّي إِذَا خَرَجْتُ إِلَى مَكَّةَ رَبَّمَا قَالَ لِي الرَّجُلُ طُفَّ عَنِّي أَسْبُوعاً وَصَلَّ رُكْعَتَيْنِ فَأَشَدَّ تَغْلٌ عَن ذَلِكَ فَإِنْ رَجَعْتُ لَمْ أَدْرِ مَا أَقُولُ: لَهُ قَالَ إِذَا أَتَيْتَ مَكَّةَ فَتَقَضِّ يَتِ نَسْكَكَ فَطُفَّ أَسْبُوعاً وَصَلَّ رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ قُلِ اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الطَّوْفَ وَهَاتَيْنِ الرُّكْعَتَيْنِ عَن أَبِي وَعَن أُمِّي وَعَن زَوْجَتِي وَعَن وُلْدِي وَعَن حَامَّتِي وَعَن جَمِيعِ أَهْلِ بَلَدِي حُرِّهْمَ وَعَبْدِهِمْ وَأَبْيَضِهِمْ وَ5.

ص: 206

1- . ر.ك: وسائل الشيعه، ج11، صص 196، 200، 202، 204 و 205.

أَسْوَدِهِمْ فَلَا تَشَاءُ أَنْ تَقُولَ لِلرَّجُلِ إِنِّي قَدْ طُفْتُ عَنْكَ وَصَلَّيْتُ عَنْكَ رَكَعَتَيْنِ إِلَّا كُنْتَ صَادِقًا فَإِذَا أَتَيْتَ قَبْرَ النَّبِيِّ (ص) فَقَضَيْتَ مَا يَجِبُ عَلَيْكَ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ قِفْ عِنْدَ رَأْسِ النَّبِيِّ (ص) ثُمَّ قُلِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مِنْ أَبِي وَأُمِّي وَرَوْجَتِي وَوَلَدِي وَجَمِيعِ حَامَّتِي وَمِنْ جَمِيعِ أَهْلِ بَلَدِي حُرِّهِمْ وَعَبْدِهِمْ وَأَبْيَضِهِمْ وَأَسْوَدِهِمْ فَلَا تَشَاءُ أَنْ تَقُولَ لِلرَّجُلِ إِنِّي قَدْ أَقْرَأْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) عَنْكَ السَّلَامُ إِلَّا كُنْتَ صَادِقًا. (1)

حضرمی از امام کاظم (ع) پرسید: «وقتی می خواهم عازم مکه شوم، افراد زیادی به من می گویند که از جانب من، هفت دور طواف بجای آور و دو رکعت نماز بخوان. ولی من فراموش می کنم و موقع بازگشت نمی دانم به آنها چه بگویم». حضرت فرمود: «هرگاه به مکه رسیدی و اعمال واجب خود را انجام دادی، هفت دور طواف انجام بده و دو رکعت نماز بخوان و سپس بگو: خدایا! این طواف و نماز از جانب پدرم، مادرم، همسرم، فرزندانم، همه کسانم و همه هم ولایتی هایم می باشد. پس اگر به هر فردی بگویی که از طرف تو طواف و نماز بجا آوردم، راست گفته ای. هرگاه نیز کنار قبر پیامبر (ص) رسیدی و زیارت و نماز خواندی، بالای سر پیامبر (ص) بایست و بگو: سلام بر تو ای پیامبر خدا از جانب پدرم، مادرم، همسرم، فرزندانم، همه کسانم و همه هم ولایتی هایم. پس اگر به هر یک بگویی از طرف تو به رسول خدا (ص) سلام کردم (زیارت نمودم)، راست گفته ای». 9.

ص: 207

1- . وسائل الشیعه، ج 11، ص 205؛ الکافی، ج 4، ص 316؛ تهذیب الاحکام، ج 6، ص 109.

هرچند این روایت مرسله است، اما اصحاب به آن عمل کرده اند و از نظر دلالت، صریح در مقصود است.

شیخ مفید (رحمه الله) نیز می نویسد:

وَرَوَى أَصْحَابُنَا عَنْ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ (عليهم السلام) أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ أَوْ يَصُومُ يَوْمًا أَوْ يَحُجُّ أَوْ يَعْتَمِرُ أَوْ يَزُورُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) أَوْ أَحَدَ الْأَيِّمَةِ (عليهم السلام) وَيَجْعَلُ ثَوَابَ ذَلِكَ لَوَالِدَيْهِ أَوْ لِأَخٍ لَهُ فِي الدِّينِ أَفَيَكُونُ لَهُ عَلَى ذَلِكَ ثَوَابٌ فَقَالَ إِنَّ ثَوَابَ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَى مَنْ يَجْعَلُهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرِهِ شَيْءٌ. (1)

از طریق شیعه، از ائمه (عليهم السلام) وارد شده است که پرسیده شد: «اگر کسی نماز بخواند، روزه بگیرد، حج یا عمره انجام دهد، رسول خدا (ص) را زیارت کند و ثواب آن را برای پدر و مادر یا برادران دینی خود قرار دهد، آیا برای خود او نیز ثوابی دارد؟» حضرت فرمود: «ثواب این عمل به همه آنهايي که در نظر گرفته است، می رسد و چیزی از ثواب خود او نیز کم نمی شود».

رَوَى أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ دَاوُدَ الصَّيْفِيِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ (ع) إِنِّي زُرْتُ أَبَاكَ وَجَعَلْتُ أَجْرَ ذَلِكَ لَكَ فَقَالَ لِي لَكَ مِنَ اللَّهِ أَجْرٌ وَثَوَابٌ عَلَى ذَلِكَ وَ مُحَمَّدٌ مِّنَّا. (2)

داوود صیرفی می گوید که به امام هادی (ع) عرض کردم: «پدر بزرگوارتان را زیارت نمودم و ثواب آن را برای شما قرار دادم».

ص: 208

1- . کتاب المزار، شیخ مفید، ص 207.

2- . کتاب المزار، شیخ مفید، ص 207.

دادم». حضرت فرمود: «برای این کارتان از جانب خداوند اجر و پاداش است و از جانب ما هم سپاس است».

در باب «جَوَازِ الشَّرِيكِ بَيْنَ اثْنَيْنِ بَلْ جَمَاعَةٍ كَثِيرَةٍ فِي الْحَجَّةِ الْمُنْدُوبَةِ»؛ چندین روایت آمده است که چند مورد از آنها صحیحه اند؛ از جمله:

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ (ع) كَمْ أُشْرِكُ فِي حَجَّتِي قَالَ كَمْ شِئْتَ.

محمد بن اسماعیل می گوید که از امام رضا (ع) پرسیدم: «چند نفر را در ثواب حج خودم شریک کنم؟» حضرت فرمود: «هر تعداد که بخواهی، می توانی».

- وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: قُلْتُ لَهُ أُشْرِكُ أَبَوَيَّ فِي حَجَّتِي قَالَ نَعَمْ قُلْتُ أُشْرِكُ إِخْوَتِي فِي حَجَّتِي قَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَاعِلٌ لَكَ حَجًّا وَ لَهُمْ حَجًّا وَ لَكَ أَجْرٌ لِصِلَتِكَ إِيَّاهُمْ الْحَدِيثَ.

معاویة بن عمار می گوید که به امام صادق (ع) عرض کردم: «پدر و مادرم را در ثواب حجم شریک کنم؟» حضرت فرمود: «آری». عرض کردم: «برادرانم را نیز در ثواب حجم شریک کنم؟» فرمود: «آری»، خداوند برای تو و هر یک از آنها ثواب یک حج عطا می کند و برای توبه سبب صله ارحام نیز ثواب می دهد».

- وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ جَمِيعاً عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي

الرَّجُلُ يُشْرِكُ أَبَاهُ وَ أُمَّهُ وَ قَرَابَتَهُ فِي حَجَّةٍ فَقَالَ إِذَا يُكْتَبَ لَكَ حَجًّا مِثْلَ حَجِّهِمْ وَ تَزْدَادَ أَجْرًا بِمَا وَصَلْتَ.

هشام بن حکم از امام صادق(ع) درباره فردی پرسید که پدر، برادر و نزدیکانش را در ثواب حج خود شریک می کند؛ حضرت فرمود: «برای هریک، مثل انجام دهنده عمل، ثواب داده می شود و برای انجام دهنده، افزون بر آن، ثواب صله رحم نیز داده می شود».

- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) إِنْ أَبِي قَدْ حَجَّ وَ وَالِدَتِي قَدْ حَجَّتْ وَ إِنْ أَخَوِي قَدْ حَجَّ وَ قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أُدْخِلَهُمْ فِي حَجَّتِي كَمَا نِيَّ قَدْ أَحْبَبْتُ أَنْ يَكُونُوا مَعِي فَقَالَ اجْعَلُهُمْ مَعَكَ فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ لَهُمْ حَجًّا وَ لَكَ حَجًّا وَ لَكَ أَجْرًا بِصِلَتِكَ إِيَّاهُمْ.

معاویة بن عمار می گوید که به امام صادق(ع) عرض کردم: «پدر، مادر و برادرانم، حج گزارده اند؛ با این حال می خواهم آنها را در ثواب حج شریک کنم». حضرت فرمود: «این کار را بکن؛ زیرا خداوند برای هریک از آنها و تو، ثواب یک حج قرار می دهد و به تو، ثواب صله ارحام نیز داده می شود».

- وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَفْطِينٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا الْحَسَنِ (ع) عَنْ رَجُلٍ دَفَعَ إِلَى خَمْسَةِ نَفَرٍ حَجَّةً وَاحِدَةً فَقَالَ يَحُجُّ بِهَا بَعْضُهُمْ وَ كُلُّهُمْ شُرَكَاءُ فِي الْأَجْرِ فَقَالَ لَهُ لِمَنْ الْحُجُّ فَقَالَ لِمَنْ صَلَّى بِالْحَرِّ وَ الْبُرْدِ. (1)2.

ص: 210

علی بن یقظین از امام کاظم (ع) درباره شخصی پرسید که يك حج را به پنج نفر هدیه می کند؛ حضرت فرمود: «هرکس می تواند به جای دیگران حج انجام دهد و همگی در ثواب، شریک اند». عرض کرد: «حج برای کیست؟!». حضرت فرمود: «برای کسی که در گرما و سرما نماز خوانده است».

همه این روایات، صحیح اند.

گرچه این روایات درباره حج وارد شده اند، اما چون می رساند که می توان عملی را به نیابت از دیگران، تبرعاً انجام داد، با موضوع بحث ما اشتراك دارد.

دعاهایی که درباره فرد نایب وارد شده، بیانگر این است که استیجار در زیارت و نیز نماز زیارت، مسئله ای پذیرفته شده نزد اصحاب ماست. نمونه هایی از آن، در بحث چگونگی نیت گذشت. (1)

نماز زیارت تبرعی از جانب چند نفر

مسئله درخور توجه دیگر این است که آیا می شود نماز زیارت را به نیابت از تعداد زیادی از مؤمنان بجای آورد؟

با توجه به روایات فراوان در این باره و نیز بررسی کلمات بزرگان و وجود سیره مستمره متشرعه بر آن، می توان با قاطعیت گفت که زائر می تواند نماز زیارت را به نیت هر تعدادی که بخواهد، بجای آورد؛ چنان که سخن کاشف الغطاء، صریح در این معنا بود. (2) روایاتی که

ص: 211

1- . التهذیب، ج 6، ص 116؛ کتاب المزار، شیخ مفید، ص 210؛ بحار الانوار، ج 99، ص 256.

2- . کشف الغطاء عن مبهمات الشریعة الغراء، ج 3، ص 292.

می توان از آنها این معنا را استفاده کرد، فراوان اند (1)؛ برای نمونه، روایت حضرمی (2) و مرسله مفید (3) که پیش تر به آنها اشاره شد، صریح در مقصود می باشند.

اهدای ثواب نماز زیارت بعد از انجام دادن آن

مسئله دیگر، اهدای ثواب نماز زیارت بعد از انجام دادن آن است. با توجه به دو روایت پیش رو، جواز اهدای ثواب نماز زیارت نیز خالی از قوت نیست. گفتنی است هرچند این دو روایت درباره حج است، ولی هر دو، صریح در موضوع اهدای عملی بعد از انجام دادن آن می باشند.

1.

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَأَنَا بِالْمَدِينَةِ بَعْدَ مَا رَجَعْتُ مِنْ مَكَّةَ إِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَحُجَّ عَنْ ابْنَتِي قَالَ فَاجْعَلْ ذَلِكَ لَهَا الْآنَ. (4)

حارث بن مغیره می گوید که به امام صادق (ع) در مدینه، بعد از بازگشت از حج، عرض کردم: «می خواهم از جانب دخترم حج بجا آورم». حضرت فرمود: «هم اکنون این حجی را که انجام داده ای، برای او قرار بده».

ص: 212

1- . ر.ك: وسائل الشیعه، ج 11، صص 196، 200، 202، 204 و 205.

2- . وسائل الشیعه، ج 14، ص 357؛ الکافی، ج 4، ص 316؛ تهذیب الأحکام، ج 6، ص 109؛ کتاب المزار، شیخ مفید، ص 212؛ المزار الکبیر، ابن مشهدی، ص 599؛ بحار الانوار، ج 99، ص 255.

3- . المزار، شیخ مفید، ص 207.

4- . وسائل الشیعه، ج 11، ص 204؛ الکافی، ج 4، ص 316.

این روایت از نظر سند، صحیح است.

2. مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلصَّادِقِ (ع) جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي كُنْتُ نَوَيْتُ أَنْ أُدْخِلَ فِي حَجَّتِي الْعَامَ أَبِي أَوْ بَعْضَ أَهْلِي فَنَسِيتُ فَقَالَ (ع) الْآنَ فَأَشْرِكْهَا. (1)

شخصی به امام صادق (ع) عرض کرد: «فدايت شوم! قصد داشتم پدرم و بعضی از كسانم را در حج امسالم شريك نمايم، اما فراموش كردم». حضرت فرمود: «هم اکنون آنها را شريك كن».

در مجموع و با توجه به روایات وارد شده در این باره و وجود سیره مستمره مشرعه، می توان جواز اهدای ثواب زیارت و نیز نماز زیارت را پذیرفت؛ خصوصاً وقتی که زیارت و نماز، تطوعی باشد. (2)د.

ص: 213

1- . وسائل الشیعه، ج 11، ص 204.

2- . البته درباره عبادات واجب، به ویژه نمازهای واجب از جانب شخص زنده، چه استیجاری و چه تطوعی، اشکال شده است که از بحث ما خارج می باشد و بررسی اقوال و ادله در این باره، مجال دیگری را می طلبد.

* قرآن کریم

* مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی

1. الأراضی - مجموعة دراسات و بحوث فقهية إسلامية، محمد اسحاق فیاض کابلی، چاپ اول، قم، دار الکتاب، 1401 ه. ق.

2. إرشاد العباد إلى لبس السواد على سيد الشهداء و الائمة الأجداد، سید میرزا جعفر طباطبایی حائری، چاپ اول، قم، چاپخانه علمی، 1404 ه. ق.

3. استفتاءات جدید، جواد بن علی تبریزی، چاپ اول، قم.

4. استفتاءات جدید، ناصر مکارم شیرازی، چاپ دوم، قم، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع)، 1427 ه. ق.

5. استفتاءات، محمد تقی بهجت فومنی گیلانی، چاپ اول، قم، دفتر حضرت آیت الله بهجت، 1428 ه. ق.

6. اسرار الحكم فی المفتوح و المختتم، مولی هادی بن مهدی سبزواری، چاپ اول، قم، انتشارات مطبوعات دینی، 1425 ه. ق.

ص: 215

7. إشارة السبق إلى معرفة الحق، على بن حسن بن ابي المجد حلي، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامي وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1414 ه.ق.
8. الإشراف في عامّة فرائض أهل الإسلام، محمد بن محمد بن نعمان عكبري (شيخ مفيد)، كنگره جهاني هزاره شيخ مفيد (رحمه الله)، 1413 ه.ق.
9. إصباح الشيعة بمصباح الشريعة، محمد بن حسين قطب الدين كيدري، چاپ اول، قم، مؤسسه امام صادق(ع)، 1416 ه.ق.
10. الإقبال بالأعمال الحسنة (ط - الحديثة)، رضی الدين على سيد بن طاووس، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبليغات اسلامي حوزه علميه قم، 1415 ه.ق.
11. إيضاح الفوائد في شرح مشكلات القواعد، محمد بن حسن بن يوسف حلي (فخر المحققين)، چاپ اول، قم، مؤسسه اسماعيليان، 1387 ه.ق.
12. بحار الانوار، محمدباقر مجلسي، چاپ دوم، بيروت، 1403 ق.
13. البلد الأمين و الدرع الحصين، ابراهيم بن على عاملي كفعمي، چاپ اول، بيروت، مؤسسه اعلمي، 1418 ه.ق.
14. البلد الأمين و الدرع الحصين، ابراهيم بن على عاملي كفعمي، چاپ اول، 1418 ه.ق.
15. البيان، محمد بن مكي عاملي (شهيد اول)، چاپ اول، قم، محقق، 1412 ه.ق.
16. تاريخ المدينة، ابن شبة، قم، دارالفكر، 1410 ه.ق.
17. تحرير الوسيلة، سيد روح الله موسوي خميني (امام خميني)، مترجم: على اسلامي، چاپ 21، قم، دفتر انتشارات اسلامي وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1425 ه.ق.
18. تحفة الأبرار الملتقط من آثار الأئمة الأطهار، سيد محمد باقر شفتي گيلاني، چاپ اول، اصفهان، انتشارات كتابخانه مسجد سيد، 1409 ه.ق.

19. تحفه رضویه، مولی محمد مهدی بن ابی ذر نراقی، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1426 ه. ق.
20. تذکره الفقهاء، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی (علامه حلی)، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، 1388 ه. ق.
21. تعالیق مبسوطه علی العروة الوثقی، محمد اسحاق فیاض کابلی، چاپ اول، قم، انتشارات محلاتی.
22. التعلیقة علی المكاسب، سید عبدالحسین لاری، چاپ اول، قم، مؤسسة المعارف الإسلامية، 1418 ه. ق.
23. تفسیر قمی، علی بن ابراهیم قمی، قم، دارالکتاب، 1367 ه. ش.
24. تفسیر کوثر، یعقوب جعفری، بی جا، بی تا.
25. تفسیر نور الثقلین، عبدالحی بن جمعه عروسی حویزی، قم، اسماعیلیان، 1415 ه. ق.
26. تقدم نماز زیارت در زیارت از بعید، میرسید احمد علوی عاملی، چاپ اول، اصفهان، انتشارات مرکز تحقیقات رایانه ای حوزه علمیه اصفهان، 1429 ه. ق.
27. تنقیح مبانی العروة - کتاب الطهارة، جواد بن علی تبریزی، چاپ اول، قم، دار الصدیقة الشهيدة (س)، 1426 ه. ق.
28. تهذیب الاحکام، ابو جعفر محمد بن حسن طوسی، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الاسلامیه، 1407 ه. ق.
29. توضیح المسائل (محشّی - امام خمینی)، سید روح الله موسوی خمینی، چاپ هشتم، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1424 ه. ق.
30. توضیح المسائل، سید روح الله موسوی خمینی (امام خمینی)، چاپ اول، 1426 ه. ق.

31. جامع الأحكام الشرعية، سيد عبدالأعلى سبزواری، چاپ نهم، قم، مؤسسه المنار.
32. جامع الأحكام، لطف الله صافی گلپایگانی، چاپ چهارم، قم، انتشارات حضرت معصومه (س)، 1417 ه. ق.
33. جامع الخلاف و الوفاق، علی مؤمن قمی سبزواری، چاپ اول، قم، زمينه سازان ظهور امام عصر (عج)، 1421 ه. ق.
34. جامع الشتات فی أجوبة السؤالات، ابوالقاسم بن محمد حسن میرزای قمی گیلانی، چاپ اول، تهران، مؤسسه کیهان، 1413 ه. ق.
35. جامع المدارك فی شرح مختصر النافع، سيد احمد بن يوسف خوانساری، چاپ دوم، قم، مؤسسه اسماعیلیان، 1405 ه. ق.
36. جامع المسائل، محمد تقی بهجت فومنی گیلانی، چاپ دوم، قم، دفتر معظم له، 1426 ه. ق.
37. جامع المقاصد فی شرح القواعد، علی بن حسین عاملی کرکی (محقق ثانی)، چاپ دوم، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1414 ه. ق.
38. جامع عباسی و تکمیل آن، بهاءالدين عاملی (شيخ بهایی) و نظام الدين محمد ساوجی، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1429 ه. ق.
39. الجامع للشرائع، يحيى بن سعيد حلّي، چاپ اول، قم، مؤسسه سيد الشهداء العلمية، 1405 ه. ق.
40. الجواهر الفخرية فی شرح الروضة البهية، قدرت الله وجدانی فخر، چاپ دوم، قم، انتشارات سماء قلم، 1426 ه. ق.
41. جواهر الكلام فی ثوبه الجديد، محمد حسن نجفی، چاپ اول، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بيت (عليهم السلام)، 1421 ه. ق.

42. جواهر الكلام فى شرح شرائع الإسلام، محمد حسن نجفى، چاپ هفتم، بيروت، دار احياء التراث العربى، 1404 ه.ق.
43. حاشية المكاسب، ميرزا محمد تقى شيرازى، چاپ اول، قم، منشورات الشريف الرضى، 1412 ه.ق.
44. الحاشية على مدارك الأحكام، محمد باقر بن محمد اكمل بهبهانى، چاپ اول، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1419 ه.ق.
45. الحج فى السنة، معاونت آموزش و تحقيقات بعثه مقام معظم رهبرى، چاپ اول، قم، نشر مشعر، 1417 ه.ق.
46. حج و عمره در قرآن و حديث، محمد رى شهرى، مترجم: جواد محدثى، چاپ اول، قم، نشر مشعر، 1428 ه.ق.
47. الحدائق الناضرة فى أحكام العترة الطاهرة، يوسف بن احمد بن ابراهيم آل عصفور بحرانى، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1405 ه.ق.
48. خاتمة المستدرک، ميرزا حسين محدث نورى، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1417 ه.ق.
49. الخلاف، ابوجعفر محمد بن حسن طوسى، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1407 ه.ق.
50. خلل الصلاة و احكامه، مرتضى بن عبدالكريم حائرى يزدى، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1420 ه.ق.
51. الدر المنضود فى معرفة صيغ النيات و الإيقاعات و العقود، على بن على بن محمد بن طى فقعانى، چاپ اول، قم، مكتبة العلمية امام العصر (عج)، 1418 ه.ق.

52. الدر النضيد فى الاجتهاد و الاحتياط و التقليد، سيد محمد حسن مرتضى لنگرودى، چاپ اول، قم، مؤسسه انصاريان، 1412 هـ.ق.
53. الدر النجفية من الملتقطات اليوسفية، يوسف بن احمد بن ابراهيم آل عصفور بحرانى، چاپ اول، بيروت، دار المصطفى لإحياء التراث، 1423 هـ.ق.
54. الدلائل فى شرح منتخب المسائل، سيد تقى طباطبايى قمى، چاپ اول، قم، كتابفروشى محلاتى، 1423 هـ.ق.
55. دليل تحرير الوسيلة - الوقف، على اكبر سيفى مازندراني، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظيم و نشر آثار امام خمينى (قدس سره)، 1430 هـ.ق.
56. ذكرى الشيعة فى أحكام الشريعة، محمد بن مكى عاملى (شهيد اول)، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1419 هـ.ق.
57. الرسالة الفخرية فى معرفة النية، محمد بن حسن بن يوسف حلى (فخر المحققين)، چاپ اول، مشهد، مجمع البحوث الإسلامية، 1411 هـ.ق.
58. رسالة توضيح المسائل، ناصر مكارم شيرازى، چاپ دوم، قم، انتشارات مدرسه امام على بن ابى طالب (ع)، 1424 هـ.ق.
59. رسالة فى لبس السواد - الأنوار الإلهية، جواد بن على تبريزى، چاپ اول، قم، دار الصديقة الشهيدة (س)، 1425 هـ.ق.
60. رساله توضيح المسائل، جعفر سبحانى تبريزى، چاپ سوم، قم، مؤسسه امام صادق (ع)، 1429 هـ.ق.
61. الرسائل العشر، جمال الدين احمد بن محمد بن فهد حلى، چاپ اول، قم، انتشارات كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى (قدس سره)، 1409 هـ.ق.
62. الرسائل الفقهية، (محمد) اسماعيل خواجوئى خاتون آبادى مازندراني، چاپ اول، تهران، دار الكتاب الإسلامى، 1411 هـ.ق.

63. رسائل فقهية، مرتضى بن محمد امين انصاري دزفولى (شيخ انصاري)، چاپ اول، قم، كنگره جهانى بزرگداشت شيخ اعظم انصاري، 1414هـ.ق.
64. رسائل فيض كاشاني، محمد محسن ابن شاه مرتضى فيض كاشاني، چاپ اول، تهران، مدرسه عالي شهيد مطهرى، 1429هـ.ق.
65. رسائل و مسائل، مولى احمد بن محمد مهدى نراقى، چاپ اول، قم، كنگره نراقيين ملامهدى و ملااحمد، 1422هـ.ق.
66. الروضة البهية فى شرح اللمعة الدمشقية، زين الدين بن على عاملى (شهيد ثانى)، چاپ اول، قم، 1410هـ.ق.
67. رياض المسائل، سيد على بن محمد طباطبايى حائرى، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1418هـ.ق.
68. زاد المعاد - مفتاح الجنان، محمدباقر مجلسى، مترجم: اعلمى، چاپ اول، بيروت، 1423هـ.ق.
69. الزبدة الفقهية فى شرح الروضة البهية، سيد محمد حسين ترحينى عاملى، چاپ چهارم، قم، دار الفقه للطباعة و النشر، 1427هـ.ق.
70. الزيارة، عبدالحسين امينى تبريزى، قم، 1417هـ.ق.
71. سداد العباد و رشاد العباد، حسين بن محمد آل عصفور بحرانى، چاپ اول، قم، كتابفروشى محلاتى، 1421هـ.ق.
72. السرقة على ضوء القرآن و السنة، سيد شهاب الدين مرعشى نجفى، چاپ اول، قم، انتشارات كتابخانه و چاپخانه آيت الله العظمى مرعشى نجفى (رحمه الله)، 1424هـ.ق.
73. سفينة النجاة و مشكاة الهدى و مصباح السعادات، احمد بن على بن محمد رضا كاشف الغطاء، چاپ اول، نجف، مؤسسه كاشف الغطاء، 1423هـ.ق.

74. سؤال و جواب، علی بن محمدرضا بن هادی (آل کاشف الغطاء)، مؤسسه کاشف الغطاء.
75. سید محمدحسین طباطبائی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، 1417 ه.ق.
76. شرح العروة الوثقی، مرتضی بن عبدالکریم حائری یزدی، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1426 ه.ق.
77. شرح فروع الکافی، محمد هادی بن محمد صالح مازندرانی.
78. شرح نبراس الهدی - أرجوزة فی الفقه، مولی هادی بن مهدی سبزواری، چاپ اول، قم، انتشارات بیدار، 1421 ه.ق.
79. شرح نهج البلاغه، ابن میثم بحرانی، چاپ دوم، بی جا، 1362 ه.ق.
80. صحیح مسلم، مسلم النیسابوری، بیروت، دارالفکر، بی تا.
81. صراط النجاة، جواد بن علی تبریزی، چاپ اول، قم، دار الصدیقة الشهیدة، 1427 ه.ق.
82. صراط النجاة، سید ابوالقاسم موسوی خویی، چاپ اول، قم، مکتب نشر المنتخب، 1416 ه.ق.
83. صراط النجاة، مرتضی بن محمد امین انصاری دزفولی (شیخ انصاری)، چاپ اول، قم، کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، 1415 ه.ق.
84. صلاة المؤمن، سعید بن علی بن وهب القحطانی، الرياض، مکتبة ملک فهد، 1431 ه.ق.
85. الصلاة فی الكتاب و السنه، محمد ری شهری، چاپ اول، بی جا، دارالحديث.
86. عدة الداعی و نجاح الساعی، جمال الدین احمد بن محمد بن فهد حلی، چاپ اول، بیروت، دارالکتب العربی، 1407 ه.ق.

87. العروة الوثقى (المحشى)، سيد محمد كاظم طباطبائي يزدي، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامي وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1419 ه. ق.
88. العروة الوثقى مع التعليقات، سيد محمد كاظم طباطبائي يزدي، چاپ اول، قم، انتشارات مدرسه امام علي بن ابى طالب (ع)، 1428 ه. ق.
89. العروة الوثقى مع تعاليق الإمام الخميني، سيد محمد كاظم طباطبائي يزدي، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظيم و نشر آثار امام خميني (قدس سره)، 1422 ه. ق.
90. العروة الوثقى، سيد محمد كاظم طباطبائي يزدي، چاپ دوم، بيروت، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، 1409 ه. ق.
91. عوائد الأيام في بيان قواعد الأحكام، مولى احمد بن محمد مهدي نراقي، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبليغات اسلامي حوزه علمیه قم، 1417 ه. ق.
92. غاية الآمال في شرح كتاب المكاسب، محمد حسن بن الملا عبدالله مامقاني، چاپ اول، قم، مجمع الذخائر الإسلامية، 1316 ه. ق.
93. الغاية القصوى في التعليق على العروة الوثقى - كتاب الإجارة، سيد تقى طباطبائي قمى، چاپ اول، قم، انتشارات محلاتي، 1423 ه. ق.
94. الغدير في الكتاب و السنه، علامه شيخ عبدالحسين اميني، چاپ اول، قم، مركز الغدير للدراسات الاسلاميه، بی تا.
95. غنية النزوع إلى علمي الأصول و الفروع، حمزة بن علي حسيني ابن زهره حلبى، چاپ اول، قم، مؤسسه امام صادق (ع)، 1417 ه. ق.
96. فقه الشيعة - كتاب الإجارة، سيد محمد مهدي موسوي خلخالى، چاپ اول، تهران، مركز فرهنگي انتشارات منير، 1427 ه. ق.
97. فقه الشيعة - كتاب الطهارة، سيد ابوالقاسم موسوي خويى، چاپ سوم، قم، مؤسسه آفاق، 1418 ه. ق.

98. فقه العترة في زكاة الفطرة، سيد ابوالقاسم موسوی خویی، چاپ اول، قم، مقرر محترم، 1416 ه.ق.

99. الفقه على المذاهب الاربعة و مذهب اهل البيت (عليهم السلام)، عبدالرحمان جزیری - سيد محمد غروی - مازح یاسر، چاپ اول، بیروت، دار الثقلین، 1419 ه.ق.

100. فوائد القواعد، زين الدين بن على عاملى (شهيد ثانی)، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1419 ه.ق.

101. الفوائد الملية لشرح الرسالة النفلية، زين الدين بن على عاملى (شهيد ثانی)، چاپ اول، قم المقدسه، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1420 ه.ق.

102. القصاص على ضوء القرآن و السنة، سيد شهاب الدين مرعشى نجفى، چاپ اول، قم، انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشى نجفى (رحمه الله)، 1415 ه.ق.

103. قواعد الأحكام فى معرفة الحلال و الحرام، حسن بن يوسف بن مطهر اسدى (علامه حلى)، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1413 ه.ق.

104. القواعد الفقهية (بحر الفوائد)، ميرزا محمد حسن بن جعفر آشتیانی، چاپ اول، قم، انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشى نجفى (رحمه الله)، 1403 ه.ق.

105. القواعد الفقهية، سيد حسن بن آقا بزرگ موسوی بجنوردی، چاپ اول، قم، نشر الهادى، 1419 ه.ق.

106. الكافى، ابوجعفر محمد بن يعقوب كلينى، چاپ چهارم، تهران، دار الكتب الإسلامية، 1407 ه.ق.

107. كامل الزيارات، ابوالقاسم جعفر بن محمد ابن قولويه قمى، چاپ اول، نجف، دار المرتضوية، 1398 ه.ق.

108. کامل الزیارات، جعفر بن محمد ابن قولویه، چاپ اول، نجف اشرف، 1356ه.ش.
109. کتاب الحج، سید محمود بن علی حسینی شاهرودی، چاپ اول، قم، مؤسسه انصاریان، 1402ه.ق.
110. کتاب الصلاة، عبدالکریم حائری یزدی، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1404ه.ق.
111. کتاب الصلاة، علی بن محمدرضا بن هادی (آل کاشف الغطاء)، مؤسسه کاشف الغطاء.
112. کتاب الصلاة، محمد علی اراکی، دفتر معظم له، چاپ اول، قم، 1421ه.ق.
113. کتاب الصلاة، میرزا محمدحسین غروی نائینی، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1411ه.ق.
114. کتاب الطهارة، محمد علی اراکی، چاپ اول، قم، مؤسسه در راه حق، 1413ه.ق.
115. کتاب الفقه علی المذاهب الاربعه، عبدالرحمن الجزیری، بیروت، دارالارقم، 1418ه.ق.
116. کتاب المزار، محمد بن محمد بن نعمان عمکبری (شیخ مفید)، چاپ اول، قم، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید(رحمه الله)، 1413ه.ق.
117. کتاب المناهل، سید محمد مجاهد طباطبایی حائری، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البیت(علیهم السلام).
118. کتاب نکاح، سید موسی شبیری زنجانی، چاپ اول، قم، مؤسسه پژوهشی رای پرداز، 1419ه.ق.

119. كشف الرموز فی شرح مختصر النافع، حسن بن ابی طالب یوسفی (فاضل آبی)، چاپ سوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1417 ه.ق.
120. كشف الغطاء عن مبهمات الشریعة الغراء، جعفر بن خضر مالکی نجفی (كاشف الغطاء)، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1422 ه.ق.
121. كشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، محمد بن حسن فاضل هندی اصفهانی، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1416 ه.ق.
122. كلمة التقوی، زین الدین محمد امین، بصری بحرانی، چاپ سوم، قم، سید جواد وداعی، 1413 ه.ق.
123. کلیات راهیابی به موضوعات و مفاهیم قرآن کریم، اکبر هاشمی رفسنجانی و جمعی از محققان مرکز فرهنگ و معارف قرآن فرهنگ قرآن، چاپ دوم، قم، مؤسسه بوستان کتاب قم، 1383 ه.ش.
124. کتاب الصلاة، سید محمد محقق داماد یزدی، چاپ دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1416 ه.ق.
125. لغت نامه، علی اکبر دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، ایران، 1373 ه.ش.
126. لوامع صاحبقرانی، محمد تقی مجلسی، چاپ دوم، قم، مؤسسه اسماعیلیان، 1414 ه.ق.
127. ما وراء الفقه، شهید سید محمد صدر، چاپ اول، بیروت، دار الأضواء للطباعة و النشر و التوزیع، 1420 ه.ق.
128. المبسوط فی فقه الإمامیة، ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، چاپ سوم، تهران، المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة، 1387 ه.ق.

129. مجلة فقه اهل البيت (عليهم السلام)، جمعى از مؤلفان، چاپ اول، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامى بر مذهب اهل بيت (عليهم السلام).
130. مجمع البيان فى تفسير القرآن، فضل بن حسن امين الإسلام طبرسى، تهران، ناصر خسرو، 1372 ه. ش.
131. مجمع الرسائل، محمد حسن نجفى، چاپ اول، مشهد، مؤسسه صاحب الزمان (عج)، 1415 ه. ق.
132. مجموع الفتاوى، عبدالعزيز بن باز، الرياض، مكتبة المورد، 1427 ه. ق.
133. محمد باقر بن محمد مؤمن محقق سبزوارى، ذخيرة المعاد فى شرح الإرشاد، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1247 ه. ق.
134. المختصر من مرشد الأنام لحج بيت الله الحرام، على بن محمد رضا بن هادى (آل كاشف الغطاء)، چاپ دوم، نجف، مؤسسه كاشف الغطاء - مطبعة الآداب، 1423 ه. ق.
135. مختلف الشيعة فى أحكام الشريعة، حسن بن يوسف بن مطهر اسدى (علامه حلى)، چاپ دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1413 ه. ق.
136. مدارك العروة، على پناه اشتهااردى، چاپ اول، تهران، دار الأسوة للطباعة و النشر، 1417 ه. ق.
137. مدارك العروة، يوسف آرام حائرى بيارجمندى خراسانى، چاپ اول، نجف، مطبعة النعمان.
138. مدارك تحرير الوسيلة، مرتضى بن سيف على بنى فضل.
139. مرآة العقول فى شرح أخبار آل الرسول، محمد باقر مجلسى، چاپ دوم، تهران، دار الكتب الإسلامية، 1404 ه. ق.

140. المزار الكبير، محمد بن جعفر حائري مشهدي، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامي وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1419 هـ.ق.
141. المزار في كيفية زيارات النبي و الائمة(عليهم السلام)، محمد بن مكي عاملي (شهيد اول)، چاپ اول، قم، مدرسه امام مهدي(عج)، 1410 هـ.ق.
142. مسالك الأفهام إلى تنقيح شرائع الإسلام، زين الدين بن علي عاملي (شهيد ثاني)، چاپ اول، قم، مؤسسة المعارف الإسلامية، 1413 هـ.ق.
143. مسائل ابن طي - المسائل الفقهية، علي بن علي بن محمد بن طي فقحاني.
144. المسائل الشرعية، سيد موسى شبيري زنجاني، چاپ اول، قم، مؤسسة نشر الفقاهة، 1428 هـ.ق.
145. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ميرزا حسين محدث نوري، چاپ اول، بيروت، مؤسسه آل البيت(عليهم السلام)، 1408 هـ.ق.
146. مستمسك العروة الوثقى، سيد محسن طباطبائي حكيم، چاپ اول، قم، مؤسسة دار التفسير، 1416 هـ.ق.
147. مستند الشيعة في احكام الشريعة، مولى احمد بن محمد مهدي نراقي، قم، مؤسسة آل البيت(عليهم السلام)، 1415 هـ.ق.
148. المستند في شرح العروة الوثقى، سيد ابوالقاسم موسوي خويي.
149. مصباح الزائر، سيد علي بن موسى بن طاووس، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت(عليهم السلام)، 1417 هـ.ق.
150. مصباح الفقيه، آقا رضا بن محمد هادي همداني، چاپ اول، قم، مؤسسة الجعفرية لإحياء التراث و مؤسسة النشر الإسلامي، 1416 هـ.ق.
151. مصباح المتهجد، ابوجعفر محمد بن حسن طوسي، چاپ اول، بيروت، مؤسسة فقه الشيعة، 1411 هـ.ق.

152. مصباح الهدى فى شرح العروة الوثقى، ميرزا محمدتقى آملی، چاپ اول، تهران، 1380 ه.ق.
153. المصباح، ابراهيم بن على عاملی كفعمى، چاپ دوم، قم، دار الرضى (زاهدی)، 1405 ه.ق.
154. معجم رجال الحديث و تفصيل طبقات الرجال، سيد ابوالقاسم موسوى خويى.
155. معجم فقه الجواهر، جمعى از پژوهشگران زير نظر سيد محمود هاشمى شاهرودى، چاپ اول، بيروت، الغدير للطباعة و النشر و التوزيع، 1417 ه.ق.
156. مفتاح الكرامة فى شرح قواعد العلامة، سيد جواد بن محمد حسينى عاملی، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، 1419 ه.ق.
157. مقام الفضل، آقا محمد على بن وحيد بهبهانى كرمانشاهى، چاپ اول، قم، مؤسسه علامه مجدد وحيد بهبهانى، 1421 ه.ق.
158. المقنعة محمد بن محمد بن نعمان عكبرى (شيخ مفيد)، چاپ اول، قم، كنگره جهانى هزاره شيخ مفيد (رحمه الله)، 1413 ه.ق.
159. ملاذ الأختيار فى فهم تهذيب الأخبار، محمداقصر مجلسى، چاپ اول، قم، انتشارات كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى (رحمه الله)، 1406 ه.ق.
160. من لا يحضره الفقيه، محمد بن على بن بابويه قمى (شيخ صدوق)، قم، انتشارات اسلامى، 1413 ه.ق.
161. مناسك الحج، محمد اسحاق فياض كابللى، چاپ اول، قم، انتشارات عزيزى، 1418 ه.ق.

162. مناسك الحج، محمد فاضل موحدی لنكرانى.

163. مناسك حج (وحيد خراسانى)، حسين ووحيد خراسانى، چاپ چهارم، قم، مدرسة الإمام باقر العلوم(ع)، 1428هـ.ق.

164. مناسك حج و عمره، محمد تقى بهجت فومنى گيلانى، چاپ سوم، قم، انتشارات شفق، 1424هـ.ق.

165. مناسك زائر، سيد موسى شبيرى زنجانى، چاپ اول، قم، شهاب الدين، 1427هـ.ق.

166. منتهى المطلب فى تحقيق المذهب، حسن بن يوسف بن مطهر اسدى (علامه حلى)، چاپ اول، مشهد، مجمع البحوث الإسلامية، 1412هـ.ق.

167. منهاج الصالحين، جواد بن على تبريزى، چاپ اول، قم، مجمع الإمام المهدي(عج)، 1426هـ.ق.

168. منهاج الصالحين، حسين ووحيد خراسانى، چاپ پنجم، قم، مدرسه امام باقر(ع)، 1428هـ.ق.

169. منهاج الصالحين، سيد ابوالقاسم موسى خويى، چاپ 28، قم، نشر مدينة العلم، 1410هـ.ق.

170. منهاج الصالحين، سيد على حسینی سيستاني، چاپ پنجم، قم، دفتر حضرت آيت الله سيستاني، 1417هـ.ق.

171. منهاج الصالحين، سيد محسن طباطبايى حكيم، چاپ اول، بيروت، دار التعارف للمطبوعات، 1410هـ.ق.

172. منهاج الصالحين، محمد اسحاق فياض كابلئى.

173. منهاج الملة فى بيان الوقت و القبلة، مولى على على يارى غروى، چاپ اول، قم، بنياد فرهنگ اسلامى، 1421هـ.ق.

174. منهاج المؤمنین، سید شهاب الدین مرعشی نجفی، چاپ اول، قم، انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی (رحمه الله)، 1406 هـ ق.
175. مهذب الأحكام، سید عبد الأعلى سبزواری، چاپ چهارم، قم، مؤسسه المنار، 1413 هـ ق.
176. المهذب، عبدالعزيز بن براج طرابلسی (ابن براج)، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1406 هـ ق.
177. المؤلف من المختلف بین أئمة السلف، فضل بن حسن امین الإسلام طبرسی، چاپ اول، مشهد، مجمع البحوث الإسلامية، 1410 هـ ق.
178. موسوعة الإمام الخوئی، سید ابوالقاسم موسوی خوئی، چاپ اول، قم، مؤسسة إحياء آثار الإمام الخوئی (رحمه الله)، 1418 هـ ق.
179. موسوعة الشهيد الاول (الدروس الشرعية في فقه الامامية)، محمد بن مکی عاملی (شهید اول)، چاپ اول، قم، مرکز العلوم و الثقافة الاسلاميه، 1430 هـ ق.
180. نجعة المرتاد، محمدرضا آقا نجفی اصفهانی، چاپ اول، اصفهان، مؤسسه فرهنگي مطالعاتی الزهراء (س)، 1416 هـ ق.
181. النجعة في شرح اللمعة، محمد تقی شوشتری، چاپ اول، تهران، کتابفروشی صدوق، 1406 هـ ق.
182. نجم الدين جعفر بن حسن حلی (محقق حلی)، المعتبر في شرح المختصر، چاپ اول، قم، مؤسسه سيدالشهداء (ع)، 1407 هـ ق.
183. النور الساطع في الفقه النافع، علی بن محمدرضا بن هادی (آل کاشف الغطاء)، چاپ اول، نجف، مطبعة الآداب، 1381 هـ ق.
184. هداية الأمة إلى أحكام الأئمة - منتخب المسائل، محمد بن حسن حرّ عاملی، چاپ اول، مشهد، مجمع البحوث الإسلامية، 1412 هـ ق.

185. هداية العباد، سيد محمدرضا موسوى گلپايگانى، چاپ اول، قم، دارالقرآن الکریم، 1413 هـ.ق.

186. هدى المتقين إلى شريعة سيد المرسلين، هادى بن عباس بن على بن جعفر (آل كاشف الغطاء)، چاپ اول، نجف، مؤسسه كاشف الغطاء، 1423 هـ.ق.

187. الوافى، محمد محسن ابن شاه مرتضى فيض كاشانى، چاپ اول، اصفهان، كتابخانه امام اميرالمؤمنين على (ع)، 1406 هـ.ق.

188. وسائل الشيعة، محمد بن حسن حرّ عاملى، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1409 هـ.ق.

189. وهج الفصاحه، چاپ اول، بيروت، مؤسسة الاعلمى للمطبوعات، 1408 هـ.ق.

ص: 232

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتاب خانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

